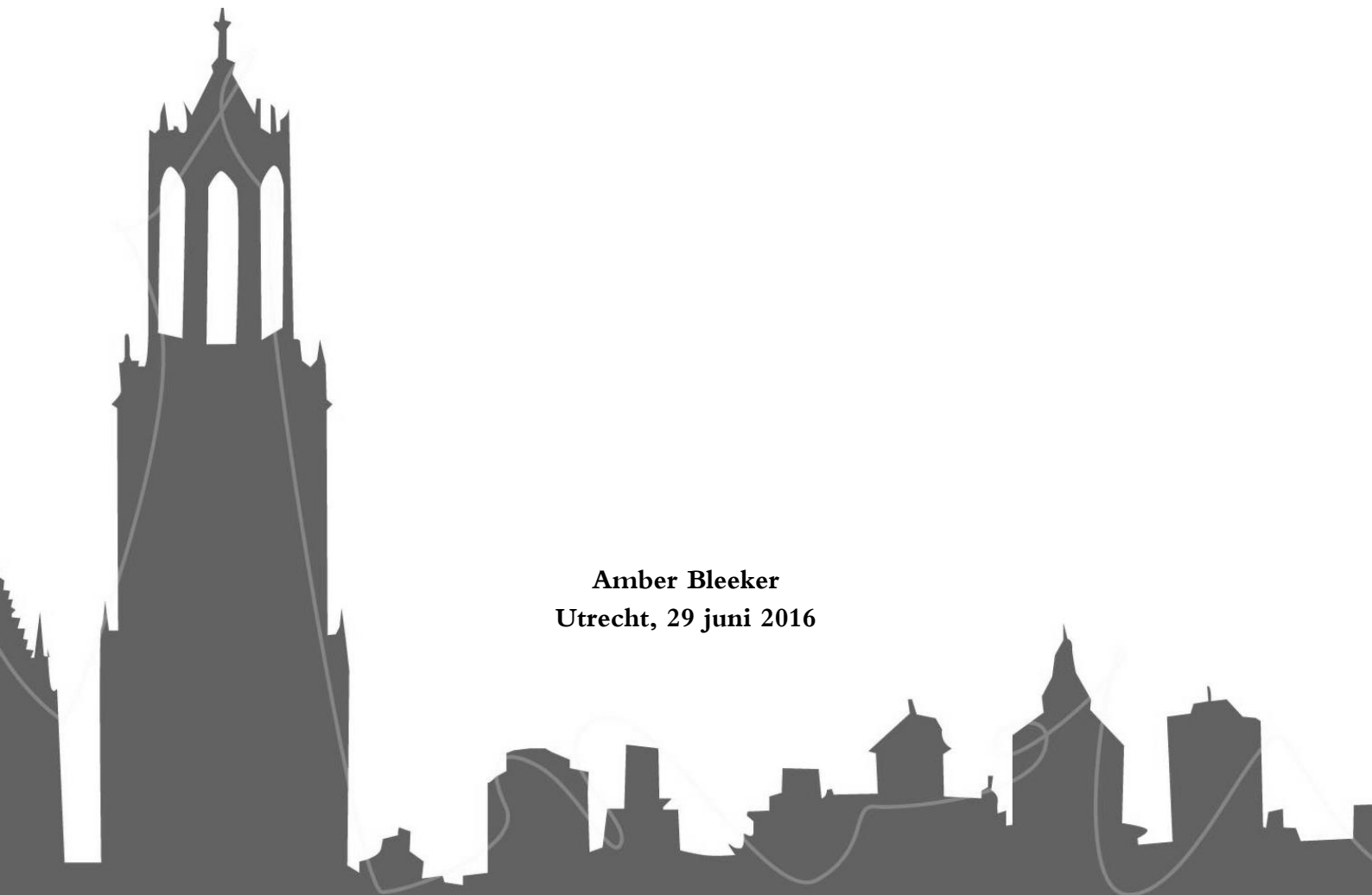

Maken we Utrecht samen?

Een kwalitatief onderzoek naar empowerment bij het
Right to Challenge in de gemeente Utrecht

Amber Bleeker
Utrecht, 29 juni 2016

Universiteit Utrecht

Maken we Utrecht samen?

Een kwalitatief onderzoek naar empowerment bij het
Right to Challenge in de gemeente Utrecht

Datum	29 juni 2016
Plaats	Utrecht
Auteur	Amber Bleeker, BSc
Studentnummer	3641627
E-mail	amberbleeker@hotmail.com
Universiteit	Universiteit Utrecht
Faculteit	Recht, Economie, Bestuur en Organisatie
Departement	Bestuurs- en Organisiatiewetenschap
Master	Publiek Management
Eerste lezer	prof. dr. Margo Trappenburg
Tweede lezer	prof. dr. Mirko Noordegraaf
Opdrachtgever	gemeente Utrecht
Begeleiders	drs. Daphne van Rhee drs. Katia Scholder

Voorwoord

L.S.,

Voor u ligt mijn masterscriptie: het sluitstuk op zeven jaar basisschool, zes jaar middelbare school, vijf jaar studeren en een bestuursjaar. Niet alleen rond ik met deze scriptie de master Publiek Management af, maar ook zet ik een punt achter bijna twintig jaar educatie. Vanwege de grote vrijheid die ik heb gekregen om mijn eigen onderzoek vorm te geven, heb ik het schrijven van deze scriptie ervaren als een passende afsluiting van deze periode.

Uiteraard zijn er een aantal mensen die ik graag wil bedanken voor hun bijdrage aan mijn scriptie. Allereerst gaat mijn dank uit naar alle respondenten die hebben meegewerkt aan dit onderzoek. Zonder uitzondering hebben zij vol passie en toewijding met mij gesproken. Ik heb deze gesprekken als zeer plezierig ervaren. Daarnaast wil ik graag mijn begeleider en eerste lezer Margo Trappenburg bedanken voor het vertrouwen en de complimenten die ze me heeft gegeven tijdens het schrijven van deze scriptie. Door haar vond ik mijn motivatie altijd weer terug als ik deze even kwijt was. Ook bedank ik mijn tweede lezer Mirko Noordegraaf voor zijn kritische, wetenschappelijke blik. Verder bedank ik Daphne van Ree en Katia Scholder, mijn begeleiders vanuit de gemeente Utrecht, voor alle uren die zij hebben besteed aan dit onderzoek. Hun enthousiasme en betrokkenheid bij de gemeente hebben mij keer op keer geïnspireerd. Ten slotte wil ik graag mijn lieve vriendinnen bedanken, met in het bijzonder Isadora, Hanna en Mariska. Zonder onze gezamenlijke UB-sessies en avondjes ontspanning was deze afgelopen periode een stuk minder draaglijk geweest.

Amber Bleeker, 29 juni 2016

Samenvatting

Het oplossen van maatschappelijke vraagstukken, een taak die lang als prerogatief van de overheid werd gezien, wordt tegenwoordig ook toegeschreven aan de samenleving, ofwel het geheel van burgers, maatschappelijke organisaties en bedrijven. De terugtrekkende overheid moet hiervoor niet alleen uitvoeringstaken loslaten, maar ook verantwoordelijkheden en bevoegdheden overdragen aan burgers. Dat gebeurt de laatste jaren vaak onder de noemer van *empowerment*. Er zijn de afgelopen jaren al tientallen initiatieven in het leven geroepen om empowerment onder burgers te vergroten, zoals maatschappelijke aanbestedingen en initiatievenfondsen. Eén van de nieuwste instrumenten is het Right to Challenge. Bij het Right to Challenge gaat het erom dat burgers de overheid uit kunnen dagen door te stellen dat ze een bepaalde taak van die overheid beter of goedkoper uit denken te kunnen voeren. Het gaat hierbij dus niet om bewonersinitiatieven die bijdragen aan de sociale kwaliteit van de stad, maar om daadwerkelijke taken van de overheid (in het geval van dit onderzoek de gemeente) die kunnen worden overgenomen door de samenleving.

Maar betekent de invoering van het Right to Challenge niet juist minder empowerment? Initiatieven krijgen met het challengen van taken van de gemeente immers wel meer ruimte in het vormgeven van hun eigen maatschappij, maar krijgen daarmee ook een grotere verantwoordelijkheid. Het gevaar bij het Right to Challenge is dat er in wezen niets aan de oorspronkelijke machtsverhouding tussen overheid en burgers verandert en dat burgers dus ook niet empowered worden. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt dan ook: “Leidt de invoering van het Right to Challenge tot empowerment van bewonersinitiatieven in Utrecht die voorheen niet of via andere wegen gefinancierd werden en zo ja, hoe?”

Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden is eerst een literatuurstudie uitgevoerd naar bewonersinitiatieven en het concept empowerment. Het empirische gedeelte van dit onderzoek is vervolgens uitgevoerd door middel van kwalitatieve casestudies bij de gemeente Utrecht. In dit onderzoek zijn alle vijf de cases (bewonersinitiatieven) afkomstig uit de gemeente Utrecht, werden ze voorheen niet gefinancierd of alleen gesubsidieerd door de gemeente en worden ze nu gefinancierd via het Right to Challenge of zijn bezig om via het Right to Challenge gefinancierd te worden. Aan de hand van interviews met initiatiefnemers van de bewonersinitiatieven, documentanalyses en observaties wordt beschreven hoe empowerment zich in de situatie vóór de invoering en na de invoering van het Right to Challenge manifesteert bij deze initiatieven. Om een antwoord op de hoofdvraag te formuleren zijn de inzichten uit de literatuur uit de empirie met elkaar verbonden.

Allereerst zijn bewonersinitiatieven geduid aan de hand van de literatuur. Het blijkt dat er qua organisatiestructuur vier verschillende soorten initiatieven zijn te onderscheiden: federatieve initiatieven, coöperatieve initiatieven, netwerkende initiatieven en lichte initiatieven. In Utrecht zijn er vooral veel netwerkende en coöperatieve initiatieven aanwezig. Het verschilt per type initiatief in welke mate behoefte is aan betrokkenheid, een luisterend oor of subsidie vanuit de overheid. Daarnaast is empowerment geduid aan de hand van de literatuur. Empowerment bestaat uit drie niveaus: persoonlijk empowerment, community-

empowerment en organisatie-empowerment. Zowel organisatie-empowerment als community-empowerment zijn uiteindelijk te herleiden tot persoonlijk empowerment. Persoonlijk empowerment, ofwel de versterking van de leefwereld ten opzichte van de systeemwereld, is dus de sleutel tot alle drie de vormen van empowerment. Om te onderzoeken of de invoering van het Right to Challenge tot empowerment van bewonersinitiatieven in Utrecht leidt, moet de persoonlijke empowerment van de individuele initiatiefnemers worden gemeten.

Uit het empirische gedeelte van het onderzoek blijkt dat bewonersinitiatieven die met het Right to Challenge in Utrecht meedoen vooral overeenkomsten hebben op het gebied van hun doelstellingen. Die zijn allemaal maatschappelijk en lokaal van aard. Als het echter aankomt op de organisatiestructuur van de initiatieven, lopen ze ver uiteen. Het zijn zowel federatieve als coöperatieve en lichte/netwerkende initiatieven, waarbij de eerste twee in de meerderheid zijn. Dat heeft consequenties voor de manier waarop de gemeente met deze initiatieven om zou moeten gaan: die manier verschilt per initiatief.

Verder kan op basis van de bevindingen uit dit onderzoek worden geconcludeerd dat de invoering van het Right to Challenge bij vier van de vijf onderzochte bewonersinitiatieven heeft geleid tot empowerment. Bij één van de vijf bewonersinitiatieven heeft de invoering van het Right to Challenge niet geleid tot empowerment maar zelfs tot een afname van empowerment. Dit kan aan de ene kant worden verklaard door het feit dat dit bewonersinitiatief als enige initiatief niet uit eigen beweging voor deelname aan het Right to Challenge heeft gekozen, maar er op initiatief van een andere partij bij is aangesloten. Dat is in tegenspraak met het idee dat empowerment niet kan worden gegeven, maar moet worden verworven. De eerste randvoorwaarde voor een toename van empowerment bij het Right to Challenge is dus dat het initiatief voor deelname aan het Right to Challenge uit een bewonersinitiatief zelf moet komen. Aan de andere kant kan de afname van empowerment bij één van de initiatieven worden verklaard door het feit dat dat dit het enige initiatief is waar weinig sociaal kapitaal aanwezig is. Dat heeft tot gevolg dat er niet genoeg competentie aanwezig is binnen het initiatief. Die competentie komt namelijk in de praktijk tot stand door middel van verbinding tussen de verschillende initiatiefnemers en vrijwilligers. Een tweede randvoorwaarde voor een toename van empowerment bij het Right to Challenge is dus de aanwezigheid van voldoende competentie bij een initiatief, die in de praktijk door middel van verbinding tussen de verschillende initiatiefnemers en vrijwilligers tot stand komt.

Concluderend: de invoering van het Right to Challenge leidt tot empowerment van bewonersinitiatieven die voorheen niet of via andere wegen gefinancierd werden, als deze initiatieven voldoen aan de twee eerder geformuleerde randvoorwaarden. Kanttekening hierbij is dat niet alle bewonersinitiatieven aan deze randvoorwaarden kunnen voldoen. Door het Right to Challenge maken we Utrecht niet samen.

De aanbevelingen die voor de gemeente Utrecht zijn geformuleerd luiden als volgt: zorg voor zo veel mogelijk bekendheid rondom het Right to Challenge, zorg voor maatwerk per initiatief, neem alle ambtenaren mee in de cultuuromslag die er bij de introductie van het Right to Challenge hoort en zorg ervoor dat vragen vanuit bewonersinitiatieven snel worden afgehandeld en communiceer er helder over als dat niet lukt.

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Samenvatting	6
Figuren en tabellen	10
1. Inleiding	11
1.1 Aanleiding	11
1.2 Right to Challenge	12
1.3 Probleemstelling	13
1.4 Doel- en vraagstelling	14
1.5 Deelvragen	15
1.6 Relevantie	16
1.7 Aanpak	17
1.8 Leeswijzer	17
2. Context	18
2.1 Vermaatschappelijking	18
2.2 Oorsprong	19
2.3 Nederland	19
2.4 Utrecht	20
2.5 Bewonersbod	22
2.6 Bewonersinitiatieven in Utrecht	22
3. Bewonersinitiatieven	23
3.1 Burgerparticipatie	23
3.2 Gedeelde kenmerken	23
3.3 Verschillen	24
3.4 Kwaliteit	26
3.5 Conclusie	26
4. Empowerment	28
4.1 Drie niveaus van empowerment	28
4.2 Empowerment en macht	30
4.3 Collectief empowerment van bewonersinitiatieven	31
4.4 Empowerment meten	33
4.5 Conclusie	35

5. Onderzoeksaanpak	36
5.1 Soort onderzoek	36
5.2 Onderzoeksstrategie	36
5.3 Selectie cases en respondenten	37
5.4 Cases	38
5.5 Onderzoeksmethoden en -technieken	39
5.6 Operationalisering van empowerment	43
5.7 Analyse	46
5.8 Validiteit en betrouwbaarheid	47
6. Bevindingen	48
6.1 Bewonersinitiatieven in Utrecht	48
6.2 Typen bewonersinitiatieven	49
6.3 Resumé	50
6.4 Empowerment vóór het Right to Challenge: intrapersoonlijk	51
6.5 Empowerment vóór het Right to Challenge: interactioneel	53
6.6 Empowerment vóór het Right to Challenge: gedrag	55
6.7 Resumé	57
6.8 Intermezzo: de invoering van het Right to Challenge	57
6.9 Empowerment na het Right to Challenge: intrapersoonlijk	58
6.10 Empowerment na het Right to Challenge: interactioneel	60
6.11 Empowerment na het Right to Challenge: gedrag	62
6.12 Resumé	64
7. Conclusie	65
7.1 Samenvatting	65
7.2 Conclusie	67
7.3 Aanbevelingen	69
7.4 Reflectie	70
7.5 Mogelijkheden voor vervolgonderzoek	71
Bronnenlijst	72
Bijlage I: Topiclijst	77
Bijlage II: Codeboom	79
Bijlage III: Uitnodiging interview	80

Figuren en tabellen

Figuren

Figuur 1: empowerment als proces en uitkomst	12
Figuur 2: motie 70 <i>Vertrouwen vergt lef</i>	21
Figuur 3: motie 94 <i>Meedoen naar vermogen</i>	21
Figuur 4: behoeftepiramide bewonersinitiatieven	25
Figuur 5: systeemwereld en leefwereld	29
Figuur 6: empowerment als proces en uitkomst	31
Figuur 7: versterking van de leefwereld	32
Figuur 8: nomologisch netwerk van persoonlijk empowerment	44

Tabellen

Tabel 1: typen bewonersinitiatieven	24
Tabel 2: documenten	40
Tabel 3: observaties	41
Tabel 4: gehouden interviews	42
Tabel 5: codes respondenten	42
Tabel 6: operationalisering empowerment	44
Tabel 7: definities intrapersoonlijke component	45
Tabel 8: definities interactionele component	45
Tabel 9: definities gedragscomponent	46
Tabel 10: bewonersinitiatieven in Utrecht	51
Tabel 11: bewonersinitiatieven in Utrecht	66
Tabel 12: empowerment door de invoering van het Right to Challenge	67

1. Inleiding¹

In dit eerste hoofdstuk wordt allereerst de aanleiding voor dit onderzoek geschetst. Daarna worden enkele belangrijke concepten uit dit onderzoek geïntroduceerd: empowerment en het Right to Challenge, en wordt een probleemstelling geformuleerd. Daarnaast worden de doelstelling en de hoofd- en deelvragen van dit onderzoek geformuleerd en worden zowel de wetenschappelijke als de maatschappelijke relevantie van dit onderzoek besproken. Aan het eind van het hoofdstuk volgen een korte aanpak en leeswijzer voor de rest van dit onderzoek.

1.1 Aanleiding

Er is op dit moment een fundamentele verandering gaande [...]. Mensen veranderen, de sociaaleconomische situatie verandert en ook de technologische mogelijkheden veranderen. De samenleving van vroeger, waarin anderen wisten wat goed was voor jou, bestaat niet meer. Er is veel in beweging. Vaste verbintenissen en hiërarchie doen er steeds minder toe. De verschillende netwerken waarin mensen functioneren en de emotie van het moment worden belangrijker. Mensen organiseren in die verandering steeds meer zelf en nemen zaken in hun omgeving in eigen hand. Niet omdat het moet, maar omdat het kan en omdat ze het willen. (Rutte, 2013)

In de afgelopen jaren heeft zich in Nederland een veranderproces in gang gezet, door Minister-President Rutte treffend verwoord in de Willem Drees-lezing uit 2013. De verzorgingsstaat wordt ingeruild voor de participatiesamenleving: een maatschappij met meer eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid van de burger (Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling, 2013). Na de heerschappij van achtereenvolgens de overheid en de markt is het nu tijd om de samenleving eens kans te geven om zich te ontplooien (Binnema, 2014, p. 54). Het oplossen van maatschappelijke vraagstukken, een taak die lang als prerogatief van de overheid werd gezien, wordt nu ook toegeschreven aan de samenleving, ofwel het geheel van burgers, maatschappelijke organisaties en bedrijven. De terugtrekkende overheid moet niet alleen uitvoeringstaken loslaten, maar ook verantwoordelijkheden en bevoegdheden overdragen aan burgers. “In het kort komt deze andere rolverdeling erop neer dat de overheid een ‘dienende’ rol op zich neemt jegens al het initiatief dat in de samenleving aanwezig is, en dat de overheid daarbij meer vertrouwen in burger stelt.” (Oude Vrielink, Verhoeven & van de Wijdeven, 2013, pp. 14-15).

Burgers krijgen dus meer vertrouwen en worden daarnaast veel meer dan voorheen gestimuleerd om zelf het heft in handen te nemen. Ze worden daartoe ook steeds meer in staat geacht te zijn. Het internet heeft ervoor gezorgd dat de toegang tot kennis en informatie bijna onbegrensd is en dat communicatie en samenwerking nagenoeg kosteloos te organiseren zijn. De redenering is dat daarmee de zelfredzaamheid van burgers en de slagingskansen van burgerinitiatieven groter is dan ooit (Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling, 2013, p. 64). Dat betekent niet dat de overheid totaal geen rol meer speelt. De overheid nodigt burgers juist actief uit om deel te nemen aan de samenleving en ondersteunt ze hierbij. Dat gebeurt de

¹ Delen van deze tekst zijn eerder in gewijzigde vorm verschenen in het paper *Right to Challenge in de gemeente Utrecht* (Bleeker, 2016).

laatste jaren vaak onder de noemer van *empowerment* (de Gruijter, van der Lem & Berger, 2010).

Empowerment geeft uitdrukking aan de kracht van mensen zelf om daadwerkelijk invloed uit te kunnen oefenen op (beperkende) levensomstandigheden. [...] Het gaat over het verschuiven van de balans van bepaald worden richting zelf bepalen (meer subject worden), zodat werkelijke handelingsmogelijkheden ontstaan om je leven zelf en met anderen in te vullen. (Boumans, 2012, p.8)

Om deze balans daadwerkelijk te kunnen verschuiven is het van belang dat burgers kunnen participeren in de samenleving. Uit verschillende onderzoeken blijkt namelijk dat participatie een grote rol speelt bij empowerment: burgers die een actieve bijdrage leveren aan de samenleving voelen zich meer empowered dan burgers die dat niet doen (Zimmerman & Rappaport, 1988). Dit lijkt een vicieuze cirkel: participatie leidt tot empowerment, maar voor participatie is eerst empowerment nodig. Als we het begrip empowerment echter nog iets verder bekijken zien we dat er twee elementen te onderscheiden zijn. Met empowerment wordt namelijk zowel het proces (empowering) als de uiteindelijke gewenste uitkomst (empowered) bedoeld (de Gruijter et al., 2010). In combinatie met het begrip participatie ziet dat er in schematische vorm dan als volgt uit:

Figuur 1: empowerment als proces en uitkomst

1.2 Right to Challenge

Om dus de participatie en de empowerment (uitkomst) onder burgers te vergroten is het van belang dat de overheid inzet op empowerment (proces) van deze burgers. Er zijn de afgelopen jaren al tientallen initiatieven in het leven geroepen om dit te bewerkstelligen, zoals maatschappelijke aanbestedingen en initiatievenfondsen. Zo heeft de gemeente 's-Hertogenbosch het Maatschappelijke Initiatieven Fonds, waarmee bewonersinitiatieven² die bijdragen aan de sociale kwaliteit van de stad, zoals vernieuwende dienstverlening voor en door bewoners, financieel en materieel worden gesteund (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2016). Ook de gemeente Utrecht heeft een initiatievenfonds, dat initiatieven zoals het opknappen van

² In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van het begrip 'bewonersinitiatief'. In de literatuur wordt in plaats van dit begrip vaak het begrip 'burgerinitiatief' gebruikt. Dat begrip heeft echter een dubbele betekenis. Het kan verwijzen naar het burgerinitiatief als in het recht van burgers om een onderwerp op de agenda van de Tweede Kamer te zetten, maar ook naar het burgerinitiatief als in de verschuiving van het initiatief in het publieke domein van overheid naar burger. Om verwarring te voorkomen wordt in dit onderzoek het begrip 'bewonersinitiatief' gehanteerd.

een speeltuin, het organiseren van een festival en het faciliteren van een ontmoetingsplek voor jongeren subsidieert (Gemeente Utrecht, 2016). Op deze manier worden burgers ondersteund bij het deelnemen aan de maatschappij en worden zij empowered.

Financiële steun van de overheid aan bewonersinitiatieven is belangrijk (en wellicht ook noodzakelijk). Door deze steun kunnen bewonersinitiatieven in omvang groeien en in kwaliteit verbeteren (Bokhorst et al., 2015). De vraag is echter tot hoe ver deze stimulerende en faciliterende houding van de overheid moet gaan. “Het accepteren van steun van de overheid of andere partijen is niet zonder risico’s. Het kan ten koste gaan van de zelfstandigheid en de vitaliteit van het initiatief. Daarbij is overheidssteun vaak geen vrijblijvende zaak. De overheid heeft een eigen agenda [en] zal voorwaarden en regels willen stellen.” (Bokhorst et al., 2015, p. 14). Er kan dan dus een zekere afhankelijkheidsrelatie ontstaan tussen bewonersinitiatieven en de overheid. Het is daarom niet verwonderlijk dat sommige initiatieven blij zijn dat ze niet afhankelijk zijn van overheidssteun in de vorm van subsidies (van Houwelingen, Boele & Dekker, 2014, p. 136).

Gemeenten zijn daarom continu op zoek naar nieuwe manieren om burgers te empoweren. Eén van de nieuwste instrumenten is het Right to Challenge, waarmee onder andere in de gemeente Tilburg, de gemeente Rotterdam en de gemeente Utrecht wordt geëxperimenteerd. Bij het Right to Challenge gaat het erom dat burgers de overheid uit kunnen dagen door te stellen dat ze een bepaalde taak van die overheid beter of goedkoper uit denken te kunnen voeren (Clark, 2011). Het gaat hierbij dus niet om bewonersinitiatieven die bijdragen aan de sociale kwaliteit van de stad, maar om daadwerkelijke taken van de overheid (in dit geval de gemeente) die kunnen worden overgenomen door de samenleving. Het Right to Challenge is een onderdeel van de Wet maatschappelijke ondersteuning 2015 (hierna: Wmo 2015) en richt zich daarom tot nog toe vooral op zorg en ondersteuning voor burgers die problemen ondervinden met het deelnemen aan de samenleving.

1.3 Probleemstelling

Het Right to Challenge lijkt een goede manier om burgers actief uit te nodigen om deel te nemen aan de samenleving en om ze daarbij te ondersteunen, zonder een afhankelijkheidsrelatie te creëren. Bewonersinitiatieven hebben bij het Right to Challenge namelijk geen subsidierelatie met de overheid, maar een inkooprelatie. Niet langer hoeven bewonersinitiatieven hun eigen broek op te houden of zitten ze gevangen in een subsidierelatie met de overheid. Initiatieven kunnen nu daadwerkelijk zelfstandig bijdragen door taken van de overheid over te nemen, waarbij ze zelf zeggenschap hebben over de manier waarop ze hun budgetten besteden. Kortom: het lijkt alsof initiatieven bij deze manier van ondersteunen in een hoge mate empowered worden.

Maar betekent de invoering van het Right to Challenge niet juist minder empowerment? Initiatieven krijgen met het challengen van taken van de gemeente immers wel meer ruimte in het vormgeven van hun eigen maatschappij, maar krijgen daarmee ook een grotere verantwoordelijkheid. Zij kunnen niet van de ene op de andere dag stoppen met het uitvoeren van hun taken, aangezien het vaak om taken gaat die niet zonder problemen stop

kunnen worden gezet (denk aan het onderhouden van de groenvoorzieningen in een buurt). Omdat het daarnaast om taken gaat die de gemeente eerst uitvoerde, is er ook het gevaar dat burgers die die taken gaan challengen worden gestuurd in richtingen die beleidsambities van de gemeente representeren (Oude Vrielink et al., 2013). De vooraf gestelde doelen van de gemeente staan dan nog steeds centraal bij de uitvoering door het bewonersinitiatief. Dit vormt een probleem. Empowerment waarbij vooraf gestelde doelen van anderen centraal staan is namelijk een *contradictio in terminis* (de Gruijter et al., 2010, p. 11).

Initiatieven die taken van de gemeente challengen zijn ten slotte misschien nog wel meer afhankelijk van de overheid dan initiatieven die dat niet doen. Het gaat daarbij immers om serieuze taken, waar wellicht meer expertise en kennis bij komt kijken dan bij ‘gewone’ bewonersinitiatieven. “De overheid en professionals beschikken doorgaans over deskundigheid, financiële middelen, wettelijke mogelijkheden et cetera. Zaken die mensen die meer empowerment nastreven, niét hebben. Dit geeft de overheid en professionals een bepaalde macht over deze groep.” (de Gruijter et al., 2010, p. 13). Bij de empowermentbenadering is het behoud van deze oorspronkelijke machtsverhouding problematisch. De bestaande machtsverhoudingen moeten hierbij namelijk ten minste ter discussie staan of zelfs verschuiven ten gunste van de minder machtigen (de Gruijter et al., 2010, p. 11). Het gevaar bij het Right to Challenge is dat er in wezen niets aan de oorspronkelijke machtsverhouding tussen overheid en burgers verandert en dat burgers dus ook niet empowered worden: “Gemeenten onderkennen zelf ook dat het delen van macht en het vooropstellen van burgers lastig is.” (Oude Vrielink et al., 2013, p. 17).

1.4 Doel- en vraagstelling

Zoals eerder naar voren is gekomen, is empowerment een belangrijke ambitie van het Right to Challenge, maar is het maar de vraag of deze ambitie ook daadwerkelijk wordt behaald. Het doel van dit onderzoek is daarom om in kaart te brengen of de invoering van het Right to Challenge leidt tot empowerment van bewonersinitiatieven in Utrecht die voorheen niet of via andere wegen gefinancierd werden, en daarnaast een verklaring te geven waarom dat wel of niet het geval is. Op deze manier kunnen randvoorwaarden worden opgesteld waaraan moet worden voldaan om via het Right to Challenge tot empowerment van bewonersinitiatieven te komen, die als handvaten kunnen dienen bij toekomstige toepassingen van het Right to Challenge. Het onderzoek heeft daarmee een beschrijvende, verklarende en adviserende component. Dit doel vertaalt zich naar de volgende hoofdvraag:

Leidt de invoering van het Right to Challenge tot empowerment van bewonersinitiatieven in Utrecht die voorheen niet of via andere wegen gefinancierd werden en zo ja, hoe?

Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden zijn twee theoretische en die empirische deelvragen geformuleerd. De theoretische deelvragen zullen in de komende twee hoofdstukken worden beantwoord aan de hand van alle bestudeerde literatuur. Aan de hand van de antwoorden op deze theoretische deelvragen is een operationalisering gemaakt met indicatoren en vanuit deze indicatoren is een topiclijst opgesteld voor interviews met initiatiefnemers van bewonersinitiatieven in Utrecht. De empirische deelvragen zijn vervolgens beantwoord aan de hand van deze interviews en daarnaast observaties en documentanalyses. Er wordt verder op deze onderzoeks aanpak ingegaan in het hoofdstuk over de onderzoeks aanpak.

1.5 Deelvragen

De theoretische deelvragen van dit onderzoek luiden als volgt:

1. Hoe krijgen bewonersinitiatieven vorm?

2. Wat is er in de literatuur bekend over (collectief) empowerment?

In het theoretische gedeelte van dit hoofdstuk wordt dus eerst stilgestaan bij de focus van dit onderzoek: bewonersinitiatieven. Om uitspraken te kunnen doen over de empowerment van bewonersinitiatieven is het immers van belang om te beschrijven wat bewonersinitiatieven precies zijn en hoe zij zich tot hun omgeving verhouden. Daarna wordt (collectief) empowerment als concept nader uitgewerkt. Empowerment is een heel breed begrip dat op veel verschillende manieren wordt gedefinieerd en gebruikt. Het is daarom van belang het concept in al haar facetten te ontleden om zo een lens te ontwikkelen om naar de situatie bij bewonersinitiatieven te kijken vóór en na de invoering van het Right to Challenge. De hiervoor geformuleerde empirische deelvragen zijn de volgende:

1. Hoe krijgen bewonersinitiatieven in Utrecht die met het Right to Challenge werken vorm?

2. In hoeverre waren bewonersinitiatieven in Utrecht empowered vóór de invoering van het Right to Challenge?

3. In hoeverre zijn bewonersinitiatieven in Utrecht empowered na de invoering van het Right to Challenge?

Aan de hand van de in de theorie beschreven kenmerken van bewonersinitiatieven worden de bewonersinitiatieven in Utrecht die met het Right to Challenge werken geduid. Daarna wordt het door de beantwoording van zowel de tweede als de derde empirische deelvraag mogelijk om een vergelijking te maken tussen de empowerment van bewonersinitiatieven in de situatie vóór de invoering van het Right to Challenge en in de situatie na de invoering van het Right to Challenge.

1.6 Relevantie

Het Right to Challenge is een relatief nieuw begrip in Nederland. Hoewel er op dit moment in verschillende gemeenten met dit beleidsinstrument wordt geëxperimenteerd, is er nog weinig relevante informatie over te vinden. Er zijn recent wel enkele beleidsdocumenten (zoals het Right to Challenge Kompas (de Bruijn, van Mierlo, Nourozi, de Ruijter & Turnhout, 2016)) gepubliceerd, maar er zijn vrijwel geen wetenschappelijk onderbouwde publicaties beschikbaar. Juist nu onderzoek doen naar dit onderwerp is daarom duidelijk wetenschappelijk relevant. Dit is het uitgelezen moment om dit betrekkelijk onbekende terrein inzichtelijk te maken. De wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek komt dan ook naar voren in het feit dat dit onderzoek empirische kennis levert over het Right to Challenge. Het kan zo een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van wetenschappelijke theorieën over dit thema.

De maatschappelijke relevantie van dit onderzoek komt naar voren in het feit dat het een heel actueel onderwerp onderzoekt. Niet alleen burgerparticipatie is momenteel onderwerp van vele discussies, ook het Right to Challenge mag rekenen op veel belangstelling. Het Right to Challenge heeft pas ongeveer een jaar geleden z'n weg naar Nederland gevonden, en sindsdien zijn slechts een handjevol gemeenten hiermee aan de slag gegaan. Dit onderzoek kan handvatten voor betere praktijken rondom het Right to Challenge bieden aan gemeenten die zich daar al mee bezig houden, maar kan ook gemeenten die zich er nog niet mee bezig houden informeren, mochten zij het Right to Challenge in de toekomst wellicht wel op willen pakken. Het onderzoek is daarnaast maatschappelijk relevant omdat het zich richt op de uitvoering van gemeentelijke taken (het Right to Challenge maakt het immers voor burgers mogelijk om deze taken uit te gaan voeren). De uitvoering van deze taken dient een gemeenschapsdoel en wordt bekostigd met gemeenschapsgeld. Door meer inzicht te creëren in het Right to Challenge, en daarmee de uitvoering van gemeentelijke taken, is dit onderzoek daarom maatschappelijk gezien zeer relevant.

1.7 Aanpak

Om de hoofdvraag van dit onderzoek te kunnen beantwoorden worden eerst de twee theoretische deelvragen beantwoord. Om te beginnen worden bewonersinitiatieven geduid aan de hand van een onderzoek van Hurenkamp, Tonkens en Duyvendak uit 2006. Zij maken een onderscheid tussen vier verschillende soorten bewonersinitiatieven op basis van hun interne en externe organisatiestructuur. Op basis van een vaak geciteerd onderzoek van Zimmerman (1995) wordt vervolgens het concept empowerment uitgewerkt, waarna verschillende aspecten van empowerment worden besproken.

Na het beantwoorden van de twee theoretische vragen wordt toegewerkt naar het beantwoorden van de drie empirische deelvragen. Het empirische gedeelte is bij dit onderzoek uitgevoerd door middel van kwalitatieve casestudies bij de gemeente Utrecht. Om de empirische deelvragen te beantwoorden worden allereerst de bestudeerde bewonersinitiatieven getypeerd aan de hand van de indeling van Hurenkamp et al. (2006), waarna wordt beschreven hoe empowerment zich in de situatie vóór de invoering en na de invoering van het Right to Challenge manifesteert bij deze initiatieven. Afsluitend worden de antwoorden op de theoretische deelvragen en de antwoorden op de empirische deelvragen met elkaar verbonden, waardoor een antwoord op de hoofdvraag van dit onderzoek kan worden geformuleerd.

1.8 Leeswijzer

In het eerste hoofdstuk is het onderwerp van dit onderzoek geïntroduceerd, de hoofd- en deelvragen gepresenteerd en zijn zowel de wetenschappelijke als de maatschappelijke relevantie van dit onderzoek besproken. In hoofdstuk 2 zal het onderzoek worden voorzien van de bijbehorende context. In hoofdstuk 3 en 4 worden de twee theoretische deelvragen, geformuleerd rondom de concepten bewonersinitiatief en empowerment, beantwoord. Daarnaast worden de concepten waar nodig geoperationaliseerd. Vervolgens wordt in hoofdstuk 5 de gehanteerde onderzoeks aanpak besproken, waarna in hoofdstuk 6 de bevindingen van dit onderzoek zullen worden gepresenteerd. In hoofdstuk 7 zal tenslotte een antwoord op de hoofdvraag worden geformuleerd, waarna dit hoofdstuk wordt afgesloten met aanbevelingen voor de gemeente Utrecht, een korte reflectie en suggesties voor vervolgonderzoek.

2. Context³

In dit hoofdstuk wordt de context geschetst waarin het Right to Challenge zich bevindt. Daartoe wordt eerst de brede maatschappelijke trend van vermaatschappelijking besproken, waarna dieper wordt ingegaan op de oorsprong van het Right to Challenge en de manier waarop dit concept nu zichtbaar is in Nederland en specifiek bij de gemeente Utrecht. Daarnaast wordt er een paragraaf aan bewonersinitiatieven in Utrecht gewijd.

2.1 Vermaatschappelijking

Zoals in de inleiding al naar voren is gekomen, wordt in Nederland de verzorgingsstaat ingeruild voor de participatiesamenleving. Deze beweging, waarbij de samenleving een steeds grotere plaats krijgt in de verhouding tussen overheid, markt en samenleving en meer publieke taken en de daarbij horende verantwoordelijkheden en bevoegdheden op zich neemt, wordt ook wel *vermaatschappelijking* genoemd (Raad voor het openbaar bestuur, 2012, p. 9).

Er zijn meerdere verklaringen voor deze trend van vermaatschappelijking. Ten eerste de gesteldheid van de overheidsfinanciën van Nederland. Jaar na jaar staat de overheid voor grote bezuinigingsopgaven en de overheid zelf is in steeds meer gevallen niet de optimale partij voor het oplossen van maatschappelijke vraagstukken (Raad voor de financiële verhoudingen, 2011, p. 64). Om aan deze bezuinigingsopgaven tegemoet te komen is de overheid bezig om toe te werken naar een andere versie van zichzelf: kleiner in omvang, maar effectiever in haar optreden, ofwel de *compacte overheid* (Raad voor het openbaar bestuur, 2012, p. 80). Naast de bezuinigingsopgaven speelt ook de toenemende complexiteit van de samenleving een rol bij de trend van vermaatschappelijking. Het inzicht groeit dat de overheid door deze toenemende complexiteit steeds minder zelf in staat is om alle problemen in de maatschappij op te lossen (Raad voor het openbaar bestuur, 2012). Het zou niet langer louter de taak van de overheid om publieke zaken uit te voeren. Ook de samenleving zou een actieve rol moeten spelen in het vormgeven van de maatschappij.

Om deze vermaatschappelijking mogelijk te maken is het noodzakelijk dat de overheid zichzelf een nieuwe rol toebedeelt, waarin zij minder het voortouw neemt en meer ruimte laat aan maatschappelijke initiatieven. Verschillende adviesorganen, zoals de Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling (2013), de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2012) en de Raad voor het openbaar bestuur (2012) hebben adviezen geschreven met daarin aanbevelingen voor deze terugtrekkende overheid. Hoewel deze drie organen het alle drie over hetzelfde onderwerp hebben, steken ze hun advies over de terugtrekkende overheid niet hetzelfde in. Zo heeft de Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling het vooral over *minder* overheid, terwijl de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid en de Raad voor het openbaar bestuur het vooral over een *ander soort* overheid hebben (Binnema, 2014, p. 47). Een ander rapport van de Raad voor de financiële verhoudingen getiteld *Verdelen, vertrouwen en verantwoorden* uit 2011 verwoordt het als volgt: “Bij vermaatschappelijking bestaat de nieuwe

³ Delen van deze tekst zijn eerder in gewijzigde vorm verschenen in het paper *Right to Challenge in de gemeente Utrecht* (Bleeker, 2016).

rol van overheden dan ook uit het stimuleren en faciliteren van maatschappelijke initiatieven, met instrumenten als wetgeving, organiserend vermogen, kennis en doorzetmacht en, zo mogelijk, ook met financiële middelen.” (p. 65). Eén van die instrumenten is het Right to Challenge.

2.2 Oorsprong

Het Right to Challenge komt van oorsprong uit Groot-Brittannië. In het regeerakkoord dat de Britse Conservative Party en de Liberal Democrats in 2010 sloten waren meerdere pagina's ingeruimd om hun interesse in maatschappelijke initiatieven te uiten:

The Government believes that the innovation and enthusiasm of civil society is essential in tackling the social, economic and political challenges that the UK faces today. We will take action to support and encourage social responsibility, volunteering and philanthropy, and make it easier for people to come together to improve their communities and help one another. (Cameron & Clegg, 2010, p. 29)

In het licht van dit regeerakkoord trad in november 2011 de zogenaamde Localism Act in werking. In die Localism Act stond een set maatregelen die ervoor moest zorgen dat er een substantiële en blijvende machtsverschuiving van de centrale overheid naar burgers plaats zou vinden (Clark, 2011). Deze maatregelen hadden onder andere betrekking op nieuwe soorten vrijheid en flexibiliteit voor lokale overheden, maar ook nieuwe rechten voor communities en individuen. Concreet ging het voor communities en individuen om drie nieuwe rechten: het Right to Bid, het Right to Build en het Right to Challenge (Clark, 2011). Bij het Right to Bid gaat het erom dat burgers de mogelijkheid krijgen om een bod uit te brengen op lokale voorzieningen die te koop worden aangeboden. Op deze manier kunnen burgers ervoor zorgen dat bijvoorbeeld de bibliotheek of het zwembad uit hun buurt kan blijven bestaan. Bij het Right to Build gaat het erom dat burgers de mogelijkheid krijgen om zelf bestemmingsplannen voor hun buurt op te stellen en uit te voeren, zonder dat ze aan alle traditionele voorschriften hoeven te voldoen. Bij het Right to Challenge ten slotte gaat het erom dat burgers de overheid uit kunnen dagen door te stellen dat ze een bepaalde taak van die overheid beter of goedkoper uit denken te kunnen voeren (Clark, 2011).

2.3 Nederland

Dit laatste recht is recentelijk overgewaaid naar Nederland, waar de interesse in decentrale beleidsuitvoering al enige jaren hard groeit. Al in april 2010 hield toenmalig minister van Jeugd en Gezin André Rouvoet een lezing op een conferentie van de Maatschappelijke Ondernemersgroep Jeugdzorg. De titel: één kind, één gezin, één plan. In deze lezing gaf hij invulling aan de kabinetsvisie van Balkenende IV: “in die kabinetsvisie wordt op termijn de gemeente de verantwoordelijke bestuurslaag voor de [...] jeugdzorg.” (Rouvoet 2010). Hij markeerde hiermee het begin van een nieuw tijdperk: het tijdperk van de decentralisaties in

het sociale domein. Tussen 2010 en 2015 hebben drie verschillende kabinetten gewerkt aan drie verschillende decentralisaties: de decentralisatie van de jeugdzorg, de decentralisatie van de zorg voor (gedeeltelijk) arbeidsongeschikten en de decentralisatie van de langdurige zorg (Centraal Planbureau, 2013).

Deze laatste twee decentralisaties zijn wettelijk voor het grootste deel vastgelegd in de Wmo 2015. In de wettekst van de Wmo 2015 wordt bij de begripsomschrijving van ‘maatschappelijke ondersteuning’ aangegeven waar gemeenten zich mee bezig dienen te houden:

- Bevorderen van de sociale samenhang, de mantelzorg en vrijwilligerswerk, de toegankelijkheid van voorzieningen, diensten en ruimten voor mensen met een beperking, de veiligheid en leefbaarheid in de gemeente, alsmede voorkomen en bestrijden van huiselijk geweld;
- Ondersteunen van de zelfredzaamheid en de participatie van personen met een beperking of met chronische psychische of psychosociale problemen zoveel mogelijk in de eigen leefomgeving;
- Bieden van beschermd wonen en opvang (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2014).

Op 24 april 2014 hebben Kamerleden Voortman en van Dijk bij de bespreking van de Wmo 2015 een voorstel voor een amendement ingediend, waarmee zij het mogelijk wilden maken om ook in Nederland op buurtniveau het Right to Challenge toe te passen. Op 9 juli 2014 is door de Tweede Kamer de Wmo 2015 inclusief eerdergenoemd amendement aangenomen: “Bij algemene maatregel van bestuur kunnen voorwaarden worden bepaald waaronder ingezetenen en maatschappelijke initiatieven bij de uitvoering van het beleid kunnen worden betrokken, het uitvoeren van taken van het college op grond van deze wet daaronder begrepen.” (Wet maatschappelijke ondersteuning, 2014). Hiermee werd het Right to Challenge een mogelijkheid voor gemeenten in Nederland. Let wel: omdat het Right to Challenge als beleidsinstrument dus is opgenomen in de Wmo 2015, richt het zich tot nog toe vooral op zaken zoals in de opsomming hierboven genoemd.

2.4 Utrecht

In Utrecht was het College gelijktijdig bezig om de mogelijkheden rondom het Right to Challenge te onderzoeken. Op 25 april 2014 presenteerden D66, GroenLinks, VVD en SP hun coalitieakkoord met de titel *Utrecht maken we samen*, waarin ze aangaven dat in Utrecht de Utrechter centraal staat: “Utrecht is een gemeente die haar inwoners centraal stelt, met een bestuur dat de inwoners, ondernemers en organisaties kent en dat weet wat er speelt in de stad. Wij geven ruimte aan initiatieven uit de stad en geven vertrouwen aan partijen die initiatieven nemen. De relatie tussen bewoner/ ondernemer/organisatie en de gemeente wordt gekenmerkt door een open houding en gelijkwaardigheid in een netwerksamenleving. Dit kan betekenen dat verantwoordelijkheden moeten worden gedeeld of dat budgetten moeten worden overgedragen.” (Gemeente Utrecht, 2014, p. 5). Hierin werd de eerste aanzet voor het Right to Challenge gegeven. Een aantal raadsleden heeft vervolgens twee moties ingediend over het Right to Challenge. De eerste op 17 juli 2014 (motie 70 ‘Vertrouwen vergt lef’) en de tweede op 2 oktober 2014 (motie 94 ‘Meedoen naar vermogen’).

Constateerend dat;

- 1 Het College als motto "Utrecht maken we samen" gekozen heeft
- 2 Het principe 'right to challenge' past bij de visie van het College op de stad, ook gezien het fundament dat D66 aan het begin van de formatie heeft neergelegd en dat in de Raad gedeeld wordt

Overwegende dat;

- 1 het Right to Challenge een manier is om burgers écht ruimte te geven om taken in de gemeente op zich te nemen
- 2 de wethouder heeft aangegeven het principe van right to challenge wel te ondersteunen, maar dat het wel tijd kost om zoiets vorm te geven

Verzoekt het college;

- 1 Onderzoek te doen naar hoe the Right to Challenge in Utrecht vormgegeven kan worden
- 2 Hierin ook mee te nemen voor wat voor domeinen en taken het College dit voor zich ziet
- 3 De gemeenteraad uiterlijk het eerste kwartaal van 2015 de uitkomsten van dit onderzoek te sturen zodat dit behandeld kan worden in de voorjaarsnota

Figuur 2: motie 70 Vertrouwen vergt lef

De gemeenteraad, bijeen op 2 oktober 2014, ter bespreking van het raadsvoorstel Meedoen naar Vermogen,

Constateerend dat:

- het "right to challenge" als een experimenteel-artikel in de WMO is opgenomen,
- burgerparticipatie en maatschappelijke initiatieven een belangrijk uitgangspunt zijn voor het coalitieprogramma en aansluiten bij de beoogde transformatie in het stelsel,
- er lokale regelgeving noodzakelijk is om het "right to challenge" goed te kunnen inzetten in het Utrechtse model

Overwegende dat:

- er voorwaarden bepaald moeten worden waaronder ingezetenen en maatschappelijke initiatieven bij de uitvoering van het beleid betrokken kunnen worden,
- de eisen die gelden voor initiatieven opgesteld moeten worden,
- deze regelgeving zijn weerslag moet krijgen in de WMO Verordening 2015;
- inwoners actief op de hoogte gebracht dienen te worden van het "right to challenge", wil het een succes kunnen worden,

Verzoekt het college:

- de raad op korte termijn te informeren over:
 - * hoe en onder welke voorwaarden ingezetenen het "right to challenge" binnen de WMO kunnen uitoefenen;
 - * hoe het "right to challenge" nog verankerd kan worden in de gemeentelijke verordening WMO 2015

Figuur 3: motie 94 Meedoen naar vermogen

2.5 Bewonersbod

In deze twee moties wordt nog gesproken over het Right to Challenge. Intussen heeft het Right to Challenge echter een andere naam gekregen in Utrecht. De gemeente Utrecht heeft daarvoor op 3 februari 2016 op de kick-off bijeenkomst voor het Right to Challenge, waar onder andere initiatiefnemers en gemeenteraadsleden aanwezig waren, een wedstrijd uitgeschreven. Ook op de Facebookpagina van de gemeente Utrecht werd een oproep gedaan tot het verzinnen voor een nieuwe naam voor het Utrechtse Right to Challenge. Op 29 maart 2016 werd door Kees Diepeveen, wethouder wijkgericht werken en participatie, deze nieuwe naam onthuld. Dit gebeurde tijdens de opening van de expositie *Utrechtse initiatieven – Utrecht maken we samen* in het Stadskantoor. De Utrechtse naam voor het Right to Challenge is het *bewonersbod*. Op social media wordt de hashtag #BB030 gebruikt. In dit onderzoek wordt overigens de meer gangbare term Right to Challenge gehanteerd.

2.6 Bewonersinitiatieven in Utrecht

Hurenkamp, Tonkens en Duyvendak hebben in hun onderzoek uit 2006, waaraan bijna vierhonderd bewonersinitiatieven uit heel Nederland hebben meegewerkt, onderscheid gemaakt tussen verschillende bewonersinitiatieven. In het volgende hoofdstuk is hiervan een uitgebreide beschrijving te vinden, maar het is belangrijk om hier alvast te noemen dat in dat onderzoek ook specifiek initiatieven in een stad (Utrecht) en een dorp (Smilde) zijn vergeleken. Daaruit bleek dat er een groot verschil is tussen initiatieven in een stad en initiatieven in een dorp. Zo werken initiatieven in Utrecht vaker samen met andere organisaties, hebben ze meer contact met de lokale politiek en krijgen ze vaker subsidies van de (lokale) overheid dan initiatieven in Smilde. Zoals Hurenkamp et al. (2006) het verwoordden: “Het onderhouden van een licht, klein initiatief is hier eerder een eigen keuze en is niet door de omstandigheden afgedwongen.” (p. 205).

Hoewel stadse initiatieven het dus in vergelijking met dorpse initiatieven wat makkelijker lijken te hebben, zijn ze wel minder duurzaam. Initiatieven uit Utrecht houden het volgens het onderzoek van Hurenkamp et al. (2006) beduidend minder lang stand dan initiatieven in Smilde. Ze wijten dat aan de doelstellingen van de initiatieven. In de stad hebben initiatieven ten slotte vaker een doelstelling die te maken heeft met hun buurt of een maatschappelijke kwestie: doelstellingen die vaker inherent tijdelijk van aard zijn. Het gaat bijvoorbeeld over de buurt of over de stad. Als die doelstellingen dan gehaald zijn, verplaatsen actieve burgers hun energie naar een ander initiatief. In een dorp zijn initiatieven juist vaker gericht op mededorpelingen of op de (derde) wereld. Deze doelstellingen staan minder vast, waardoor initiatieven er flexibeler mee om kunnen springen, zich aan kunnen passen en zo duurzamer zijn: “Wanneer na een gemeentelijke herindeling er geen steunpunt (dat paspoorten e.d. afgeeft) ter vervanging van het gemeentehuis komt, wordt er dus geen nieuwe actiegroep opgericht die het opneemt tegen de gemeente, maar lobbyen de bestaande clubs voor het openen van een dergelijk steunpunt.” (Hurenkamp et al, 2006, p. 207).

3. Bewonersinitiatieven

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de eerste theoretische deelvraag (“Hoe krijgen bewonersinitiatieven vorm?”) Daartoe wordt het concept uitgewerkt. De gedeelde kenmerken van en verschillen tussen bewonersinitiatieven worden besproken, waarna kort wordt ingegaan op het concept kwaliteit van bewonersinitiatieven.

3.1 Burgerparticipatie

Er zijn veel begrippen in omloop om de ontwikkeling te benoemen waarbij burgers meer verantwoordelijkheid in de samenleving krijgen. Burgerinitiatieven, doe-democratie, burgerkracht, maatschappelijk initiatief, zelforganisatie en bewonersinitiatief is slechts een greep uit deze wildgroei aan termen. Zoals in de inleiding al naar voren is gekomen wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van het begrip bewonersinitiatief in plaats van burgerinitiatief, om verwarring te voorkomen.

Een bewonersinitiatief kan worden gezien als een vorm van burgerparticipatie, te weten zelfredzame burgerparticipatie. Er kunnen twee vormen van burgerparticipatie worden onderscheiden, namelijk beleidsbeïnvloedende en zelfredzame burgerparticipatie (van Houwelingen et al., 2014, p. 11). Bij beleidsbeïnvloedende burgerparticipatie gaat het erom dat burgers inspraak hebben, mogen lobbyen en medezeggenschap hebben. Bij zelfredzame burgerparticipatie gaat het erom dat burgers actief zelf aan de slag gaan met een activiteit, zoals het schoonhouden van de buurt of een voorziening draaiende houden (van Houwelingen et al., 2014). Het huidige overheidsbeleid met een zich terugtrekkende overheid en stimulering van bewonersinitiatieven gaat dus vooral over deze laatste vorm van burgerparticipatie.

3.2 Gedeelde kenmerken

Hoewel er veel verschillende soorten burgerinitiatieven zijn en er een grote verscheidenheid aan verschijningsvormen hiervan is, zijn er ook overeenkomsten te vinden tussen deze initiatieven. Zo stellen vrijwel alle initiatieven wel een lokale of maatschappelijke kwestie aan de orde. De meeste bewonersinitiatieven zijn gericht op leefbaarheid (bijvoorbeeld onderhoud van de buurt) of solidariteit (bijvoorbeeld zorg voor zwakkeren) (Hurenkamp et al., 2006). Daarnaast is er veel gelijkenis te vinden tussen de initiatiefnemers van de initiatieven: spontaan initiatief zonder overheidsinterventie lijkt vooral een zaak van hoger opgeleiden te zijn (Hurenkamp et al., 2006). “De kern uit deze bevindingen is dat hoger opgeleide autochtone mannen van boven de vijftig het sterkst geneigd zijn om aan verschillende vormen van participatie deel te nemen.” (Tonkens & Verhoeven, 2011, p. 32). Daarnaast zijn initiatiefnemers vaak al erg actief binnen andere vormen van participatie. Zo doen veel initiatiefnemers vrijwilligerswerk, zijn ze lid bij een buurtvereniging of actiegroep en zijn ze politiek actief (Tonkens & Verhoeven, 2011).

Hoewel er dus wel overeenkomsten te vinden zijn tussen verschillende bewonersinitiatieven, is er in de literatuur toch geen éénduidige definitie van het begrip

bewonersinitiatief te vinden. Omdat bewonersinitiatieven toch veel van elkaar kunnen verschillen is het ook moeilijk om een definitie te formuleren die recht doet aan al deze initiatieven. Voor dit onderzoek wordt een definitie gebruikt die bestaat uit drie kenmerken. Deze worden in het overgrote deel van de literatuur over bewonersinitiatieven genoemd als kenmerkend voor dit soort initiatieven. Een bewonersinitiatief is een initiatief dat los van, of in ieder geval op afstand van, professionals en bestuur tot stand is gekomen (1), dat een sociale doelstelling hanteert (2) en geen winstoogmerk heeft (3). Dit eerste kenmerk maakt dat een bewonersinitiatief geen organisatie in de gangbare zin van het woord kan worden genoemd.

3.3 Verschillen

Naast overeenkomsten zijn er ook heel veel verschillen tussen bewonersinitiatieven. Hurenkamp, Tonkens en Duyvendak (2006) hebben op basis van de interne en externe organisatiestructuur van bewonersinitiatieven een onderscheid gemaakt tussen verschillende soorten bewonersinitiatieven. Voor de interne organisatiestructuur hebben ze gekeken naar de mate van samenhang tussen leden van het initiatief, ofwel de hechtheid van het initiatief (meer hechtheid betekent meer bindend sociaal kapitaal). Voor de externe organisatiestructuur hebben ze gekeken naar de mate van contact met andere organisaties en de overheid, ofwel de verwevenheid van het initiatief (meer verwevenheid betekent meer overbruggend sociaal kapitaal) (Hurenkamp et al., 2006, p. 30). Op basis van deze twee kenmerken kunnen vier typen bewonersinitiatieven worden onderscheiden: federatief, coöperatief, netwerkend en licht. In schematische vorm ziet dat er als volgt uit:

	Veel extern contact (verweven)	Weinig extern contact (zwevend)
Veel intern contact (hecht)	Federatief	Coöperatief
Weinig intern contact (los)	Netwerkend	Licht

Tabel 1: typen bewonersinitiatieven (Hurenkamp et al., 2006, p. 33)

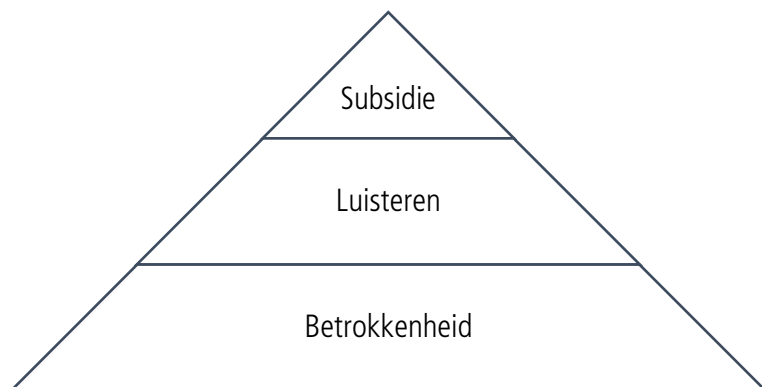
Federatieve bewonersinitiatieven komen het meeste voor. Deze initiatieven hebben veel intern contact, ofwel contact met de eigen leden of vrijwilligers, maar ook veel extern contact, ofwel contact met de buitenwereld. Ze zijn goed ingebed in de omgeving en vaak wat groter dan initiatieven uit de andere drie categorieën (Hurenkamp et al., 2006, p. 53).

Coöperatieve bewonersinitiatieven hebben net als federatieve bewonersinitiatieven veel intern contact en zijn dus hecht georganiseerd, maar hebben verhoudingsgewijs weinig extern contact. Dit is niet per se een bewuste keuze: in dit soort initiatieven komen vaker lager opgeleiden voor, die wellicht minder bekend zijn met het contacteren van de overheid dan hoger opgeleiden (Hurenkamp et al., 2006, p. 52).

Netwerkende bewonersinitiatieven zijn meer extern dan intern gericht: ze hebben weinig intern contact maar wel veel extern contact. Ze zijn meer gericht op het bereiken van hun doelen dan op het contact met hun leden of vrijwilligers. In dit soort initiatieven komen juist vaker hoger opgeleiden voor, die veel expertise bezitten en hun weg in overheidsland goed kunnen vinden. De afhankelijkheid van subsidies is bij dit type bewonersinitiatief verhoudingsgewijs het grootste (Hurenkamp et al., 2006, pp. 45-48).

Lichte bewonersinitiatieven ten slotte hebben zowel intern als extern weinig contact. De betrokkenen bij deze initiatieven geven vaak weinig urgentie aan de doelen van hun initiatief. Lichte initiatieven zijn relatief onafhankelijk van subsidies, maar zouden wel graag meer betrokkenheid vanuit de overheid zien (Hurenkamp et al., 2006, pp. 41-42).

Het overgrote deel (53%) van de bewonersinitiatieven is federatief, gevolgd door coöperatief (20%) en netwerkend (17%). Lichte bewonersinitiatieven zijn ten slotte in de minderheid (10%) (Hurenkamp et al., 2006). Bij alle vier deze typen initiatieven is er de wens tot een betrokken overheid die een luisterend oor biedt en de mogelijkheid tot het geven van subsidie openhoudt. Het verschilt echter per type in welke mate aan deze zaken behoefte is. Aan de hand van de verdeling tussen verschillende soorten bewonersinitiatieven laat zich een zogenaamde behoeftepiramide opstellen:

Figuur 4: behoeftepiramide bewonersinitiatieven (Hurenkamp et al., 2006)

Is binnen een initiatief de mate van onderling en extern contact gering – is er met andere woorden weinig sociaal kapitaal – dan is er met name behoefte aan enige betrokkenheid van de overheid. [...] Neemt het onderling of het extern contact toe – ontstaat er meer sociaal kapitaal binnen de organisatie of meer overbruggend sociaal kapitaal – dan groeit de behoefte om serieus te worden genomen. Betrokkenheid is nu niet langer het meest klemmende probleem; men wil de aangedragen kwesties ook echt terugzien in het beleid, of op een andere manier ervaren dat de overheid luistert. Zit de organisatie ten slotte ruim in zowel het interne als het externe contact, dan overheerst richting de overheid de behoefte aan (meer) subsidie. (Hurenkamp & Rooduijn, 2009)

Het is voor de stabiliteit en overlevingskansen van bewonersinitiatieven dus van cruciaal belang dat de overheid zich betrokken opstelt. Het bieden van een luisterend oor en het geven van subsidies zijn daarbij van minder groot belang.

3.4 Kwaliteit

Niet alleen bewonersinitiatieven hebben echter wensen en behoeften. Ook vanuit de overheid zelf is een vraag naar kwaliteit van bewonersinitiatieven. Hier is echter nog erg weinig onderzoek naar gedaan, en het onderzoek dat is gedaan is afkomstig uit het buitenland en daarom moeilijk toepasbaar op de Nederlandse context (Tonkens, 2010, p. 34). Tonkens (2010) heeft als eerste een aanzet geformuleerd tot kwaliteitscriteria voor bewonersinitiatieven. Zij noemt drie criteria die daarbij van belang zijn. Ten eerste toegankelijkheid. Bewonersinitiatieven en bijbehorende bewonersbudgetten moeten voor iedereen toegankelijk zijn, anders worden alleen de problemen van reeds actieve bewoners opgelost. Dan ontbreekt de legitimatie voor deze bewonersinitiatieven (Tonkens, 2010, p. 35). Ten tweede invloed. Bewonersinitiatieven moeten niet alleen op papier inspraak hebben in de plannen van de overheid, maar ook daadwerkelijk zeggenschap hebben (Tonkens, 2010, p. 36). Ten derde empowerment. Om bovenstaande kwaliteitscriteria mogelijk te maken, ofwel het daadwerkelijk beïnvloeden van beleid door alle soorten en maten burgers, is het noodzakelijk dat eventueel onwetende of onbekwame burgers worden geholpen met het ontwikkelen van de competenties die daarvoor nodig zijn. Burgerparticipatie kan namelijk een complexe aangelegenheid zijn (Tonkens, 2010, p. 36).

3.5 Conclusie

In dit hoofdstuk is toegewerkt naar een antwoord op de eerste theoretische deelvraag van dit onderzoek: “Hoe krijgen bewonersinitiatieven vorm?”. Het antwoord op deze vraag is van belang omdat op deze manier de cases die centraal staan in dit onderzoek, namelijk bewonersinitiatieven in Utrecht, beter kunnen worden geduïd. Dat komt de beantwoording van de hoofdvraag van dit onderzoek ten goede.

Allereerst is het daarbij van belang te noemen dat bewonersinitiatieven erg van elkaar verschillen. Het is daarom lastig om een eenduidige definitie van bewonersinitiatieven te geven. In een groot deel van de literatuur over bewonersinitiatieven worden echter drie dingen genoemd als kenmerkend voor dit soort initiatieven: een bewonersinitiatief is een initiatief dat los van, of in ieder geval op afstand van, professionals en bestuur tot stand is gekomen (1), dat een sociale doelstelling hanteert (2) en geen winstoogmerk heeft (3).

Qua organisatiestructuur zijn er vier verschillende soorten initiatieven te onderscheiden. Federatieve initiatieven (zowel veel intern als extern contact), coöperatieve initiatieven (veel intern contact, weinig extern contact), netwerkende initiatieven (weinig intern contact, veel extern contact) en lichte initiatieven (zowel weinig intern als extern contact). In Utrecht zijn er vooral veel netwerkende en coöperatieve initiatieven aanwezig. Het verschilt per type initiatief in welke mate behoefte is aan betrokkenheid, een luisterend

oor of subsidie vanuit de overheid. Over het algemeen geldt echter dat initiatieven het meest behoefte hebben aan betrokkenheid en daarna pas aan een luisterend oor en subsidie. In de zogenaamde behoeftepiramide komt betrokkenheid dus eerst.

Vanuit de overheid is er aan de andere kant behoefte aan kwaliteit van de bewonersinitiatieven. In de literatuur zijn drie kwaliteitscriteria voor bewonersinitiatieven terug te vinden: toegankelijkheid (bewonersinitiatieven en -budgetten moeten voor iedereen toegankelijk zijn), invloed (bewonersinitiatieven moeten daadwerkelijk zeggenschap hebben) en empowerment (burgers moeten worden geholpen met het ontwikkelen van de benodigde competenties). In het volgende hoofdstuk wordt verder ingegaan op dit laatste criterium.

4. Empowerment

Zoals in het vorige hoofdstuk te lezen is, is volgens Tonkens (2010) empowerment één van de drie kwaliteitscriteria voor bewonersinitiatieven. In de inleiding van dit onderzoek is de volgende voorlopige definitie van empowerment gebruikt:

Empowerment geeft uitdrukking aan de kracht van mensen zelf om daadwerkelijk invloed uit te kunnen oefenen op (beperkende) levensomstandigheden. [...] Het gaat over het verschuiven van de balans van bepaald worden richting zelf bepalen (meer subject worden), zodat werkelijke handelingsmogelijkheden ontstaan om je leven zelf en met anderen in te vullen. (Boumans, 2012, p.8)

In dit hoofdstuk wordt verder uitgewerkt op welke manier het begrip empowerment in de literatuur naar voren komt om zo de tweede theoretische deelvraag van dit onderzoek te kunnen beantwoorden (“Wat is er in de literatuur bekend over (collectief) empowerment?”). Dit wordt gedaan door verschillende componenten van en visies op empowerment te bespreken. Daarbij wordt specifiek aandacht besteed aan de empowerment van collectieven.

4.1 Drie niveaus van empowerment

Empowerment werd voor het eerst als concept gebruikt in de jaren zestig, als onderdeel van het discours rondom de burgerrechten- en vrouwenbeweging (Boumans, 2012). Het gaf daarin vooral uitdrukking aan de versterking en emancipatie van deze maatschappelijk kwetsbare groepen en de wens om sociale ongelijkheid te bestrijden. In veel opzichten bezat empowerment daarmee een normatieve dimensie (Bacqué & Biewener, 2013). Empowerment in deze vorm wordt ook wel community empowerment genoemd. “Empowerment is [van oorsprong] dus een kritisch begrip waarin de relatie tussen individu en maatschappij, een machtsvraagstuk, centraal staat.” (Boumans, 2012, p. 8).

Sindsdien wordt het begrip echter veel breder gebruikt. Allereerst wordt empowerment niet alleen gebruikt in de context van kwetsbare groepen. Het begrip wordt nu in verband gebracht met burgers die, ongeacht de situatie waarin ze zich bevinden, hun leven vorm willen geven. Het gaat er daarbij niet om of ze überhaupt een kwetsbaarheid hebben. Daarnaast gaat empowerment sindsdien niet alleen meer over het versterken van groepen, maar juist ook over het versterken van individuen én het versterken van organisaties. Omdat het zo'n breed begrip is dat op veel verschillende manieren in verschillende contexten kan worden gebruikt, wagen maar weinig auteurs zich aan een definitie van het begrip, ondanks dat het woord empowerment in de titel van een aantal belangrijke werken voorkomt (Bacqué & Biewener, 2013). Volgens Schulz et al. (1995) is dat ook logisch, omdat pogingen om het concept empowerment te definiëren kunnen worden beschouwd als prescriptief, iets wat het tegenovergestelde is van empowerment.

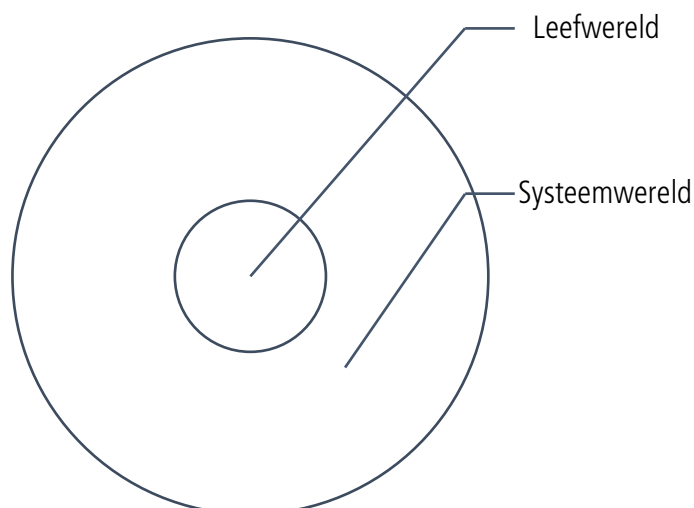
Hoewel er dus weinig definities van het begrip empowerment zijn te vinden in de literatuur, zijn er wel veel (pogingen tot) duidingen van het begrip te vinden. Die gaan er eigenlijk allemaal vanuit dat empowerment verschillende niveaus kent. Eén van de meest

invloedrijke duidingen van empowerment komt van Schulz et al. (1995). Volgens hen kan empowerment worden onderverdeeld in drie niveaus, te weten persoonlijk empowerment, organisatie-empowerment en community-empowerment. Deze drie niveaus bewegen niet los van elkaar, maar staan allemaal met elkaar in verband (Schulz et al., 1995).

Ten eerste persoonlijk empowerment. Dat gaat over de mogelijkheden voor een individu om zijn of haar leven vorm te geven. Deze vorm van empowerment kan niet los worden gezien van organisatie-empowerment en community-empowerment. De empowerment-benadering gaat namelijk uit van een relationeel mensbeeld. Dat houdt in dat individuen nooit geheel autonoom zijn, maar altijd in relatie staan tot hun omgeving (de Gruijter et al., 2010). We kunnen persoonlijk empowerment als volgt definiëren:

Personal empowerment, then, seems to capture an individual's right and responsibility to partake in the life of the community, as well as a feeling of connection with that community and a sense of being able to successfully contribute to, and assume some control over, its political and social life.
(Higgins, 1999, p. 289)

Deze connectie van een individu met de community en het gevoel van controle over diens leven kan ook worden begrepen aan de hand van de ideeën van de beroemde kritische denker Jürgen Habermas. Hij stelde dat er in moderne samenlevingen twee maatschappelijke domeinen zijn die steeds meer van elkaar verzelfstandigen: de zogenaamde *leefwereld* waarin communicatie en betekenisgeving voorop staan, en de zogenaamde *systeemwereld* waarin strategie en macht centraal staan. In de leefwereld wordt op communicatieve wijze gehandeld: alles wat men doet is georiënteerd op het bereiken van begrip tussen twee of meer individuen. In de systeemwereld wordt op strategisch rationele wijze gehandeld: alles wat men doet is georiënteerd op succes (Habermas; in Boumans, 2012). In schema:

Figuur 5: systeemwereld en leefwereld

In onze moderne samenleving heeft de systeemwereld de neiging om de leefwereld binnen te dringen. Volgens Habermas (1974) is dat een probleem, omdat alles wat in de systeemwereld gebeurt op strategisch rationele wijze uiteindelijk moet worden herleid naar de leefwereld, waar alles gebeurt op communicatieve wijze. De leefwereld is primair en de systeemwereld secundair. Als de systeemwereld de leefwereld dus teveel koloniseert is dat problematisch. Persoonlijk empowerment kan worden gezien als een omgekeerde beweging: de versterking van de leefwereld ten opzichte van de systeemwereld, waardoor er weer meer balans ontstaat tussen deze twee werelden.

Naast persoonlijk empowerment is er ook organisatie-empowerment. Organisatie-empowerment kan gesplitst worden in tweeën: *empowering* organisaties en *empowered* organisaties. Empowering organisaties bieden individuen de mogelijkheid om persoonlijk te groeien en geven hen beslissingsmogelijkheden. Empowered organisaties zijn organisaties die controle over en invloed op hun omgeving hebben en de mogelijkheid hebben om de verdeling van sociale en economische middelen te beïnvloeden (Schulz et al., 1995). Als individuen in empowering organisaties werken worden ze zelf ook empowered. Daardoor kunnen ze de organisatie waarin ze werken empoweren, waardoor dit een empowered organisatie wordt. Individen en organisaties kunnen elkaar dus empoweren, en zonder persoonlijk empowerment kan er nooit organisatie-empowerment bestaan.

Organisatie-empowerment vormt de brug tussen persoonlijk empowerment en community-empowerment. Community-empowerment gaat namelijk over zowel persoonlijk empowerment als organisatie-empowerment. De community bestaat immers uit de individuen en de organisaties in diezelfde community (Schulz et al., 1995, p. 4), die, zoals hierboven beschreven staat, ook van invloed zijn op elkaars empowerment. Een empowered community is een community waarin zowel individuen als organisaties collectief hun vaardigheden en middelen inzetten, wat leidt tot een verhoging van de bekwaamheid van deze community. Door deze participatie en controle kan de community aan de andere kant ook beter inspelen op de behoeften van de individuen en organisaties waaruit zij is opgebouwd (Gerschik, Israel & Checkoway, 1990).

4.2 Empowerment en macht

Iets wat bij alle drie de soorten empowerment centraal staat is macht. Meer empowerment betekent meer macht. Het is hierbij goed om het begrip macht verder uit te diepen. Dan wordt namelijk duidelijk dat er twee verschillende soorten macht zijn: zero-sum macht en non zero-sum macht. De achterliggende gedachte bij zero-sum macht is dat er een vastgestelde hoeveelheid macht is. Die hoeveelheid macht neemt niet toe of af. Als een actor dus meer macht verwerft, houdt dat in dat een andere actor macht verliest (Laverack, 2005). De achterliggende gedachte bij non zero-sum macht is daarentegen dat er geen vastgestelde hoeveelheid macht is. Als een bepaalde actor meer macht verwerft, hoeft dat niet te betekenen dat een andere actor macht verliest. Deze benadering gaat er juist vanuit dat als een bepaalde actor meer macht verwerft, dat andere actoren daarvan kunnen profiteren (Laverack, 2005).

Bij empowerment zijn beide soorten macht aan de orde. Beslissingsmacht is een voorbeeld van zero-sum macht. Als de ene actor meer beslissingsmacht verwerft, betekent dit immers altijd dat de andere actor minder te zeggen krijgt (De Gruijter et al., 2010). Vaker gaat het bij empowerment echter over non zero-sum macht. Empowerment van de ene actor leidt dan niet tot de-empowerment van de andere actor (de Gruijter et al., 2010).

Empowered individuals, organizations, and communities must not think of power in patriarchal, coercive, violent, and zero-sum terms. Rather a new, more cooperative conception of power needs to be developed that stresses participation, restraint, caring, sharing, and responsibility to others. (Gerschik, Israel & Checkoway, 1990, p. 11)

Het is daarbij vooral belangrijk dat er voorwaarden worden geschapen waaronder macht kan worden verworven, in plaats van dat simpelweg wordt geprobeerd om macht over te hevelen. Alleen dan wordt het empowermentproces in werking gezet:

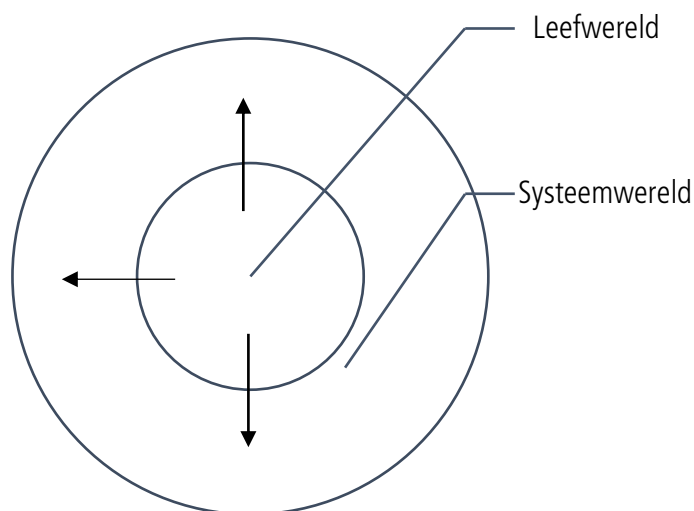
Figuur 6: empowerment als proces en uitkomst

Net als empowerment onder te verdelen is in drie niveaus, te weten persoonlijk empowerment, organisatie-empowerment en community-empowerment, is ook macht onder te verdelen in drie niveaus, te weten het individuele level, het interpersoonlijke level en het collectieve level (Miraftab, 2004). Het individuele level gaat over individuen: “how different actors perceive their interests, their sense of self-worth and self-confidence, their personal potency and ability to reflect on the options perceived as either within or outside their available choices.” (Miraftab, 2004, p. 243). Het interpersoonlijke level gaat over de toegang die individuen hebben tot een scala aan middelen, “including the economic resources, skills, information, and social capital to assert their interest vis-à-vis others in decision making when there is observable conflict.” (Miraftab, 2004, p. 243). Het collectieve level ten slotte gaat over de institutionele en structurele dimensies van macht, “and considers social forces and institutional practices that keep potential issues out of politics or decision making.” (Miraftab, 2004, p. 243). Voor het bereiken van empowerment moet er een verandering plaatsvinden op alle drie deze niveaus van macht.

4.3 Collectief empowerment van bewonersinitiatieven

Als we aan de hand van het voorgaande proberen om collectief empowerment van bewonersinitiatieven te duiden, vallen twee dingen op. Ten eerste dat collectief empowerment

in het geval van bewonersinitiatieven niet volledig bij organisatie-empowerment, maar ook niet bij community-empowerment thuishoort. Immers, een bewonersinitiatief is geen organisatie in de traditionele zin van het woord, omdat het los van, of in ieder geval op afstand van, professionals en bestuur tot stand is gekomen (zie de definitie in hoofdstuk 4). Een bewonersinitiatief is echter ook geen community zoals die is gedefinieerd in *the Oxford Dictionary*: “the people of a district or country considered collectively, especially in the context of social values and responsibilities (Oxford Dictionary, 2016). Het zweeft ergens tussen deze beide definities in. Maar ten tweede valt op, en dat is eigenlijk nog wel belangrijker, dat zowel organisatie-empowerment als community-empowerment te herleiden zijn tot persoonlijk empowerment. Community-empowerment gaat namelijk over zowel persoonlijk empowerment als organisatie-empowerment., en zonder persoonlijk empowerment kan er nooit organisatie-empowerment bestaan. Persoonlijk empowerment, ofwel de versterking van de leefwereld ten opzichte van de systeemwereld, is dus de sleutel tot alle drie de vormen van empowerment (Florin & Wandersman, 1990; Speer & Hughey, 1995; Wilson, 1996).

Figuur 7: versterking van de leefwereld

Dat betekent dat er voor het empoweren van bewonersinitiatieven vooral voorwaarden moeten worden geschapen waaronder de individuele initiatiefnemers empowered kunnen worden en meer macht kunnen verwerven. Zij zullen dan op hun beurt ervoor zorgen dat hun bewonersinitiatief en community meer empowered worden. Als we dus willen weten of de invoering van het Right to Challenge tot empowerment van bewonersinitiatieven in Utrecht leidt, moeten we vooral de persoonlijke empowerment van de individuele initiatiefnemers meten.

4.4 Empowerment meten

Het meten van empowerment is een complexe aangelegenheid. Er zijn zelfs onderzoekers die ter discussie stellen of een complex construct als empowerment überhaupt wel te meten valt (Boumans, 2012, p. 19). Om empowerment te kunnen meten is het eerst van belang om een keuze te maken tussen empowerment als proces of empowerment als uitkomst (zie figuur 6). In de literatuur worden beide vormen gebruikt. Om empowerment te meten is het echter lastig om empowerment als uitkomst te zien, omdat daarvoor benodigde verandering meestal een lange tijdsspanne beslaat: meestal zeven jaar of langer (Raeburn; in Laverack & Wallerstein, 2001, p. 181). Daarnaast is het proces juist een van de belangrijke onderdelen van empowerment en zou het alleen meten van empowerment geen recht doen aan de contextafhankelijkheid van empowerment:

It is the definition of empowerment as a process along a continuum that offers most insight into the ways in which people are enabled to maximize their potential and to progress from individual action to collective social and political change. (Laverack & Wallerstein, 2001, p. 182)

Ondanks dat het dus moeilijk is om empowerment te meten zijn er verschillende vragenlijsten opgesteld om empowerment te meten. De vragenlijsten die het meest worden gebruikt in Nederland zijn de Nederlandse Empowerment Vragenlijst (NEL), de Nederlandse VrijBaan vragenlijst en het Empowerment Kwaliteit Instrument (EKI). Er zijn in het buitenland ook wel vragenlijsten opgesteld, maar de context waarin die zijn opgesteld wijkt zodanig af van de Nederlandse context, dat die nauwelijks bruikbaar zijn in Nederland.

De Nederlandse Empowerment Vragenlijst is ontwikkeld in samenwerking met zeventig mensen die in hun leven te maken hebben met ernstige en aanhoudende psychische kwetsbaarheden. Het is een vragenlijst met veertig uitspraken waar respondenten het sterk mee oneens, mee oneens, niet mee eens/niet mee oneens, mee eens en sterk mee eens kunnen zijn. De uitspraken zijn te verdelen in zes dimensies:

1. *Professionele hulp* (een goede samenwerkingsrelatie met de hulpverlener die er is als het nodig is en passende hulp kan bieden)
2. *Sociale steun* (het gevoel door de omgeving geaccepteerd en gesteund te worden)
3. *Eigen wijsheid* (een positief zelfbeeld en het zelfstandig naar een doel toe kunnen werken dat voldoening geeft)
4. *Erbij horen* (het gevoel om ergens bij te horen en afspraken en ervaringen te kunnen delen met anderen)
5. *Zelfmanagement* (vaardigheid om eigen sterke en zwakke punten te kennen, grenzen te kunnen trekken en hulp te vragen waar nodig)
6. *Betrokken leefgemeenschap* (vertrouwen in de samenleving als respectvolle en sociale omgeving waarin iedereen mee kan doen)
(Boevink, 2009)

De Nederlandse VrijBaan vragenlijst is ontwikkeld voor mensen met een mogelijke afstand tot de arbeidsmarkt. Deze vragenlijst meet in hoeverre iemand zichzelf in staat acht om keuzes

te maken bij het vinden en behouden van (ander) werk en om zelf de regie te nemen in zijn of haar leven. Het is een vragenlijst met zestig uitspraken waarbij respondenten voor elke uitspraak aan moet geven of die voor hen helemaal niet waar, niet waar, soms wel/soms niet waar, waar of helemaal waar kunnen zijn. Ook bij deze vragenlijst zijn de uitspraken verdeeld in zes dimensies. Dit zijn wel andere dimensies van bij de Nederlandse Empowerment Vragenlijst:

1. *Competentie* (vertrouwen in eigen vaardigheden om een bepaald doel te bereiken)
 2. *Zelfbeschikking* (vaardigheid om zelfstandig keuzes te maken en het gevoel controle te hebben over de eigen situatie)
 3. *Impact* (het gevoel dat gemaakte keuzes invloed hebben op het leven en invloed hebben op de rol in de maatschappij)
 4. *Betekenis* (het werk ervaren als iets zinvol, dat aansluit bij de eigen opvattingen en gevoel dat keuzes in het traject betekenis hebben)
 5. *Positieve identiteit* (een positief zelfbeeld, waarbij de (arbeids)handicap op een realistische manier is geaccepteerd en er ruimte is voor andere zaken)
 6. *Groepsoriëntatie* (het besef dat er altijd wel sprake is van onderlinge afhankelijkheid waarbij samenwerking met anderen nodig is)
- (de Koning, Meelker, Scheurink, Veltman, Zaeyen & Nijhuis, 2011)

Het Empowerment Kwaliteit Instrument is een instrument om empowerment binnen de gezondheidsbevordering te onderzoeken. De structuur van het instrument wordt gevormd door de zes fases die in een planningsproces van een project worden doorlopen: randvoorwaarden, vaststellen van het probleem, interventiemogelijkheden, uitvoer & implementatie en evaluatie & monitoring. Binnen elke cluster staan items die voor die specifieke fase van belang zijn voor empowerment. Per item worden vervolgens een aantal gesloten vragen gesteld of direct een beoordeling gevraagd (Visser, Molleman, Peters, Jacobs & Rozing, 2007).

Wat opvalt aan deze drie vragenlijsten voor empowerment, is dat ze allemaal gericht zijn op een hele specifieke doelgroep, namelijk mensen die in hun leven te maken hebben met ernstige en aanhoudende psychische kwetsbaarheden, mensen met een mogelijke afstand tot de arbeidsmarkt en mensen die werken binnen de gezondheidsbevordering. Dat is ook logisch. Omdat persoonlijk empowerment zo afhankelijk is van organisatie-empowerment en community-empowerment (ofwel empowerment van de omgeving) is het daarmee ook heel afhankelijk van de context waarin het plaatsvindt. Het is daarom theoretisch inconsistent om één universeel meetinstrument van empowerment te creëren (Zimmerman, 1995, p. 596). Empowerment kan daarom ook wel een open-eind construct genoemd worden: *“open-ended constructs may include observational terms and rules, but may not be fully captured by any one specific operationalization because they take on different forms in different populations, contexts, and times.”* (Zimmerman, 1995, p. 587). Dat betekent dat er een specifieke operationalisering moet worden gemaakt voor empowerment bij bewonersinitiatieven.

4.5 Conclusie

In dit hoofdstuk is toegewerkt naar een antwoord op de tweede theoretische deelvraag van dit onderzoek: “Wat is er in de literatuur bekend over (collectief) empowerment?”. Empowerment is het hoofdconcept van dit onderzoek en het is daarom belangrijk dat dit grondig onderzocht is in de literatuur.

Empowerment bestaat uit drie niveaus: persoonlijk empowerment (de vergroting van de zogenaamde leefwereld ten opzichte van de systeemwereld), community-empowerment (het collectief inzetten van vaardigheden en middelen door zowel individuen als organisaties in die community) en organisatie-empowerment (de brug tussen persoonlijk empowerment en community-empowerment). Deze drie vormen van empowerment staan allemaal met elkaar in verband. Ze hebben daarnaast gemeen dat ze alle drie om macht draaien. Meer empowerment is meer macht. Het is daarbij vooral belangrijk dat er voorwaarden worden geschapen waaronder macht kan worden verworven, in plaats van dat simpelweg wordt geprobeerd om macht over te hevelen. Alleen als er op alle drie de niveaus van macht, namelijk het individuele level, het interpersoonlijke level en het collectieve level, een verschuiving plaatsvindt dan is er sprake van empowerment.

Als we kijken naar collectief empowerment van bewonersinitiatieven, valt op dat bewonersinitiatieven ergens midden tussen een organisatie en een community zweven, en dus niet aan één van deze twee soorten empowerment te linken zijn. Ze zijn echter wel te linken aan persoonlijk empowerment. Community-empowerment en organisatie-empowerment zijn namelijk allebei te herleiden naar persoonlijk empowerment. Het meten van collectief empowerment moet dus gebeuren door het meten van de persoonlijke empowerment van de leden van het collectief.

Het meten van empowerment is vervolgens nog een uitdaging op zich. Hoewel sommige onderzoekers zich afvragen of empowerment überhaupt wel te meten valt, zijn er wel een aantal vragenlijsten beschikbaar om empowerment te meten. Deze vragenlijsten zijn echter allemaal gericht op een hele specifieke doelgroep. Begrijpelijk, omdat empowerment een zeer contextafhankelijk construct is. Voor het meten van empowerment bij bewonersinitiatieven moet dus een nieuwe operationalisering worden gemaakt. Deze operationalisering, die wordt gedaan aan de hand van de in dit theoretische hoofdstuk beschreven aspecten van empowerment, is te vinden in het volgende hoofdstuk.

5. Onderzoeksaanpak

In dit hoofdstuk worden de keuzes die gemaakt zijn voor de gebruikte methoden en technieken verantwoord. Daartoe worden onder andere de onderzoeksstrategie en de manier van caseselectie besproken. Ten slotte wordt het begrip empowerment geoperationaliseerd, wordt beschreven hoe de verkregen data zijn geanalyseerd en worden de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek uitgelegd.

5.1 Soort onderzoek

De doelstelling van dit onderzoek om de invloed van de invoering van het Right to Challenge op bewonersinitiatieven in Utrecht in kaart te brengen is een exploratieve doelstelling. Onderzoek met een exploratieve doelstelling is verkennend onderzoek naar een probleem waar nog geen, of in ieder geval weinig, kennis over beschikbaar is (van Thiel, 2010, p. 23). Dat is in het geval van het Right to Challenge zo. Het is een nieuw concept dat nog nauwelijks wordt toegepast in Nederland en waar nog vrij weinig wetenschappelijk onderzoek naar is gedaan. Het wetenschappelijke onderzoek dat er is gedaan is vrijwel allemaal afkomstig uit het Verenigd Koninkrijk en die context is moeilijk vergelijkbaar met de Nederlandse context.

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethoden. De kwalitatieve methodologie is, in tegenstelling tot de kwantitatieve methodologie, in staat een diepere interpretatieslag te maken door de lokaal geconstrueerde afwegingen die meespelen mee te nemen, ook wel *contextual sensitivity* genoemd (Silverman, 2011). De hoofdvraag van dit onderzoek (“Leidt de invoering van het Right to Challenge tot empowerment van bewonersinitiatieven in Utrecht die voorheen niet of via andere wegen gefinancierd werden en zo ja, hoe?”) heeft deze diepere interpretatieslag nodig. Empowerment is namelijk een begrip dat zich niet makkelijk laat doorgronden. Het speelt zich immers af op het niveau van het individu, het niveau van het sociaal handelen in betekenisvolle contexten en het niveau van de samenleving (Boumans, 2012, p. 10). In een kwantitatief onderzoek zou deze verscheidenheid aan verschijningsvormen van empowerment niet goed kunnen worden onderzocht. Sommige auteurs zijn zelfs van mening dat empowerment in essentie kwalitatief is en dat het zonder een kwalitatieve manier van onderzoeken onmogelijk is om te zeggen of er sprake is van empowerment of niet (Steenssens, 2014, p. 24).

5.2 Onderzoeksstrategie

De onderzoeksstrategie die voor dit onderzoek is gehanteerd is de *case study*, ofwel de onderzoeksstrategie waarbij één of meerdere gevallen van het onderzoeksonderwerp in hun natuurlijke verschijningsvorm worden onderzocht (van Thiel, 2010, p. 99). Volgens Yin (1994) is dit de beste onderzoeksstrategie voor onderzoeksvragen die beginnen met “hoe/op welke manier?”, zich richten op het heden en waarbij de onderzoeker geen controle heeft op het gedrag van de participanten. In dit onderzoek zijn meerdere gevallen van het

onderzoeksonderwerp (bewonersinitiatieven uit Utrecht die te maken krijgen met het Right to Challenge) bestudeerd in hun eigen context. Het is daarom een zogenaamd holistisch meervoudig case design (Yin, 1994). Meervoudig omdat er meerdere cases worden onderzocht en holistisch omdat deze cases in hun geheel worden onderzocht. Het bestuderen van verschillende bewonersinitiatieven lag voor de hand, omdat op deze manier een zo compleet mogelijk beeld kon worden geschetst van de gehele populatie van bewonersinitiatieven.

5.3 Selectie cases en respondenten

De cases, ofwel onderzoekseenheden, in dit onderzoek zijn doelgericht geselecteerd. Bij een doelgerichte selectie wordt op inhoudelijke gronden bepaald dat in het onderzoek eenheden met bepaalde kenmerken moeten worden betrokken, waarna doelgericht naar die eenheden kan worden gezocht. De aard van de onderzoeksvraag bepaalt dus welke eenheden deel uit zouden moeten maken van de selectie (Bryman, 2012, p. 416). Dit zorgt ervoor dat de bruikbaarheid van de verkregen informatie uit deze kleine steekproef wordt gemaximaliseerd (Flyvberg, 2006). Bij het gebruik van doelgerichte selectie moeten er twee keuzes worden gemaakt. Ten eerste de keuze tussen *sequential sampling*, waarbij nieuwe relevante onderzoekseenheden gedurende het onderzoek kunnen worden toegevoegd aan de selectie, en *non-sequential sampling*, waarbij de selectie niet (of in ieder geval nauwelijks) wordt aangepast tijdens het onderzoek. Ten tweede de keuze tussen *a priori sampling*, waarbij de selectiecriteria aan het begin van het onderzoek worden vastgelegd, en *contingent sampling*, waarbij de selectiecriteria tijdens het onderzoek nog kunnen veranderen (Bryman, 2012). Tijdens dit onderzoek is gebruik gemaakt van *non-sequential sampling* en *a priori sampling*. Vanaf het eerste begin was het al duidelijk waar het onderzoek over zou gaan en welke onderzoekseenheden daarvoor relevant waren, namelijk bewonersinitiatieven in Utrecht die met het Right to Challenge te maken hebben gekregen. De selectiecriteria voor de onderzoekseenheden stonden dus zo goed als vast: *a priori sampling*. Hierdoor was vanaf het begin duidelijk welke onderzoekseenheden geschikt waren om te onderzoeken, dat waren er namelijk slechts vijf. De selectie van deze eenheden is niet aangepast tijdens het onderzoek: *non-sequential sampling*.

De cases zijn geselecteerd volgens de *most similar* methode. Bij deze methode worden cases geselecteerd die op zoveel mogelijk onafhankelijke variabelen overeenkomen, zodat ze zo representatief mogelijk zijn voor de hele populatie. Dit geeft een sterke basis om generaliserende uitspraken te kunnen doen aan de hand van het onderzoek (Seawright & Gerring, 2008). Daarnaast is het in het geval van bewonersinitiatieven erg moeilijk om onderzoek te doen bij initiatieven die juist van elkaar verschillen op een bepaald gebied. Omdat bewonersinitiatieven namelijk sowieso erg veel van elkaar verschillen, zou een vergelijking dan bijna uitgesloten zijn. In dit onderzoek zijn alle cases (bewonersinitiatieven) afkomstig uit de gemeente Utrecht, werden ze voorheen niet gefinancierd of alleen gesubsidieerd door de gemeente en worden ze nu gefinancierd via het Right to Challenge of zijn bezig om via het Right to Challenge gefinancierd te worden.

Binnen de geselecteerde cases zijn meerdere respondenten geselecteerd. Deze zijn ook doelgericht geselecteerd. Het onderzoek gaat over de empowerment van bewonersinitiatieven en we hebben in de theoretische hoofdstukken gezien dat dit vooral te meten is door de persoonlijke empowerment van individuele initiatiefnemers te meten (omdat zowel

organisatie-empowerment als community-empowerment te herleiden zijn tot persoonlijk empowerment). Het was daarom van belang dat er met respondenten werd gesproken die lang genoeg bij het bewonersinitiatief betrokken waren om een goede vergelijking te kunnen maken tussen hun empowerment vóór en na de invoering het Right to Challenge. Daarnaast moesten de respondenten in zodanige mate betrokken zijn bij de bewonersinitiatieven dat ze door hun persoonlijke empowerment deze bewonersinitiatieven ook konden empoweren. Bij elk bewonersinitiatief was dat in ieder geval de initiatiefnemer van het bewonersinitiatief. Vervolgens is via een *snowball sample*, een manier van selecteren waarbij nieuwe respondenten worden gevonden op aanraden van eerdere respondenten (van Thiel, 2010), gekeken of er nog andere betrokkenen waren die relevant waren om te spreken. Uiteindelijk is op deze manier per mail contact gelegd met negen respondenten. Alle respondenten waarmee contact is gelegd, waren bereid om mee te werken aan het onderzoek. Zij worden verderop in dit hoofdstuk met naam en toenaam voorgesteld, maar vanwege de leesbaarheid en relevantie worden zij in de rest van dit onderzoek genoemd aan de hand van het bewonersinitiatief waarin ze actief in zijn.

5.4 Cases

Zoals eerder al genoemd, zijn in dit onderzoek alle cases (bewonersinitiatieven) afkomstig uit de Gemeente Utrecht, werden ze voorheen niet gefinancierd of alleen gesubsidieerd door de gemeente en worden ze nu gefinancierd via het Right to Challenge of zijn bezig om via het Right to Challenge gefinancierd te worden. In totaal gaat het om vijf bewonersinitiatieven, te weten de Nieuwe Jutter, Wishing Well West, Basketbalverenigingen Cangeroes & Amazones, het Spinozaplantsoen en Vrienden van het Maximapark.

De Nieuwe Jutter is een buurthuis in Rivierenwijk waar éénmaal per week drempelloze dagbesteding voor ouderen wordt georganiseerd. De Nieuwe Jutter onderzoekt samen met twee zorgaanbieders op het gebied van geïndiceerde dagbesteding voor ouderen wat de mogelijkheden zijn voor een samenwerking. Daarnaast is dit traject gericht op het professionaliseren van de vrijwilligers van de Nieuwe Jutter en het aan de hand daarvan bekijken wat de mogelijkheden zijn om bezoekers van het buurthuis die intensievere zorgvragen krijgen te behouden binnen dit buurthuis. De Nieuwe Jutter wil met het bewonersbod meer vrijheid creëren in hun besteding van financiële middelen en zo meer eigenaarschap over het initiatief kweken (Gemeente Utrecht, 2016).

Wishing Well West is een sociale, culturele en groene ontmoetingsplek voor buurtbewoners en kunstenaars in Lombok. De stichting voert het sociaal makelaarschap, ofwel het stimuleren van bewoners tot het nemen van eigen initiatief voor stad, wijk of buurt uit in complex 507, ofwel 350 woningen in Lombok Oost. Ze werken integraal en bottom-up, met als doel een zogenaamde sociale permacultuur (ook wel: duurzame leefomgeving) te creëren. Om dit te bereiken richten ze zich naast sociaal makelaarschap ook op andere onderwerpen zoals wonen en werkgelegenheid, vanuit de visie dat dit communicerende vaten zijn. Wishing Well West wil met het bewonersbod een meer structurele vorm van financiering creëren om zo meer zekerheid te krijgen over haar voortbestaan (Gemeente Utrecht, 2016).

Basketbalverenigingen Cangeroes & Amazones hebben behoefte aan meer zeggenschap over hun sportaccommodatie, onder andere op het gebied van bezetting en kosten. Ze hopen daarmee de sportieve prestaties van hun teams te kunnen verbeteren, de ledenbinding te

stimuleren en hun maatschappelijke rol in de wijk te kunnen vergroten. De verenigingen willen daarom een sporthal in zelfbeheer nemen. Voor het uitvoeren van deze challenge is Sporthal Lunetten beschikbaar gesteld. De verenigingen gaan daar vanaf augustus 2016 toezicht houden, om te beginnen op drie avonden en twee weekenddagen (Gemeente Utrecht, 2016).

Het Spinozaplantsoen is een oude arbeidersbuurt in het westen van Utrecht. In het Spinozaplantsoen pakt het initiatief Spinoza Presenteert het stimuleren van de sociale cohesie op Ze doen dat door kunstenaars en bewoners samen te laten werken aan kunstprojecten. Het huidige project is een eetbare ontmoetingstuin. In deze tuin nemen bewoners openbaar groen in eigen beheer en worden daarnaast allerlei sociale en creatieve projecten georganiseerd om de sociale cohesie in de wijk te versterken. Het Spinozaplantsoen wil via het bewonersbod het groenonderhoud in de buurt overnemen van de gemeente, om dat tot een gezamenlijk project van de wijk te maken (Gemeente Utrecht, 2016).

Stichting Vrienden van het Máximapark is opgericht in februari 2004. De stichting heeft tot doel de bewoners van Utrecht en de gemeente Utrecht te helpen bij de totstandkoming en instandhouding van het Máximapark. Daarbij worden ook allerlei activiteiten georganiseerd in het park, om de sociale cohesie in de wijk te bevorderen. De Vrienden van het Máximapark willen graag meer vrijheid en bewegingsruimte voor hun initiatieven en willen daarom graag een bewonersbod doen (Gemeente Utrecht, 2016).

5.5 Onderzoeksmethoden- en technieken

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van drie verschillende onderzoeksmethoden: documentanalyses, observaties en interviews. Door deze holistische aanpak kunnen de cases in dit onderzoek zeer uitgebreid bestudeerd worden (van Thiel, 2010). Ze kunnen namelijk op drie verschillende manieren worden bekeken. Dit komt de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek ten goede.

Ten eerste documentanalyse. De documentanalyse in dit onderzoek is een inhoudsanalyse, ofwel een analyse waarbij de inhoud van bestaand materiaal wordt bestudeerd (van Thiel, 2010, p. 123). Het gaat hierbij om beleidsstukken van de gemeente Utrecht, zowel op het gebied van bewonersinitiatieven als op het gebied van het Right to Challenge. Ook documentanalyse van relevante documenten van de te onderzoeken bewonersinitiatieven heeft plaatsgevonden, om zo een meervoudig perspectief te kunnen hanteren. Omdat dit onderzoek zich richt op de toe- of afname van empowerment die de invoering van het Right to Challenge met zich mee brengt, was het interessant om documenten te bekijken van vóór de invoering van het Right to Challenge en de situatie die daarin naar voren kwam te vergelijken met de situatie zoals die nu is. Hoewel de meeste documenten uit 2016 afkomstig zijn en dus alleen informatie lijken te bevatten over de situatie na de invoering van het Right to Challenge, is dat in de praktijk niet zo. Veel van deze documenten zijn begin 2016 verschenen (toen het Right to Challenge pas net ingevoerd was), en beschrijven de situatie bij de verschillende initiatieven gedurende de jaren daarvoor, dus vóór de invoering van het Right to Challenge. Hierbij een overzicht van de documenten die zijn geanalyseerd. Voor de leesbaarheid worden in de rest van dit onderzoek documenten genoemd aan de hand van hun nummer.

Documentnaam	Jaar	Eigenaar/auteur	Omschrijving	Nummer
Raadsbrief Right to Challenge	2014	Gemeente Utrecht	Het College van B&W informeert Gemeenteraad over de stand van zaken van het Right to Challenge	D1
Raadsbrief Right to Challenge	2015	Gemeente Utrecht	Het College van B&W informeert Gemeenteraad over de stand van zaken van het Right to Challenge	D2
Raadsbrief Right to Challenge	2016	Gemeente Utrecht	Het College van B&W informeert Gemeenteraad over de stand van zaken van het Right to Challenge	D3
Reacties challengers	2016	Gemeente Utrecht	Reacties van initiatiefnemers op themabijeenkomst	D4
Ruim baan voor initiatief	2016	Gemeente Utrecht	Vijf hoofdpunten om meer ruimte voor initiatief te maken in Utrecht	D5
Transcript telefoongesprek	2016	Heddy Veltkamp	Transcript telefoongesprek tussen initiatiefnemer en gemeente Utrecht	D6
Werkplan Spinozaplantsoen	2016	Heddy Veltkamp	Werkplan sociaal makelaarschap Spinozaplantsoen	D7
Voorheen productiekracht	2016	Joop Hofman & Kees Fortuin	Een tussenstand over burgerregie en samenspel overheid en inwoners	D8
Utrechtse buurthuizen in zelfbeheer	2016	Kees Fortuin & Mariska van Keulen	Een kijkje in de keuken bij zelfbeheer in de Nieuwe Jutter	D9

Tabel 2: documenten

Ten tweede observaties. Dit waren open observaties, ofwel observaties waarbij de onderzoeker wel aanwezig is in de onderzoekssituatie, maar geen interactie heeft met de onderzoekseenheden (van Thiel, 2010, p. 81). Bij deze observaties zijn zogenaamde *field notes* gemaakt, ofwel aantekeningen waarbij de observant opschrijft wat hij of zij gehoord en gezien heeft (Bryman, 2012, p. 447). Er zijn meerdere observaties gedaan. Ten eerste was er in januari 2016 een bijeenkomst over het Right to Challenge, georganiseerd door het Landelijk Samenwerkingsverband Actieve Bewoners (LSA). Tijdens deze bijeenkomst waren verschillende initiatiefnemers aanwezig, die hun vragen over hun eigen initiatieven konden stellen aan de aanwezigen. Ten tweede was er de kick-off van het Right to Challenge, in februari 2016 in Utrecht. Dit was de officiële start van de verschillende proefchallenges.

Tijdens deze kick-off pitchten verschillende initiatiefnemers hun initiatief en de vragen die ze daarover hadden. Aan de hand van thematafels werden deze vragen geprobeerd op te lossen. Dit waren allebei bijeenkomsten waar het ging om kennismaken en kennisdeling die een mooi inzicht gaven in de dynamiek tussen initiatiefnemers en de gemeente. Daarnaast waren er in de afgelopen maanden meerdere afspraken tussen individuele initiatiefnemers en medewerkers van de gemeente Utrecht. Ook deze afspraken waren zeer relevant om bij aan te schuiven, omdat hier de directere communicatie tussen initiatiefnemers en de gemeente zichtbaar werd. Hierbij een overzicht van de observaties die zijn gedaan. Voor de leesbaarheid worden in de rest van dit onderzoek observaties genoemd aan de hand van hun nummer.

Observatie	Datum & plaats	Omschrijving	Nummer
Spinozaplantsoen 1	14-12-2015, Utrecht	Afspraak tussen initiatiefnemer Spinozaplantsoen en de gemeente Utrecht	O1
Denktank maatschappelijk initiatief	03-01-2016, Utrecht	Eerste bijeenkomst denktank maatschappelijk initiatief	O2
Symposium LSA	30-01-2016, Zwolle	Themabijeenkomst over het Right to Challenge in het kader van kennisdeling	O3
Kick-off Right to Challenge	03-02-2016, Utrecht	De officiële start van het Right to Challenge in Utrecht	O4
Spinozaplantsoen 2	23-02-2016, Utrecht	Afspraak tussen initiatiefnemer Spinozaplantsoen en de gemeente Utrecht	O5
Opening expositie bewonersinitiatieven	29-03-2016, Utrecht	<i>Opening expositie Utrechtse initiatieven – Utrecht maken we samen</i>	O6
Spinozaplantsoen 3	30-03-2016, Utrecht	Afspraak tussen initiatiefnemer Spinozaplantsoen en de gemeente Utrecht	O7
Spinozaplantsoen 4	18-05-2016, Utrecht	Afspraak tussen initiatiefnemer Spinozaplantsoen en de gemeente Utrecht	O8

Tabel 3: observaties

Ten derde interviews met verschillende betrokkenen van bewonersinitiatieven in de gemeente Utrecht die te maken hebben gekregen het met Right to Challenge (N=8), en één contextueel interview met een medewerker van een wijkbureau (N=1). De interviews waren semigestructureerd van aard. Dit houdt in dat er tijdens de interviews wel gebruik werd gemaakt van enige structuur in de vorm van een topiclijst, maar dat de respondenten een grote mate van vrijheid hadden in het geven van hun antwoorden en dat er de mogelijkheid was om tijdens het interview nog vragen te bedenken (Silverman, 2011, p. 471). In de interviews is voor een deel gebruik gemaakt van retrospectieve vragen, ofwel vragen die gaan over het verleden. Dit was noodzakelijk om een vergelijking te kunnen maken tussen de mate van empowerment van de bewuste initiatiefnemers vóór de invoering van het Right to Challenge en ná de invoering van het Right to Challenge. Retrospectieve vragen hebben wel een aantal

nadelen: de antwoorden erop zijn vaak gekleurd door opvattingen en gevoelens die respondenten nu hebben en die ze projecteren op het verleden. Daarnaast kost het respondenten vaak moeite om zich te herinneren wat er in het verleden is gebeurd, en zullen ze zich niet alles accuraat kunnen herinneren. Daarom zijn de antwoorden die respondenten geven op retrospectieve vragen niet honderd procent betrouwbaar te noemen. Door echter naast interviews ook gebruik te maken van documentanalyses en observaties is in dit onderzoek geprobeerd dat nadelige effect weg te nemen. De interviews die zijn afgenomen zijn overigens allemaal volledig getranscribeerd. Een enkele respondent wilde graag zijn of haar transcript teruglezen voor akkoord, dat uiteindelijk in alle gevallen ook gegeven is. Hierbij een overzicht van de interviews die zijn gehouden:

Organisatie/initiatief	Datum & plaats	Respondent	Nummer
De Nieuwe Jutter	31-05-2016, Utrecht	Kees Fortuin	R1
	06-06-2016, Utrecht	Mariska van Keulen	R2
Wishing Well West	02-06-2016, Utrecht	Else Huisman	R3
Basketbalverenigingen	30-05-2016, Utrecht	Jan Poels	R4
	31-05-2016, Utrecht	Arthur Vankan	R5
Spinozaplantsoen	30-05-2016, Utrecht	Heddy Veltkamp	R6
Vrienden van het Máximapark	27-05-2016, Utrecht	Peter Mocking	R7
	14-06-2016, Utrecht	Bart van Aller	R8
Gemeente Utrecht	10-06-2016, telefonisch	Rik Kors	R9

Tabel 4: interviews

Om de leesbaarheid te vergroten worden respondenten in de rest van dit onderzoek genoemd aan de hand van hun nummer en daarnaast een code om aan te geven of het om een initiatiefnemer of gemeenteambtenaar gaat en, als het om een initiatiefnemer gaat, een code om aan te geven van welk initiatief diegene dan is. Als er in het resultatenhoofdstuk een citaat van Else Huisman wordt gebruikt wordt zij dus aangeduid als (R3, I-WWW), terwijl als er een citaat van Rik Kors wordt gebruikt, wordt hij dus aangeduid als (R9, G).

Begrip	Code
Initiatiefnemer	I
Gemeenteambtenaar	G
De Nieuwe Jutter	NJ
Wishing Well West	WWW
Basketbalverenigingen	BV
Spinozaplantsoen	SP
Vrienden van het Máximapark	VM

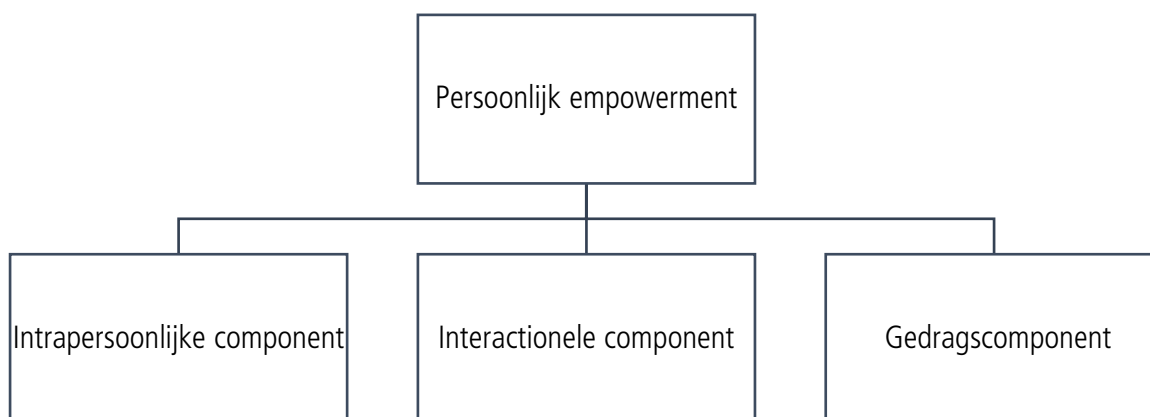
Tabel 5: codes respondenten

5.6 Operationalisering van empowerment

Middels operationalisering kunnen begrippen vanuit de theorie waarneembaar worden gemaakt (van Thiel, 2010, p. 54). Aan de hand van de in het vorige hoofdstuk besproken aspecten van empowerment kunnen we een operationalisering maken van het begrip empowerment in het geval van bewonersinitiatieven. Zoals eerder al is genoemd, is het voor het meten daarvan vooral belangrijk om naar het persoonlijk empowerment van de individuele initiatiefnemers te kijken. Dit begrip is in dit onderzoek als volgt gedefinieerd:

Personal empowerment, then, seems to capture an individual's right and responsibility to partake in the life of the community, as well as a feeling of connection with that community and a sense of being able to successfully contribute to, and assume some control over, its political and social life. (Higgins, 1999, p. 289)

Om het begrip te operationaliseren gebruiken we een zogenaamd nomologisch netwerk van persoonlijk empowerment, opgesteld door Marc Zimmerman, één van de meest geciteerde auteurs op het gebied van empowerment. Volgens hem is persoonlijk empowerment onder te verdelen in drie componenten: de intrapersonlijke component, de interactionele component en de gedragscomponent. Deze componenten komen grotendeels overeen met de eerder besproken drie niveaus van macht, beschreven door MirafTab (2004). De intrapersonlijke component gaat over zelfbeeld, motivatie, en waargenomen competentie. Als een individu niet gelooft dat hij of zij in staat is om een doel te bereiken, is het zeer onwaarschijnlijk dat hij of zij de acties zal ondernemen om dat doel ook daadwerkelijk te bereiken. Aspecten die deze component negatief beïnvloeden zijn een gevoel van sociaal isolement, machteloosheid en hulpeloosheid (Zimmerman 1995, p. 589). De interactionele component gaat over het begrip dat individuen hebben over hun context en bijbehorende sociaalpolitieke aspecten, en hoe ze zich daartoe verhouden. Als een individu namelijk niet begrijpt hoe zijn of haar context eruitziet en wat zijn of haar mogelijkheden in een bepaalde context zijn, zal hij of zij nooit daadwerkelijk controle kunnen uitoefenen op die context. Daarom moet een individu kennis opdoen over die context en leren hoe deze kan worden veranderd (Zimmerman, 1995, p. 589). De gedragscomponent ten slotte gaat over acties die worden ondernomen om direct invloed uit te oefenen op uitkomsten. In het geval van bewonersinitiatieven zijn dat dus acties die direct invloed hebben op wat er met deze initiatieven gebeurt. Deze component omvat daarnaast gedrag om stress te managen en zich aan te passen aan verandering (Zimmerman, 1995, pp. 588-590). De drie componenten samen vormen samen het beeld van een persoon die gelooft dat hij of zij de capaciteit heeft om een bepaalde context te beïnvloeden (de intrapersonlijke component), die begrijpt hoe het systeem werkt in die context (de interactionele component) en die actie onderneemt om controle uit te oefenen in die context (de gedragscomponent) (Zimmerman, 1995, p. 588). In schema:

Figuur 8: nomologisch netwerk van persoonlijk empowerment (Zimmerman, 1995, p. 588)

De componenten van dit nomologische netwerk van Zimmerman (1995) kunnen vervolgens verder worden uitgewerkt in indicatoren. Deze indicatoren komen voort uit het gehele theoretische gedeelte van dit onderzoek, voornamelijk uit Boevink (2009) en de Koning et al. (2011). De indicatoren zijn gebruikt bij het opstellen van de topiclijst die bij de interviews werd gebruikt.

Concept	Component	Indicator
Persoonlijk empowerment	Intrapersoonlijk	Eigen wijsheid
		Zelfmanagement
		Waargenomen competentie
		Steun
		Erbij horen
		Macht
	Interactioneel	Context
		Impact
		Groepsoriëntatie
		Zelfbeschikking
	Gedrag	Actie ondernemen
		Controle uitoefenen
		Stress managen
		Aanpassen aan veranderingen
		Subject worden

Tabel 6: operationalisering empowerment

Hierna de definities van de verschillende indicatoren, uitgesplitst per component.

Component	Indicator	Definitie
Intrapersoonlijk	Eigen wijsheid	Een positief zelfbeeld en het zelfstandig naar een doel toe kunnen werken dat voldoening geeft
	Zelfmanagement	Vaardigheid om eigen sterke en zwakke punten te kennen, grenzen te kunnen trekken en hulp te vragen waar nodig
	Waargenomen competentie	Vertrouwen in eigen vaardigheden om een bepaald doel te bereiken
	Steun	Het gevoel door de omgeving geaccepteerd en gesteund te worden
	Erbij horen	Het gevoel om ergens bij te horen en afspraken en ervaringen te kunnen delen met anderen
	Macht	Het gevoel macht te hebben (zowel zero-sum macht als non zero-sum macht)

Tabel 7: definities intrapersoonlijke component

Component	Indicator	Definitie
Interactioneel	Context	Begrip over de context en bijbehorende sociaalpolitieke aspecten
	Impact	Gemaakte keuzes hebben invloed op het leven en op de rol in de maatschappij
	Groepsoriëntatie	Het besef dat er sprake is van onderlinge afhankelijkheid waarbij samenwerking met anderen nodig is
	Zelfbeschikking	Vaardigheid om zelfstandig keuzes te maken en het gevoel controle te hebben over de eigen situatie

Tabel 8: definities interactionele component

Component	Indicator	Definitie
Gedrag	Actie ondernemen	De stap nemen van plannen smeden naar de daadwerkelijke uitvoering van die plannen
	Controle uitoefenen	Niet alleen het gevoel hebben controle te hebben, maar dat ook daadwerkelijk hebben
	Stress managen	Zorgen dat het bewonersinitiatief niet een te grote rol opeist in het leven, niet overspannen worden
	Aanpassen aan veranderingen	De mogelijkheid om flexibel te kunnen zijn in het meegaan in nieuwe ontwikkelingen
	Subject worden	Het verschuiven van de balans van bepaald worden richting zelf bepalen

Tabel 9: definities gedragscomponent

Deze indicatoren kunnen worden gebruikt om vast te stellen of een individu vooruitgang boekt in het empowermentproces. Als uit de vergelijking tussen de situatie vóór de invoering van het Right to Challenge en ná de invoering van het Right to Challenge blijkt dat meer indicatoren aanwezig zijn of dat al bestaande indicatoren sterker aanwezig zijn, kan worden gesteld dat er inderdaad vooruitgang is geboekt in het empowermentproces.

5.7 Analyse

Voor de analyse van de kwalitatieve data die via bovenstaande onderzoeksmethoden zijn verworven was het allereerst van belang om deze data overzichtelijk weer te geven. Documenten werden opgeslagen, observaties uitgetypt en interviews getranscribeerd. Het uittypen van observaties en opnemen en letterlijk uittypen van interviews heeft meerdere voordelen. Ten eerste maken transcripten van observaties en interviews het mogelijk om deze tekst grondig te analyseren, ten tweede voorkomt het onzorgvuldigheden die ten grondslag kunnen liggen aan de gebreken van het menselijk geheugen, en ten derde vergroot het de controleerbaarheid en daarmee de betrouwbaarheid van dit onderzoek (Bryman, 2012, p. 470).

Het analyseren van de data is vervolgens gebeurd via coderen. Bij coderen worden bepaalde terugkerende thema's of categorieën in de data benoemd met een code. Deze codes kunnen zowel inductief (datagestueerd) als deductief (theoriegedreven) worden geformuleerd. In dit onderzoek zijn de codes primair ontleend aan de theorie, ze zijn dus voornamelijk deductief gegenereerd. Dat wil niet zeggen dat er helemaal niet inductief is gecodeerd. De opdracht om grote hoeveelheden ongestructureerde data te organiseren vraagt immers zowel om structuur (opgebouwd uit theoretische analysekaders die op deductieve wijze zijn geconstrueerd) als om flexibiliteit (het inductief verkennen van de data, dus zonder vooropgezette categorieën) (van Staa & Evers, 2010, p. 10). Dit heeft geresulteerd in een codeboom die vanuit de theorie is gevormd, maar waarvan de codes wel continu zijn

vergeleken met alle beschikbare databronnen en aan de hand daarvan zijn aangepast aan de beschikbare data. In de laatste codeerfase zijn daarnaast kernthema's vastgesteld, waarna de overige categorieën zijn gerelateerd aan deze kernthema's (Strauss & Corbin in Boeije, 2005, p. 108). Voor het analyseren door middel van coderen van de data is in dit onderzoek gebruikt gemaakt van software genaamd MAXQDA.

5.8 Validiteit en betrouwbaarheid

Bij kwalitatief onderzoek wordt meestal niet gesproken over de meer kwantitatief gerichte begrippen validiteit en betrouwbaarheid (van Thiel, 2010, p. 167). Vaker wordt gebruik gemaakt van het door Lincoln en Guba geïntroduceerde begrippen *trustworthiness*. Dit begrip omvat vier aspecten: *credibility*, *transferability*, *dependability* en *confirmability* (in Bryman, 2012, p. 49).

Credibility (te vergelijken met interne validiteit) is de mate waarin het perspectief van waaruit de onderzoeker naar de werkelijkheid kijkt wordt gezien als geloofwaardig, ofwel: is datgene wat getracht werd te onderzoeken ook daadwerkelijk onderzocht? Deze geloofwaardigheid kan worden bewerkstelligd door het onderzoek volgens de standaarden van goed wetenschappelijk onderzoek uit te voeren en door de resultaten na het onderzoek terug te koppelen aan de respondenten (Bryman, 2012, p. 390). Daarnaast kunnen er meerdere onderzoeksmethoden worden gebruikt (documentanalyse, observaties en interviews), ook wel triangulatie genoemd (van Thiel, 2010, p. 61). Dat is in dit onderzoek gebeurd.

Transferability (te vergelijken met externe validiteit) is de mate van overdraagbaarheid van de bevindingen naar andere sociale situaties, ofwel generalisatie (Bryman, 2012, p. 392). Door het geringe aantal onderzoekseenheden en de grote rol die context speelt kan generalisatie een problematische rol spelen bij een *case study* (van Thiel, 2010, p. 106). In dit onderzoek speelt generalisatie echter geen rol, omdat vrijwel de hele populatie is onderzocht.

Dependability (te vergelijken met betrouwbaarheid) is de mate waarin er hetzelfde uit een onderzoek zou komen als het door een andere onderzoeker zou worden herhaald (Bryman, 2012, p. 390). Dit betekent dat de bevindingen, onafhankelijk van toevallig omstandigheden, houdbaar zouden blijven (Kirk en Miller in Silverman, 2011, p. 360). Om dit te bewerkstelligen zijn alle stappen in dit onderzoek uitgebreid bijgehouden, door Lincoln en Guba ook wel een *auditing approach* genoemd (in Bryman, 2012, 392), waarna ze zijn voorgelegd aan anderen, zowel studiegenoten als scriptiebegeleiders, die het proces dan inhoudelijk en methodisch op juistheid konden beoordelen (van Thiel, 2010, p. 107).

Confirmability (te vergelijken met objectiviteit) is de mate waarin de normen en waarden van de onderzoeker invloed hebben op het verloop en de uitkomsten het onderzoek. Want hoewel totale objectiviteit eigenlijk nooit mogelijk is bij kwalitatief onderzoek, moet onproblematisch subjectief onderzoek niet omslaan naar problematisch subjectief onderzoek (Bryman, 2013, pp. 392-393). Om persoonlijke kleuring te minimaliseren is er in dit onderzoek bijvoorbeeld gewerkt met een topiclijst voor het afnemen van de interviews, zodat bepaalde onderwerpen altijd aan bod kwam, en zijn alle interviews letterlijk getranscribeerd, subjectiviteit daar geen rol kon spelen.

6. Bevindingen

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het empirische deel van dit onderzoek gepresenteerd. Aan de hand van deze resultaten worden de empirische deelvragen van dit onderzoek beantwoord (“Hoe zien bewonersinitiatieven in Utrecht die met het Right to Challenge werken eruit?”, “In hoeverre waren bewonersinitiatieven in Utrecht empowered vóór de invoering van het Right to Challenge?” en “In hoeverre zijn bewonersinitiatieven in Utrecht empowered na de invoering van het Right to Challenge?”). De resultaten worden besproken aan de hand van deze vragen.

6.1 Bewonersinitiatieven in Utrecht

Zoals in het vorige hoofdstuk gepresenteerd, zijn er momenteel vijf bewonersinitiatieven in Utrecht die met het Right to Challenge werken. De Nieuwe Jutter, Wishing Well West, Basketbalverenigingen Cangeroes & Amazones, het Spinozaplantsoen en Vrienden van het Máximapark. Om de eerste empirische deelvraag te beantwoorden (“Hoe zien bewonersinitiatieven in Utrecht die met het Right to Challenge werken eruit?”) wordt in de komende paragrafen een korte schets van elk van deze initiatieven gemaakt. Let wel: dit gaat dus niet over het Right to Challenge, maar over de initiatieven op zich.

Wat ten eerste opvalt bij een nadere inspectie van deze initiatieven is dat alle vijf deze initiatieven zijn opgestart vanuit een (hulp)vraag uit de buurt of een maatschappelijke kwestie die aandacht vroeg (R1 t/m R8). De ouderensoos is de Nieuwe Jutter is bijvoorbeeld ontstaan vanuit een concrete hulpvraag van een buurtbewoonster:

Toen kwam er een soort van vraag van een bewoonster van de wijk. Haar moeder was ziek geweest, die was overleden, en toen begon haar schoonmoeder ook te dementeren. Nou, weer die zorgen. En toen is eigenlijk die ouderensoos ontstaan. (R2, I-NJ)

Wishing Well West en het Spinozaplantsoen zijn ontstaan vanuit de gedachte dat er veel (sociale) problematiek voorkwam in de buurten waar deze initiatiefnemers woonden. In deze buurten kwam bijvoorbeeld veel armoede, schuldenproblematiek, obesitas en taalachterstand voor. De initiatiefnemers van deze initiatieven zagen het als hun taak om daar verandering in te brengen (R3, I-WWW & R6, I-SP). De basketbalverenigingen zijn op hun beurt op het idee gekomen om een sporthal in zelfbeheer te nemen vanuit twee gedachten: aan de ene kant dachten zij het beheer van een sporthal goedkoper te kunnen doen dan de gemeente en zo de contributie voor hun verenigingen te kunnen verlagen. Op deze manier zouden zij basketbal voor meer lagen van de bevolking toegankelijk kunnen maken. Aan de andere kant ging het om het creëren van een eigen honk voor basketballers van de Amazones en de Cangeroes (R4, I-BV & R5, I-BV). Respondent 4 (I-BV) zegt hierover:

Een eigen honk. Dat je ergens je beker neer kunt zetten als je die gewonnen hebt. Want die neemt iedereen nu mee naar huis omdat je geen plek hebt. Want je hebt nergens een prijzenkast omdat je op zes verschillende plekken zit.

De respondenten van de Vrienden van het Máximapark ten slotte benoemen expliciet als doel van hun initiatief om mensen bij de gemeenschap en bewoners bij het park te betrekken. Met het opstarten van hun initiatief wilden zij meer positiviteit creëren in de buurt (R7, I-VM). Het bovenstaande komt overeen met de bevindingen van het eerdergenoemde onderzoek van Hurenkamp et al. (2006), die stellen dat bewonersinitiatieven vaak een lokale kwestie aan de orde stellen. In een stad komen daarnaast vaak initiatieven voor die een doelstelling hebben die te maken heeft met hun buurt of een maatschappelijke kwestie.

6.2 Typen bewonersinitiatieven

Een tweede aspect dat opvalt bij nadere bestudering van deze vijf bewonersinitiatieven is dat er veel verschil tussen de initiatieven bestaat als we ze typeren aan de hand van de eerder besproken typologie van Hurenkamp et al. (2006). Deze typologie maakt op basis van verschillen in interne en externe organisatiestructuur onderscheid tussen federatieve, coöperatieve, netwerkende en lichte bewonersinitiatieven.

De Nieuwe Jutter en Wishing Well West zijn federatief te noemen. Dat houdt in dat ze hecht zijn, dus veel contact met de eigen leden of vrijwilligers hebben, maar ook verweven zijn, dus veel contact hebben met de buitenwereld. Leden van deze initiatieven hebben vaak telefonisch of persoonlijk contact, zijn al lang aan het initiatief verbonden en vallen in het geval van problemen terug op iemand anders van het initiatief. Daarnaast werken deze initiatieven veel samen met andere organisaties (denk aan de gemeente, het wijkbureau, of een ondernemersvereniging uit de buurt). De Nieuwe Jutter heeft, om te laten zien hoeveel verbindingen zij vanuit de ouderensoos hebben met de wijk, een mindmap ontworpen (D8, p. 66). Hierin is te zien dat dit initiatief maar liefst negentien verbindingen heeft in de wijk. Naast dat ze samenwerken met veel andere organisaties, ontvangen deze initiatieven ook allebei subsidie van buitenaf en hebben een enkele keer zelfs contact met de politiek. Wishing Well West is daar een voorbeeld van:

Via een vergadering van GroenLinks ooit. Omdat we ooit contact kregen via stichting Doen, die heeft best wel veel projecten van ons gefinancierd. (...) En daar was Jos van der Lans, een politicus uit de Eerste Kamer. Die heeft heel veel stukken geschreven over die Vogelaarwijken en ook over dit onderwerp veel. En daar raakte ik mee in contact, die wilde allemaal dingen weten over hoe ik dacht over de samenleving vormgeven en hoe we dat deden vanuit hier. (R3, I-WWW)

Volgens de behoeftepiramide van Hurenkamp et al. (2006), zie pagina 23 van dit onderzoek, hebben federatieve initiatieven vooral behoefte aan meer subsidie vanuit de overheid. In de interviews met de initiatiefnemers van deze twee initiatieven komt inderdaad naar voren dat ze graag meer willen realiseren dan ze nu doen en graag zouden zien dat ze de daarvoor benodigde financiële steun van de overheid zouden krijgen.

De Vrienden van het Máximapark en de basketbalverenigingen hebben net als de Nieuwe Jutter en Wishing Well West veel intern contact: ze zijn hecht. Ook hier is veel telefonisch of persoonlijk contact, zijn de leden al langere tijd aan het initiatief verbonden en wordt er vaan intern om hulp gevraagd. Zo ook bij de basketbalverenigingen:

Maar dan moet je een businessplan maken, nou, ik ben blij dat we in zo'n werkgroep zaten met drie anderen, want dat had ik niet gekund zelf. (R4, I-BV)

Deze twee initiatieven onderhouden echter verhoudingsgewijs minder contact met de omgeving: ze zijn zwevend. Ze zijn in eerste instantie meer op het reilen en zeilen van hun eigen initiatief en bijbehorende achterban gericht dan op de buitenwereld. De Vrienden van het Máximapark en de basketbalverenigingen kunnen daarom worden getypeerd als coöperatieve initiatieven. Volgens de behoeftespiramide van Hurenkamp et al. (2006) hebben coöperatieve initiatieven niet per sé veel behoefte aan subsidie vanuit de overheid, maar willen zij vooral gewaardeerd worden en op een of andere manier ervaren dat de overheid luistert. Respondent 7 (I-VM) noemt bijvoorbeeld zijn verlangen naar meer erkenning door de gemeente:

Soms ga je weleens na zo'n vergadering naar huis en dan denk je, zonde van mijn twee vrijwillige uren 's avonds. Terwijl de andere kant gewoon in uurloon zit hè. Niet dat ik het erg vind, als het niet vrijwillig zou worden dan stop ik ermee, daar gaat het niet om, maar dat is nog wel jammer, dat dat voor een deel nog weleens te weinig ingezien wordt tijdens zo'n proces.

Het Spinozaplantsoen is weer een ander verhaal. Dit initiatief is eerder netwerkend te noemen: redelijk wat extern contact, maar weinig intern contact. Net als de andere initiatieven ontvangt het Spinozaplantsoen subsidie van buitenaf en werkt het initiatief samen met andere organisaties. Het interne contact is echter een stuk minder hecht dan bij de andere initiatieven, het is eerder los te noemen. De initiatiefneemster van het Spinozaplantsoen illustreert dit door te vertellen dat ze door de jaren heen in verschillende samenstellingen heeft samengewerkt, maar dat zij eigenlijk de enige is die altijd is gebleven en dat haar rol in het initiatief daarom ook steeds groter is geworden (R6, I-SP). Volgens de behoeftespiramide van Hurenkamp et al. (2006) zijn netwerkende initiatieven vooral op zoek naar meer betrokkenheid vanuit de overheid. Ze willen graag serieus genomen worden en ervaren dat hun ideeën weerklank vinden. Zo ook respondent 6 (I-SP):

Ik zou willen dat als het gebeurt dat zo'n vrouw opstaat en zegt: "ik wil een vrouwengroepje beginnen en ik ga met de problemen aan de gang" dat ik die geld kan geven. En dat ik niet hoeft te zeggen dat ik eerst 80.000 brieven moet schrijven. Nou, ja dat is overdreven, maar in ieder geval heel veel tijd moet investeren. Ik snap niet dat ze niet zo reageren. Met: "fantastisch, dat gaan we doen". Dat vind ik echt heel gek. Ja, of dat ze zeggen: "hier heb je even wat extra uren om zo'n voorleesgroepje op te zetten.

6.3 Resumé

In het voorgaande is geprobeerd antwoord te geven op de eerste empirische deelvraag van dit onderzoek ("Hoe zien bewonersinitiatieven in Utrecht die met het Right to Challenge werken eruit?"). Het blijkt dat bewonersinitiatieven die met het Right to Challenge in Utrecht meedoen vooral overeenkomsten hebben op het gebied van hun doelstellingen. Die zijn allemaal maatschappelijk en lokaal van aard. Als het echter aankomt op de organisatiestructuur

van de initiatieven, lopen ze ver uiteen. Het zijn zowel federatieve als coöperatieve en lichte/netwerkende initiatieven, waarbij de eerste twee in de meerderheid zijn:

	Veel extern contact (verweven)	Weinig extern contact (zwevend)
Veel intern contact (hecht)	De Nieuwe Jutter Wishing Well West	Vrienden van het Máximapark Basketbalverenigingen
Weinig intern contact (los)	Spinozaplantsoen	

Tabel 10: bewonersinitiatieven in Utrecht

Dat is in principe logisch, aangezien het ook initiatieven betreft die op heel verschillende gebieden actief zijn (van ouderensoos tot groenonderhoud). Het heeft wel consequenties voor de manier waarop de gemeente met deze initiatieven om zou moeten gaan: die manier verschilt per initiatief. Het ene initiatief heeft immers meer behoefte aan betrokkenheid, het volgende aan een luisterend oor en een derde aan (meer) subsidie. Dit stelt de gemeente dus voor een uitdaging.

6.4 Empowerment vóór het Right to Challenge: intrapersoonlijk

Om de tweede empirische deelvraag te beantwoorden (“In hoeverre waren bewonersinitiatieven in Utrecht empowered vóór de invoering van het Right to Challenge?”) worden in de komende paragrafen de drie componenten van empowerment besproken: de intrapersoonlijke component, de interactionele component, en ten slotte de gedragscomponent. Door die componenten later in dit onderzoek te vergelijken met de situatie na de invoering van het Right to Challenge kunnen uitspraken worden gedaan over de het verschil in empowerment van de initiatiefnemers en hun bewonersinitiatieven.

Een korte herhaling uit de theorie: de intrapersoonlijke component gaat over zelfbeeld, motivatie, en waargenomen competentie. Als een individu niet gelooft dat hij of zij in staat is om een doel te bereiken, is het zeer onwaarschijnlijk dat hij of zij de acties zal ondernemen om dat doel ook daadwerkelijk te bereiken. Aspecten die deze component negatief beïnvloeden zijn een gevoel van sociaal isolement, machteloosheid en hulpeloosheid (Zimmerman 1995, p. 589). Als deze component volledig ontwikkeld is vormt dit een beeld van een persoon die gelooft dat hij of zij de capaciteit heeft om een bepaalde context te beïnvloeden. De indicatoren voor deze component zijn eigen wijsheid, zelfmanagement, waargenomen competentie, steun, erbij horen en macht.

Als we kijken naar de data van vóór de invoering van het Right to Challenge valt op dat het bij eigenlijk alle respondenten goed tot zeer goed gesteld was met hun motivatie. De intrinsieke motivatie om met hun initiatief een bepaald doel te bereiken was bij alle initiatiefnemers aanwezig (R1 t/m R8). Ze werden door niemand gedwongen om een initiatief op te starten en er tijd en energie in te steken, maar kozen daar zelf voor. Je zou dit een vorm van *public service motivation* kunnen noemen. Zo zegt respondent 3 (I-WWW):

Dit soort bewonersinitiatieven, ook het Spinozaplantsoen, wij zijn allemaal niet begonnen omdat we dachten: we gaan eens een leuke baan voor onszelf creëren. Ik ben echt begonnen omdat ik de situatie niet meer aan kon zien. En dat ik echt dacht: ik wil hier weg. Maar dat vond ik dan wel heel laf van mezelf, om weg te gaan. Dat ik dacht, ik kan beter proberen er iets aan te doen.

Hoewel niet alle initiatiefnemers zijn begonnen uit zo'n gevoel van noodzaak, zijn wel alle initiatiefnemers begonnen met het idee om een positieve bijdrage te leveren aan hun buurt of vereniging. Of dat nou vanuit een psychologische achtergrond (R1, I-NJ & R2, I-NJ), affiniteit met kunst (R3, I-WWW & R6, I-SP), liefde voor sport (R4, I-BV & R5, I-BV) of groene vingers voortkwam (R7, I-VM), iedereen had er vertrouwen in om op zijn of haar eigen manier een duit in het zakje te doen. Dat was vaak inhoudelijk, maar soms ook procesmatig:

Ik doe dus samen met iemand anders het beheer van het Máximapark. Ik heb daar helemaal geen verstand van joh. Maar ik kan wel organiseren. Ik kan wel zorgen dat het geregeld wordt. (R8, I-VM)

Met sommige respondenten ging het zelfs zo goed dat hun initiatief (onderdeel van) hun werk is geworden (R1 t/m 3 & R6). Zij hebben een hybride rol in de wijk: hun professionele competenties en vaardigheden zetten ze in hun rol als actieve bewoner ook in:

Maar goed, om terug te komen op de ouderensoos: ik was gewoon ook zowel als bewoners als professioneel in de Nieuwe Jutter. Dus een beetje hybride, wat je ook vaker ziet. Ik woon in de wijk, doe ook dingen gewoon omdat ik ze als bewoner doe en dan neem ik professionele bagage mee. (R2, I-NJ)

Kanttekening hierbij is dat dit niet voor alle betrokkenen bij een initiatief hoeft te gelden. Zo werken er bijvoorbeeld bij de Nieuwe Jutter ook vrijwilligers die vooral praktisch werk uitvoeren. Zij onderstrepen dat ze voor het voortbestaan van het initiatief goede bestuursleden nodig hebben gehad omdat die bijvoorbeeld contact met de gemeente hadden en dat met gemak konden doen omdat ze daarin thuis waren. Volgens henzelf zouden zij dat, als vrijwilligers, nooit zelf hebben bereikt, want ze “wisten de weg daarin niet goed genoeg” (D9, p. 50).

Bovenstaande is overigens wel een mooi voorbeeld van het gevoel om ergens bij te horen. Zoals de vrijwilligers van de Nieuwe Jutter in een succesvolle combinatie samenwerkten met hun bestuursleden, zo werkten eigenlijk alle initiatiefnemers vanaf het begin samen met anderen om hun doelen te bereiken, of dat nou buurtbewoners, vrijwilligers, collega's of clubgenoten waren. Daarnaast heeft hun inzet in een bewonersinitiatief ervoor gezorgd dat ze een bekend gezicht zijn geworden in de wijk:

Mijn vrouw woont haar hele leven al in Vleuten. Ik kom ergens anders vandaan. Vanaf mijn 28ste woon ik pas hier in de buurt. En ik woon vanaf 1992 in Vleuten. Ik kende wel wat mensen, maar niet zoveel. Maar sinds dat ik hier vrijwilliger ben ken ik bijna meer mensen in Vleuten dan mijn vrouw. (R8, I-VM)

Dit kwam ook tijdens het afnemen van de interviews naar voren. Bij meerdere respondenten moest het interview tijdelijk worden gestopt omdat bijvoorbeeld de telefoon ging of er iemand binnen kwam lopen die de persoon in kwestie nodig had voor een urgent probleem. Sociaal isolement was dus duidelijk niet aan de orde bij de initiatiefnemers. Een andere belemmerende factor, hulpeloosheid, overigens ook niet. Hulp is altijd alom aanwezig geweest: alle initiatiefnemers zijn redelijk tot zeer positief over de steun die uit de omgeving kwam, specifiek van de gemeente in al haar facetten. Zo noemt respondent 6 (I-SP) het wijkbureau “heel goed” en “geweldig”. De gemeente ging met initiatiefnemers om tafel, nodigde ze uit voor vergaderingen en dacht met ze mee. De beslissingsmacht lag echter wel altijd bij de gemeente en dat zorgde soms voor problematische situaties. Respondent 8 (I-VM) vertelt hierover:

Vorig jaar hebben we geweldig gezeik gehad met de gemeente. Het was bijna zo erg dat een groot deel zei: zoek het maar uit, ik kap ermee. We konden via een relatie van ons een hele grote groep prachtige rode beuken krijgen. [...] Wij hadden alles geregeld, twee weken mee bezig geweest. En toen zei de gemeente: nee, kan niet, doen we niet. We hebben zoveel tegenwerking gekregen. En daar waren we zo pissig over. Het was zo mooi, we hadden alles geregeld. Maar de gemeente zei: dat kan helemaal niet.

Zulk soort situaties zorgden ervoor dat initiatiefnemers zich wel eens machteloos voelden (R6 t/m 8). Daarnaast was er soms ook machteloosheid bij financiële beslissingen. Initiatiefnemers noemen nooit zekerheid te hebben gehad over zowel de hoeveelheid geld die ze zouden ontvangen als over het überhaupt ontvangen van geld. Voorbeelden die worden genoemd is het ieder jaar veranderen van de voorwaarden voor het aanvragen van subsidie door subsidieverstrekkers (R1, I-NJ), het veranderen van de voorwaarden voor het uitgeven van subsidie door subsidieverstrekkers (R3, I-WWW) en het ontbreken van zekerheid:

Je kan niet blijven aanvragen. Een fonds gaat niet continu blijven zeggen: we geven wel weer. Dat moet op een gegeven moment structureel ergens worden, weet je, een Oranjefonds gaat niet eeuwig door voor hetzelfde Spinozaplantsoen. Nou is het een keertje klaar hè. (R6, I-SP)

Als we dus in z'n totaliteit kijken naar de intrapersonlijke component van empowerment was die vóór de invoering van het Right to Challenge redelijk ontwikkeld. Vrijwel alle initiatiefnemers konden op een positieve manier naar een doel toe werken dat hen voldoening gaf en hadden er ook vertrouwen in dat ze dat doel konden halen (en zo niet vroegen ze hulp waar nodig). Ze hadden het gevoel ergens bij te horen en door hun omgeving zowel sociaal als financieel gesteund te worden. Het enige aspect dat een duidelijke negatieve invloed had op deze component is de machteloosheid die initiatiefnemers vaak voelden. Zo bleef de beslissingsmacht (ofwel zero-sum macht) over beleid bij de gemeente liggen en de beslissingsmacht over subsidies bij de subsidieverstrekkers. Dat kon de gemeente zijn, maar bijvoorbeeld ook een fonds.

6.5 Empowerment vóór het Right to Challenge: interactioneel

De tweede te bespreken component is de interactionele component, die gaat over het begrip dat individuen hebben over hun context en bijbehorende sociaalpolitieke aspecten, en hoe ze zich daartoe verhouden. Als een individu namelijk niet begrijpt hoe zijn of haar context eruit ziet en wat zijn of haar mogelijkheden in een bepaalde context zijn, zal hij of zij nooit

daadwerkelijk controle kunnen uitoefenen op die context. Daarom moet een individu kennis opdoen over die context en leren hoe deze kan worden veranderd. Daarvoor is het onder andere nodig de relevante stakeholders te leren kennen en vaardigheden te ontwikkelen zoals probleemoplossend vermogen en leiderschap (Zimmerman, 1995, p. 589). Als deze component volledig ontwikkeld is vormt dit het beeld van een persoon die begrijpt hoe het systeem werkt in de context waarin hij of zij zich bevindt. De indicatoren voor deze component zijn context, impact, groepsoriëntatie en zelfbeschikking.

De data van vóór de invoering van het Right to Challenge laten zien dat het voor initiatiefnemers moeilijk kon zijn om de mogelijkheden in hun context te ontdekken. Vooral de gemeentelijke context kon nog weleens een jungle lijken. Het was daarom af en toe zoeken naar de juiste contactpersoon of ingang bij de gemeente:

In 2013 zijn we gevraagd, toen hadden we uiteindelijk ontdekt wie bij de gemeente verantwoordelijk was voor de zorg, dat was toen die hele transitie van de Wmo, dus het was niet zozeer dat de gemeente niet wilde, maar dat wij iemand hadden die de contactpersoon was, dat was zoeken voor ons maar dat was ook zoeken voor de gemeente. (R2, I-NJ)

Verschillende initiatiefnemers benoemen wel dat ze door de jaren heen beter hun weg hebben weten te vinden. De juiste contactpersonen en ingangen werden gevonden en intussen zijn de initiatieven binnen de gemeente bekend en gesetteld. Dat betekende niet dat alles daardoor makkelijk werd. Het kon voor initiatiefnemers nog steeds moeilijk zijn om alle vertakkingen en mogelijkheden van de gemeente te zien. Respondent 4 (I-BV) zegt hierover:

We zien veel te veel over het hoofd. Dan ben je uren aan het puzzelen op de begroting terwijl er een potje voor is om dat te regelen. Dan denk ik van: ja, dat had ik wel eerder willen weten. Er zijn heel veel potjes eigenlijk. [...] Mensen zeggen altijd: jij weet alle potjes. Maar ik zeg: nee joh, ik weet nog niet de helft!

Initiatiefnemers geven daarnaast aan dat het soms moeilijk was omdat de context onvoorspelbaar en veranderlijk was. Dat het er bijvoorbeeld heel erg aan kon liggen met welke ambtenaar je te maken had (R4 & R6 t/m 8). Dat de ene ambtenaar veel welwillender kon zijn dan de andere ambtenaar en dat je dat ook echt merkte in de manier waarop ze met het bewonersinitiatief omgingen. Respondenten 7 (I-VM) noemt de persoonlijke invloed van ambtenaren zelfs expliciet als een mogelijk probleem:

Ja, wat, het probleem is als je ergens in een conflict ligt met een ambtenaar, dat dat doorspeelt op allerlei andere overleggen. Als je met een of meerdere ambtenaren het helemaal niet eens bent, dat het echt tegen elkaar in zit, dan blijft dat heel lang zitten. En daar moet je verschrikkelijk voor oppassen.

Initiatiefnemers noemen dat dat nog werd bemoeilijkt omdat er vaak wisselingen van de wacht voor zijn gekomen. Ambtenaren die geen tijd meer hadden, een andere baan kregen of het slachtoffer werden van een reorganisatie, een nieuw college met nieuwe wethouders en politieke ideeën: allemaal aspecten die worden genoemd die het voor initiatiefnemers moeilijk hebben gemaakt om de gemeentelijke context goed te leren kennen.

Als respondenten het hebben over impact op en controle over de context benoemen ze daarbij zonder uitzondering de noodzaak tot samenwerking (R1 t/m 8). Ze realiseren zich allemaal dat het nodig is om samen te werken met anderen, of zoals respondent 7 (I-VM) het verwoordt:

Maar je wil gewoon een drive om het goed te doen en mooi te doen en alles voor elkaar te krijgen. En dat moet je echt honderd procent gezamenlijk doen.

Hierbij wordt een paar keer samenwerking met de gemeente genoemd, maar veel vaker nog samenwerking met andere buurtbewoners (R3 t/m 6). Samenwerkingen die worden genoemd zijn bijvoorbeeld die met een groep vrijwilligers (R7, I-VM), ZZP'ers (R2, I-NJ & R6, I-SP), buurtbewoners (R3, I-WWW) en andere verenigingen (R4, I-BV) & R5, I-BV).

Samenvattend: de interactionele component van empowerment was vóór de invoering van het Right to Challenge matig ontwikkeld. Hoewel initiatiefnemers wel allemaal doorhadden dat samenwerking noodzakelijk was en dat ze afhankelijk waren van anderen om hun doelen te bereiken, bleek het moeilijk om de gemeentelijke context te leren kennen. Omdat die wisselvallig was en het daarom nooit helemaal duidelijk was wat precies de mogelijkheden waren, bleven de mogelijkheden om daadwerkelijk controle uit te oefenen op deze context gering.

6.6 Empowerment vóór het Right to Challenge: gedrag

De derde component is de gedragscomponent, die gaat over acties die worden ondernomen om direct invloed uit te oefenen op uitkomsten. Als deze component volledig ontwikkeld is vormt dit het beeld van een persoon die die actie onderneemt om controle uit te oefenen in die context. In het geval van bewonersinitiatieven zijn dat dus acties die direct invloed hebben op wat er met deze initiatieven gebeurt. Deze component omvat daarnaast gedrag om stress te managen en zich aan te passen aan verandering (Zimmerman, 1995, pp. 588-590). Als deze component volledig ontwikkeld is vormt dit het beeld van een persoon die actie onderneemt om controle uit te oefenen in die context.

Wat bij alle interviews naar voren kwam is dat initiatiefnemers hele actieve en innovatieve mensen zijn, die vol ideeën zitten en die ook graag in de praktijk willen brengen. Dat is op zich ook logisch, het zijn immers allemaal mensen die zich (gedeeltelijk) vrijwillig inzetten voor hun bewonersinitiatief en daarmee zelf de balans hebben verschoven van bepaald worden richting zelf bepalen. Een mooi voorbeeld is Wishing Well West. Dit bewonersinitiatief is pas in 2008 begonnen met een kleine groep bewoners, maar heeft nu al talloze projecten opgezet, zoals een nieuwe winkeliersvereniging, een project waar kinderen taalles krijgen en een ouderendagbesteding. Daarnaast is het initiatief momenteel bezig met het opzetten van een community-club, een dagbestedingsclub die draait om koken, en het opzetten van een social label: een lijn van kunstproducten die in de buurt is gemaakt (R3, I-WWW). Aan de wil om actie te ondernemen dus geen gebrek. Opvallend hierbij is dat alle respondenten aangeven zich weleens belemmerd te hebben gevoeld om actie te ondernemen door de traagheid en stugheid van de systeemwereld van de overheid. Respondent 7 (I-VM) verwoordt dit heel mooi:

Ik zie het gemeenteapparaat net als een bijenkorf. Alle cellen die je hebt hè. In een bijenkorf heb je een celletje waar één zo'n bijtje in zit. En het ene bijtje kijkt wel naar het bijtje in het celletje ernaast, en als het wat verder moet dan het bijtje in het celletje ernaast weer naar het volgende celletje toe, en daarna naar dat celletje en daarna naar dat celletje. En dan zijn ze op de plek waar het wezen moet, en dan moet het allemaal weer terug. En je weet zelf wel, als je een verhaal door tien mensen laat vertellen achter elkaar, dan komt er een heel ander verhaal uit. En dat vertraagt. Terwijl, als die eerste bij nou gelijk naar de cel gaat waar hij wezen moet, en van daaruit alle cellen even benadert, dan werkt het veel sneller.

Initiatiefnemers hebben zich hierdoor echter niet tegen laten houden om actie te ondernemen. Ze hebben ondanks tegenslagen hun eerder genoemde intrinsieke motivatie om een bijdrage te leveren aan de maatschappij omgezet in actie, waardoor ze daadwerkelijk een betekenisvolle rol zijn gaan spelen in het dagelijkse leven van de gemeenschap. Is de woningcorporatie het niet eens met je plan om iedere buurtbewoner een klein stukje tuin te geven? Dan creëer je toch één gemeenschappelijke tuin (R6, I-SP)? Wordt je aanvraag voor een volledige horecaverunning niet goedgekeurd door de gemeente? Dan vraag je in plaats daarvan toch een additionele horecaverunning aan (R3, I-WWW)? Bedenkt het initiatievenfonds dat je met een bepaalde subsidie geen vrijwilligers meer mag betalen? Dan ga je toch op zoek naar een ander fonds waarbij dat wel kan (R3, I-WWW)? Kortom: initiatiefnemers zijn, weliswaar gedwongen door de omstandigheden, heel vindingrijk geworden en zijn vaak tot het uiterste gegaan om hun doelen te bereiken. Georganiseerde acties variëren van het creëren van eigenaarschap over het Máximapark bij buurtbewoners (R8, I-VM), het Spinozaplantsoen op een positieve manier op de kaart zetten (R6, I-SP), verbindingen leggen tussen verschillende bewonersgroepen in de wijk (R1, I-NJ & R2, I-NJ), culturele projecten organiseren op straat (R3, I-WWW) tot bomen planten met asielzoekers (R7, I-VM). Initiatiefnemers zeggen allemaal veel tijd en energie in hun initiatief gestoken te hebben om dit mogelijk te kunnen maken. Soms misschien zelfs iets te veel:

Ik heb een aantal keer echt gehuild. Van: dit gaat gewoon niet meer, ik weet niet waar jullie mee bezig zijn maar als dit de participatiesamenleving moet zijn, hang die dan maar aan de boom, want dat gaat hem niet worden. (R3, I-WWW)

De ontwikkeling van de gedragscomponent van empowerment vóór het Right to Challenge is al met al matig te noemen. Initiatiefnemers wilden immers heel veel, maar voelden zich bij de uitvoering van hun plannen soms tegengehouden door de trage en stugge gemeente. Door hun intrinsieke motivatie om een betekenisvolle rol te spelen in de gemeenschap en hun mogelijkheid om flexibel om te gaan met veranderingen, is het hen in de meeste gevallen toch gelukt om hun plannen te laten slagen, hoewel dit gepaard ging met een grote tijdsinvestering en in sommige gevallen veel stress.

6.7 Resumé

In de voorgaande paragrafen zijn de drie componenten van empowerment besproken zoals die eruitzagen vóór de invoering van het Right to Challenge in Utrecht. Hieruit blijkt dat de intrapersoonlijke component al redelijk goed ontwikkeld was. Het enige aspect dat daar echt negatief uit komt is de machteloosheid die initiatiefnemers soms voelden. De interactionele- en gedragscomponent komen minder goed uit de verf. De gemeentelijke context bleek een moeilijke context om te leren kennen omdat deze context vaak aan verandering onderhevig was en dus nooit helemaal goed doorgrond kon worden. Het kon voor initiatiefnemers ten slotte moeilijk zijn om daadwerkelijk actie te ondernemen omdat de starre systeemwereld van de gemeente als een belemmerende factor werd ervaren.

6.8 De invoering van het Right to Challenge

Een kort intermezzo over de invoering van het Right to Challenge. Zoals in eerdere hoofdstukken al te lezen is, komt het Right to Challenge oorspronkelijk vanuit Engeland en is het via de Wmo 2015 in Nederland terecht gekomen en daarna via het coalitieakkoord *Utrecht maken we samen* in Utrecht. Vanuit de gemeente wordt het Right to Challenge gecommuniceerd als een idee vanuit de gemeente om meer verantwoordelijkheid en sturingsmacht in de samenleving te leggen en een betere uitvoering van publieke taken voor elkaar te krijgen (D 1 t/m 3).

Wat heel opvallend is, is dat initiatiefnemers van twee van de vijf onderzocht bewonersinitiatieven aangeven dat zij eigenlijk degenen zijn die op het idee voor een dergelijke constructie in Utrecht zijn gekomen. Twee initiatiefnemers nemen zelfs letterlijk het begrip Right to Challenge in de mond als ze het hierover hebben:

Nou, wij hebben zelf, laat ik het zo zeggen, het Right to Challenge was in de Wmo opgenomen, in dat artikel. En wij zijn daar zelf over begonnen met de gemeente. (R1-NJ)

Eigenlijk hebben wij het zelfs bij de gemeente Utrecht geïntroduceerd, het hele begrip. [...] Wij hebben het zelf geagendeerd. Dus wij hebben gezegd: doe dit. En toen hebben ze geholpen om het hele ding neer te zetten, om het Right to Challenge vorm te geven. Dus we hebben gecoproduceerd om het Right to Challenge neer te zetten. En het toen ook gekregen. (R3, WWW)

Twee andere initiatiefnemers hebben het over respectievelijk publiek-private samenwerking en een hal in zelfbeheer nemen, maar doelen hierbij op dezelfde soort constructie als het Right to Challenge:

Nou eigenlijk hebben wij het initiatief genomen voor een deel om dit op te gaan zetten. Hebben we dus alle politieke partijen benaderd en erover gesproken en die waren het allemaal ermee eens en dat is eigenlijk de start geweest van het hele PPS gebeuren waar we nu bijna door zijn. (R7, I-VM)

Ik ben al vanaf 2002 bezig ofzo. Ja, dat is eigenlijk een hele lange aanloop, maar ik zeg: ik wil eigenlijk een eigen hal. Dat is het enige dat werkt. Ja, daar hebben we heel lang eigenlijk een

beetje alleen voor geknukt. En uiteindelijk zijn we er doorheen gedrongen, dan zeggen ze van: ja, probeer het maar. Ga maar een pilot starten. (R4, I-BV)

Het enige bewonersinitiatief dat geen rol zegt te hebben gespeeld in de introductie van het Right to Challenge in Utrecht is dus het Spinozaplantsoen. De initiatiefneemster van dit initiatief (R6, I-SP) zegt zelf in aanraking te zijn gekomen met het Right to Challenge omdat ze “erbij gesleept” is door Else Huisman van Wishing Well West. Die was al met het Right to Challenge bezig en betrok haar overal bij. Dit is in tegenspraak met het idee dat empowerment uit iemand zelf moet komen. Empowerment waarbij vooraf gestelde doelen van anderen centraal staan is namelijk een *contradictio in terminis* (de Gruijter et al., 2010, p. 11).

6.9 Empowerment na het Right to Challenge: intrapersoonlijk

Om de derde empirische deelvraag te beantwoorden (“In hoeverre zijn bewonersinitiatieven in Utrecht empowered na de invoering van het Right to Challenge?”) worden in de komende paragrafen opnieuw de drie componenten van empowerment besproken: de intrapersoonlijke component, de interactionele component, en ten slotte de gedragscomponent. Door die componenten te vergelijken met de situatie vóór de invoering van het Right to Challenge kunnen later in dit onderzoek uitspraken worden gedaan over de het verschil in empowerment van de initiatiefnemers en hun bewonersinitiatieven. Om herhaling te voorkomen worden alleen de elementen genoemd die wezenlijk zijn veranderd ten opzichte van de situatie vóór de invoering van het Right to Challenge. Als een element dus niet wordt genoemd betekent dit dat dit niet specifiek door de respondenten is genoemd als zijnde veranderd door de invoering van het Right to Challenge.

Ten eerste de intrapersoonlijke component. Daarbij kijken we allereerst naar het machtsaspect. Vóór de invoering van het Right to Challenge voelden initiatiefnemers zich vaak machteloos omdat alle (financiële) beslissingsmacht bij de gemeente lag. Dit lijkt voor een deel nog steeds zo te zijn. Zo heeft de gemeente veel invloed gehad over het besluit rondom de sporthal die de basketbalverenigingen in zelfbeheer mogen nemen:

En toen zijn we, we hadden eigenlijk drie hallen op ons lijstje staan, die we liever hadden, vier. Maar de gemeente heeft eigenlijk gezegd: dat is geen optie, die is geen optie, die kan niet. En toen zijn we uitgekomen in Lunetten. Dat was ook de hal die de gemeente het liefste had. (R4, I-BV)

Dus de gemeente heeft bij veel kwesties nog steeds het laatste woord. Er lijkt echter wel een soort kentering plaats te vinden als het gaat om macht. Er wordt minder gedacht in termen van zero-sum macht, maar meer in termen van non zero-sum macht. Deze benadering gaat ervanuit dat er geen vastgestelde hoeveelheid macht is en dat als een bepaalde actor meer macht verwerft, dat andere actoren daarvan profiteren. Deze vorm van macht gaan meer over samenwerking en delen. Dat is bijvoorbeeld terug te zien bij het initiatief van respondent 1 (I-NJ):

En wat wij dus zeggen is: meer autonomie. Dus dat kan het geld zijn dat je over hebt, maar het kunnen ook beslissingen zijn om te schuiven tussen posten bijvoorbeeld. Het ziet er wel naar uit dat de gemeente ons daarin tegemoet gaat komen, dat zullen we zien.

Een tweede aspect dat van belang is, is dat het Right to Challenge door initiatiefnemers af en toe meer als doel dan als middel wordt gezien. Zo zegt respondent 4 (I-BV):

Vorig jaar was ik nog coach. Maar ik heb gezegd: als ik me meer kan bezighouden met een eigen hal, dan kan ik veel meer voor het basketbal betekenen dan tien spelers drie keer in de week training geven. Want dat zijn er maar tien. En nu kun je voor honderden mensen ook voor in de toekomst, de jeugd, de ouders, zou je iets kunnen betekenen. Ik vind nu die hal belangrijker dan ons clubje, heel gek. Dat is jammer, want eigenlijk is de hal het middel, maar het is meer een doel op zich geworden. Dat klopt.

Ook bij Spinozaplantsoen lijkt het Right to Challenge een doel op zich te worden. Want draagt het challengen van het groenonderhoud in de buurt wel bij aan het oorspronkelijke doel van het initiatief, namelijk de leefbaarheid in de buurt verbeteren? Of is het vormgeven van die challenge nu een doel op zich geworden? Dit zijn vragen die tijdens een expertmeeting aan de initiatiefnemer zijn gesteld (D4).

Bij een aantal initiatiefnemers heeft deze doel/middel verschuiving ook geleid tot een verschuiving van hun werkzaamheden (R2 & R4 t/m 6). Waar ze hiervoor vanuit hun eigen achtergrond een inhoudelijk bijdrage leverden aan hun bewonersinitiatief, moeten ze nu veel procesmatige uren in het Right to Challenge steken. Dit houdt bijvoorbeeld in dat ze uit moeten zoeken op welke manier ze hun challenge vorm willen geven en dat ze een businessplan op moeten stellen. Initiatiefnemers hebben dus andere competenties nodig dan eerst, toen ze ‘alleen maar’ een subsidie aan hoefden te vragen. Dit is even wennen voor de initiatiefnemers. Ze hebben daarom af en toe minder vertrouwen in hun eigen vaardigheden om de goede dingen te kunnen doen voor hun bewonersinitiatief. Bijna alle initiatiefnemers (R1 t/m 5, R7, R8) benoemen hierbij wel dat de gemeente ze daarin goed ondersteunt en dat het ze daarom toch lukt om dit voor elkaar te krijgen of in ieder geval de goede weg op te slaan. Als zeer positief punt wordt hierbij door deze zelfde initiatiefnemers genoemd dat de gemeente zich ook kwetsbaar opstelt en aangeeft dat het voor hen net zo goed een zoektocht en een ontdekkingsreis is. De gemeente nodigt initiatiefnemers bijvoorbeeld uit om samen met hen mee te denken over de beste manier om het Right to Challenge vorm te geven en heeft een strategische denktank opgericht om vraagstukken rondom het Right to Challenge te beantwoorden. Daarnaast is een kennisnetwerk per challenge opgestart om de initiatieven te ondersteunen (D2). Initiatiefnemers ervaren dit als zeer prettig:

Maar het is ook juist fijn dat er ruimte is om te zoeken. Dat is veel fijner dan dat het allemaal vastligt. Want dat creëert dus ook weer, als de gemeente een heel strak format had neergelegd dan hadden wij daaraan moeten voldoen. Dan had je geen tijd gehad om na te denken van: wat is nou eigenlijk een goede manier waar we ook daadwerkelijk wat kan hebben. (R3, I-WWW)

Ook de financiële steun die initiatiefnemers ontvangen voor hun proefchallenge, een eenmalige vergoeding vanuit het budget versterking sociale basis (D3), ervaren initiatiefnemers als een waardevol steuntje in de rug:

Je hebt het idee dat je ondersteund wordt voor iets waar je eigenlijk ook, als je maatschappelijk kijkt, dan kost het helemaal niks. Het is echt allemaal vrijwilligerswerk. Dus in die zin is het ook een stukje erkenning of waardering voor dit soort initiatieven. (R5, I-BV)

Er is slechts één initiatiefnemer (R6, I-SP) die sinds de invoering van het Right to Challenge negatiever gestemd is tegenover de steun die ze vanuit de gemeente ontvangt. Zij voelt zich niet begrepen door de gemeente en heeft niet het gevoel alsof ze serieus genomen wordt:

Volgens mij ben ik een sociaal makelaar, maar ik krijg de titel betrokken bewoonster. In principe maakt de titel mij niet veel uit, maar ik vermoed dat een betrokken bewoonster niet hetzelfde loon en respect krijgt van de gemeente als een sociaal makelaar. (R6, I-SP in D7)

Ze zegt het met een aantal dingen rondom het Right to Challenge bij de gemeente niet eens te zijn, maar daar nog niet goed over in gesprek te kunnen gaan. Ze heeft het gevoel tegen een muur aan te praten en heeft weinig vertrouwen meer in haar eigen vaardigheden om haar doelen te bereiken. Zo merkt ze op:

Hoe krijg je dat op papier zodat jullie, de ambtenaren, het allemaal begrijpen? Ik weet het niet. Onze taal is anders dan jullie taal. (R6, I-SP)

Dit zou verklaard kunnen worden door het feit dat het Spinozaplantsoen, in tegenstelling tot de andere bewonersinitiatieven, een netwerkend initiatief is. Volgens de behoeftepiramide van Hurenkamp et al. (2006) zijn netwerkende initiatieven vooral op zoek naar meer betrokkenheid vanuit de overheid. Ze willen graag serieus genomen worden en ervaren dat hun ideeën weerklank vinden. Dat lijkt juist bij dit initiatief te ontbreken.

Als we kijken naar de intrapersonlijke component van empowerment na het Right to Challenge zien we een overwegend positief beeld. Er ligt nog steeds veel beslissingsmacht bij de gemeente, maar er lijkt een proces gaande waarin de gemeente meer macht bij initiatiefnemers wil leggen. Hoewel initiatiefnemers soms wat minder voldoening uit hun werkzaamheden halen dan voorheen, omdat ze zich meer bezig moeten houden met randzaken zoals het schrijven van een businessplan, ervaren ze de steun die ze daarbij vanuit de gemeente ontvangen over het algemeen als zeer prettig. Kanttekeningen bij dit aspect zijn dat het Right to Challenge soms meer een doel op zich is geworden in plaats van een middel om een ander doel te bereiken, en dat er één initiatiefnemer is die juist heel negatief tegenover enkele ontwikkelingen rondom het Right to Challenge staat.

6.10 Empowerment na het Right to Challenge: interactieel

Ten tweede de interactieel component. Vergeleken met de situatie van vóór de invoering van het Right to Challenge is het leren kennen van de gemeentelijke context wat makkelijker geworden. Omdat alle bewonersinitiatieven al proefchallenge meedoen met het Right to

Challenge, hebben ze daarvoor een vast aanspreekpunt bij de gemeente, die ook met hen meedenkt over het vereenvoudigen van het contact:

We hebben verschillende subsidieaanvragen lopen, ook bij andere fondsen, maar er komt op dit moment ook veel van de gemeente, van dagbesteding en sociale prestatie. Dus hij zei al laatst: misschien is het mogelijk om alles toch samen te nemen in de verantwoording. Dat je niet naar iedereen een ander verantwoordingsdocument hoeft te schrijven. (R3, I-WWW)

Sommige initiatiefnemers hebben er door het challengen van een publieke taak echter naast de gemeentelijke context nog een hele andere context bij gekregen. Zo zijn respondent 1 en 2 (I-NJ) in gesprek met professionele zorgaanbieders om te kijken wat daar de mogelijkheden zijn, en moeten respondent 4 en 5 (I-BV) in gesprek met allerlei sportverenigingen die de hal die zij in zelfbeheer gaan nemen ook nog gebruiken:

Maar wat mij tegenvalt is dat er wel erg veel partijen met die hal dingen doen. Nog steeds. Want er zit ook nog judo in, vier dagen, vijf dagen per week in een zaaltje ernaast. Ik ben daar vaak geweest. En dan komt er ook nog een of andere bejaarden yoga-gymclubje waar die beheerder dan een afspraak mee heeft, weet je. Dat ie zegt: jullie mogen er zelf in. En dan zit er nog een kaartclubje, die doen nog af en toe hun ding. En een dartclub. (R5, I-BV)

Dit is dus een complicerende factor als het gaat over het ontwikkelen van begrip over de context.

Als het gaat over de gemeentelijke context gaat zien initiatiefnemers wel veel meer mogelijkheden tot samenwerking. Daarnaast is ook veel meer noodzaak tot samenwerking. Omdat het bij het Right to Challenge om gemeentelijke taken gaat, is het voor initiatiefnemers niet langer mogelijk om buiten de gemeente om te werken. Tegelijkertijd heeft de gemeente initiatiefnemers ook nodig om het Right to Challenge tot een succes te maken. Respondent 4 (I-BV) zegt hierover:

En ik vind ook: wij willen dat het een succes wordt. En met wij bedoel ik de gemeente en de basketbalclubs, die twee. En niet één van de twee.

Door deze andere, intensievere manier van samenwerking met de gemeente, die volgens respondent 2 (I-NJ) overigens ook nodig is omdat alles veel minder vrijblijvend wordt, krijgen initiatiefnemers ook meer het gevoel dat ze controle hebben over hun eigen situatie. Ze kunnen meer invloed uitoefenen dan voorheen:

Nou wat het nu geworden is onderhand, dus echt een complete samenwerking waarbij wij als burgers, Vrienden, toch wel invloed hebben op de ontwikkeling, het beheer en het plannen maken, en dus meer invloed dan in het verleden. In het verleden pakten we het gewoon op zoals het op papier stond: zo gaat het gebeuren. (R7, I-VM)

De kanttekening die respondenten 3 en 8 hierbij maken is dat het altijd spannend zal blijven of deze samenwerking en deze toegenomen invloed kunnen blijven bestaan. En dat is nog steeds volledig afhankelijk van de gemeente:

De gemeente moet ermee door blijven gaan. En dat zal elke vier jaar, elke periode van een nieuwe Gemeenteraad, ja, dan moet het weer akkoord gegeven worden. Het is niet zo dat we het hebben afgesproken voor de komende 34 jaar. (R8, I-VM)

Respondent 9 (G) is hier overigens niet bang voor. Hij denkt dat het Right to Challenge in de komende jaren alleen maar groter gaat worden.

Tot slot: vrijwel alle initiatiefnemers beseffen dat voor een samenwerking met de gemeente waarin hun initiatief veel zelfstandigheid krijgt en gemeentelijke taken uit gaat voeren, ook veel samenwerking met andere buurtbewoners nodig is. Het uitvoeren van zo'n taak vergt samenwerking, dat kan je niet in je eentje doen (R2 t/m 5, R7, R8). Respondent 9 (G) noemt samenwerking zelfs een van de cruciale voorwaarden voor het laten slagen van een challenge.

Ik denk dat het er ook vanaf hangt of je doorzettingskracht hebt, dus dat je het met z'n allen belangrijk vindt. Ik denk dat de samenwerking met anderen daarin heel belangrijk is. Dus dat je het wel als bewoners wel samen moet blijven doen. (R2, I-NJ)

Opvallend is dat respondent 6 (I-SP) de enige is die veel alleen doet en heeft gedaan. Zoals eerder al te lezen viel is het Spinozaplantsoen een netwerkend initiatief omdat het weinig intern contact heeft. Dat zie je ook terug in de interviews. Door alle andere respondenten is ongeveer tussen de vijftig en tweehonderd keer per interview het woord "ik" gebruikt, terwijl respondent 6 bijna driehonderd keer het woord "ik" heeft gebruikt tijdens het interview. Deze initiatiefnemer opereert veel zelfstandiger dan de anderen initiatiefnemers.

Concluderend kan gesteld worden dat de invoering van het Right to Challenge een overwegend positief effect heeft gehad op de interactionele component van empowerment. Het is voor sommige initiatiefnemers weliswaar wat moeilijker geworden om hun context te begrijpen, omdat dat een andere context is dan voorheen, maar door de hechte samenwerking met de gemeente, die er alles aan doet om dat contact in ieder geval simpel te houden, lukt dat aardig. Verder valt op dat in vier van de vijf initiatieven veel wordt samengewerkt tussen bewoners onderling. In een van de initiatieven ontbreekt deze samenwerking wat meer. Dit is een mogelijke complicerende factor, aangezien samenwerking een belangrijk aspect is voor het wel en wee van bewonersinitiatieven.

6.11 Empowerment na het Right to Challenge: gedrag

Ten slotte de gedragscomponent. Vóór de invoering van het Right to Challenge voelden initiatiefnemers zich regelmatig belemmerd om actie te ondernemen door de traagheid en stugheid van de systeemwereld van de overheid. De systeemwereld van de gemeente en de leefwereld van de initiatiefnemers sloten niet geheel op elkaar aan:

Dus je hebt een professionele en institutionele wereld, en je hebt een leefwereld die compleet los van elkaar staan. Nou wil je dat overbruggen, dan moet er iets in de leefwereld veranderen, maar zeker ook in die institutionele wereld. (R1, I-NJ)

Deze botsing van systeemwereld en leefwereld zie je volgens respondent 9 (G) helaas nog steeds in de praktijk plaatsvinden. Het is dus volgens deze respondent bij het Right to Challenge een uitdaging voor de gemeente om soepeler te werk te gaan en voorbij te gaan aan systemische en technische argumenten waarom iets niet kan. Bijna alle initiatiefnemers (R1 t/m 5, R7, R8) benoemen dat dit de gemeente ook lukt of dat ze er in ieder geval mee bezig zijn. Dit is ook te merken aan het grote aantal beschikbare gemeentelijke documenten over dit onderwerp en alle bijeenkomsten die de gemeente rondom dit thema organiseert. Een voorbeeld van zo'n document is document 5, getiteld *Ruim baan voor initiatief*, waarin vijf hoofdpunten zijn opgenomen om meer ruimte voor initiatief te maken.

De gemeente is er echter nog lang niet. Vrijwel alle initiatiefnemers noemen snelheid het belangrijkste verbeterpunt voor de gemeente. Zo zijn bijvoorbeeld de eerdergenoemde eenmalige vergoedingen vanuit het budget versterking sociale basis nog niet gestort (R4, I-BV & R6, I-SP in D6). Respondent 7 (I-VM) zegt hierover:

De gemeente moet sneller reageren, niet alles vooruitschuiven en op een stapel leggen. Een beeldvorming: er wordt wat aangevraagd, ergens, door iemand, en dan hebben ze er zes of acht weken voor om dat te behandelen. Terwijl ze het de volgende dag al behandeld kunnen hebben, bij wijze van spreken. [...] Ik weet wel, je moet stap voor stap, maar ook dat kan sneller.

Deze traagheid bij de gemeente frustriert des te meer omdat initiatiefnemers allemaal erg veel tijd in hun initiatief stoppen. In veel gevallen zelfs nog meer tijd dan vóór de invoering van het Right to Challenge. Initiatiefnemers zijn bijvoorbeeld vaak aanwezig bij bijeenkomsten rondom het Right to Challenge, die meestal in de weekenden of avonden plaatsvinden (O2 t/m 4, O6). Enkele uitspraken die respondenten hierover doen:

Wij hebben natuurlijk enorm veel vergaderd, het is gewoon heel erg druk. Het feit dat ik nu met jou geen afspraak kon maken is eigenlijk omdat ik te druk ben met die hal. Ja, dat is heel raar, maar ik moet bellen voor vloeren en scoreborden en het beheer, nou ik moet echt nog heel veel doen voor die hal. (R4, I-BV)

Ik heb het echt totaal niet bijgehouden, maar er zitten echt al honderden uren in. Elke week zijn we er wel een aantal uur mee bezig. Overdag moet ik gewoon werken, dus veel van de avonden gaat er wel aan op. (R5, I-BV)

Terwijl, als ik bewoner ben, dit interview ook, dat zijn allemaal uren die zijn niet per se in het belang van de ouderen, die zijn eerder in het belang van de gemeente. De gemeente wil graag uitvinden hoe ze dat nou moeten doen met het Right to Challenge. Maar dat zijn echt sloten met uren die daarin gaan zitten. (R1, I-NJ)

Er zijn heel veel mensen ook heel toegewijd hoor, maar dat heeft wel zo z'n grenzen. We werken hier allemaal veel meer dan... Nog steeds draaien we hier veel meer uren werk dan het uiteindelijk betaald is. (R3, I-WWW)

Bij respondent 6 (I-SP) levert het Right to Challenge zelfs zoveel stress op dat ze het eigenlijk niet meer ziet zitten en erover denkt om te stoppen. De afspraken en communicatie met de

gemeente lopen vaak niet soepel en het wordt haar vaak niet duidelijk wat er precies van haar en haar initiatief wordt verwacht (O1, O5, O7, O8).

Dat brengt ons bij een laatste punt: het proces van subject worden is niet voor iedereen weggelegd. Voor het aangaan van een Right to Challenge is een bepaald niveau van de initiatiefnemers en hun initiatiefnemers vereist.

Voor een challenge moet je eigenlijk al best wel ver zijn. Wij hebben dit nu kunnen doen omdat we al een aantal jaren bezig zijn en ons al georganiseerd hebben en een vorm hebben, maar initiatieven die nog niet zo ver zijn, ja, die hebben misschien wel wat anders nodig. R3

Volgens respondent 9 (G) zijn er ook bewonersinitiatieven die nooit in aanmerking zullen komen voor het Right to Challenge omdat niet alle noodzakelijke competenties en kenmerken aanwezig zijn. Die bewonersinitiatieven blijven gewoon bedragen uit het initiatievenfonds aanvragen en krijgen. Respondent 1 (I-NJ) zegt hierover:

Omdat ze vaak al heel lang in de uitkering zitten of heel laag opgeleid werk hebben gedaan is dat helemaal hun manier van leven, zal ik maar zeggen. Dat maakt dat het niet vanzelfsprekend is dat ze goed met de gemeente overweg kunnen. Dus dan heb je een Right to Challenge, zeg maar, dat is er allemaal wel, maar zij zullen daar nooit met succes een beroep op kunnen doen.

Dit lijkt een van de grootste tekortkomingen van het Right to Challenge te zijn.

Samenvattend kan worden gesteld dat de invoering van het Right to Challenge in de meeste gevallen een overwegend positief effect heeft gehad op de gedragscomponent van empowerment. Initiatiefnemers hebben minder het gevoel dat ze belemmerd worden door de stugheid van de gemeente, hoewel er voor de toekomst nog een grote uitdaging ligt om deze belemmering geheel te doen verdwijnen. Een gevaar bij het Right to Challenge is dat het initiatiefnemers erg veel uren en inzet kost en dat dat kan leiden tot een hoge mate van stress. Kanttekening bij dit alles is wel dat dit positieve effect niet voor alle initiatiefnemers en hun bewonersinitiatieven geldt. Er lijken bepaalde randvoorwaarden te zijn waar initiatieven aan moeten voldoen om succesvol het heft in eigen handen te nemen.

6.12 Resumé

In de voorgaande paragrafen zijn de drie componenten van empowerment besproken zoals die eruitzien na de invoering van het Right to Challenge in Utrecht. Hieruit blijkt dat eigenlijk alle drie de componenten op een positieve manier zijn beïnvloed door de invoering van het Right to Challenge: de empowerment lijkt dus omhoog te gaan. Dit geldt echter niet voor alle soorten en maten initiatieven. Bij het Spinozaplantsoen, het enige netwerkende initiatief in dit onderzoek, lijkt het Right to Challenge niet voor meer empowerment te hebben gezorgd. In de conclusie wordt deze observatie verder uitgelicht.

7. Conclusie

In dit onderzoek stond de invoering van het Right to Challenge in de Gemeente Utrecht centraal. Onderzocht is in hoeverre deze invoering van invloed was en is op de empowerment van bewonersinitiatieven. In dit afsluitende hoofdstuk wordt aan de hand van de empirische deelvragen een korte samenvatting van de bevindingen gegeven, wordt de hoofdvraag van dit onderzoek beantwoord (“Leidt de invoering van het Right to Challenge tot empowerment van bewonersinitiatieven in Utrecht die voorheen niet of via andere wegen gefinancierd werden en zo ja, hoe?”) en worden enkele aanbevelingen geformuleerd. Daarnaast wordt gereflecteerd op de methodische keuzes die in dit onderzoek zijn gemaakt en wordt besproken in hoeverre deze keuzes van invloed zijn geweest op de resultaten van dit onderzoek. Tot slot worden er enkele suggesties voor vervolgonderzoek gedaan.

7.1 Samenvatting

De invloed die de invoering van het Right to Challenge op de empowerment van bewonersinitiatieven heeft is niet eenduidig. Omdat alle bewonersinitiatieven die zich met het Right to Challenge bezighouden zo van elkaar verschillen, is het moeilijk om een beeld te schetsen van de algemene invloed die de invoering van het Right to Challenge heeft (gehad). Wat dit nog verder bemoeilijkt is het stadium waarin deze bewonersinitiatieven zich bevinden. De bewonersinitiatieven zijn allemaal pas net, sinds 1 januari 2016, begonnen als proefchallenge voor het Right to Challenge. Er is dus nog geen heel groot verschil tussen de situatie vóór en na het Right to Challenge. Toch is in dit onderzoek geprobeerd naar voren te brengen wat de grootste veranderingen in empowerment zijn geweest. Om een antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag worden hieronder kort de antwoorden op de empirische deelvragen van dit onderzoek herhaald.

<p>1. Hoe krijgen bewonersinitiatieven in Utrecht die met het Right to Challenge werken vorm?</p>
--

Het blijkt dat bewonersinitiatieven die met het Right to Challenge in Utrecht meedoen vooral overeenkomsten hebben op het gebied van hun doelstellingen. Die zijn allemaal maatschappelijk en lokaal van aard. Als het echter aankomt op de organisatiestructuur van de initiatieven, lopen ze ver uiteen. Als de bewonersinitiatieven namelijk worden geduid aan de hand van de typologie van Hurenkamp et al. (2006) blijken er zowel federatieve als coöperatieve en netwerkende initiatieven te zijn, waarbij de eerste twee in de meerderheid zijn. De Nieuwe Jutter en Wishing Well West zijn federatieve initiatieven, de Vrienden van het Máximapark en de basketbalverenigingen zijn coöperatieve initiatieven en het Spinozaplantsoen is een netwerkend initiatief. In schema:

	Veel extern contact (verweven)	Weinig extern contact (zwevend)
Veel intern contact (hecht)	De Nieuwe Jutter Wishing Well West	Vrienden van het Máximapark Basketbalverenigingen
Weinig intern contact (los)	Spinozaplantsoen	

Tabel 11: bewonersinitiatieven in Utrecht

Dat is in principe logisch, aangezien het ook initiatieven betreft die op heel verschillende gebieden actief zijn (van ouderensoos tot groenonderhoud). Het heeft wel consequenties voor de manier waarop de gemeente met deze initiatieven om zou moeten gaan: die manier verschilt per initiatief. Volgens de ook door Hurenkamp et al. (2006) opgestelde behoeftepiramide heeft het ene initiatief meer behoefte aan betrokkenheid, het volgende aan een luisterend oor en een derde aan (meer) subsidie. Dit stelt de gemeente dus voor een uitdaging.

2. In hoeverre waren bewonersinitiatieven in Utrecht empowered vóór de invoering van het Right to Challenge?

De intrapersonlijke component van empowerment was al redelijk goed ontwikkeld vóór de invoering van het Right to Challenge. Het enige aspect dat daar echt negatief uit komt is de machteloosheid die initiatiefnemers soms voelden. De interactionele- en gedragscomponent komen minder goed uit de verf. De gemeentelijke context bleek een moeilijke context om te leren kennen omdat deze context vaak aan verandering onderhevig was en dus nooit helemaal goed doorgrond kon worden. Het kon voor initiatiefnemers ten slotte moeilijk zijn om daadwerkelijk actie te ondernemen omdat de starre systeemwereld van de gemeente als een belemmerende factor werd ervaren.

3. In hoeverre zijn bewonersinitiatieven in Utrecht empowered na de invoering van het Right to Challenge?

Het blijkt dat voor vier van de vijf bewonersinitiatieven een hoge mate van empowerment geldt na de invoering van het Right to Challenge. Initiatiefnemers van de Nieuwe Jutter, Wishing Well West, de basketbalverenigingen en de Vrienden van het Máximapark scoren allemaal hoog op zowel de intrapersonlijke, interactionele en gedragscomponent van empowerment. Voor één van de vijf bewonersinitiatieven blijkt na de invoering van het Right to Challenge echter een lage mate van empowerment te gelden. De initiatiefnemer van het

Spinozaplantsoen scoort laag op zowel de intrapersonlijke, interactionele en gedragscomponent van empowerment. Bij de beantwoording van de hoofdvraag wordt een verklaring hiervoor gegeven.

7.2 Conclusie

Het doel van dit onderzoek was om in kaart te brengen of de invoering van het Right to Challenge leidt tot empowerment van bewonersinitiatieven in Utrecht die voorheen niet of via andere wegen gefinancierd werden, en daarnaast een verklaring te geven waarom dat wel of niet het geval is. Aan de hand van de bevindingen zijn randvoorwaarden opgesteld waaraan moet worden voldaan om via het Right to Challenge tot empowerment van bewonersinitiatieven te komen, die als handvaten kunnen dienen bij toekomstige toepassingen van het Right to Challenge. Het onderzoek heeft daarmee een beschrijvende, verklarende en adviserende component. De beschrijvende component is naar voren gekomen in het bevindingenhoofdstuk, de verklarende component volgt hieronder met de beantwoording van de hoofdvraag, en de adviserende component komt terug in de volgende paragraaf met praktische aanbevelingen voor de gemeente Utrecht.

Leidt de invoering van het Right to Challenge tot empowerment van bewonersinitiatieven in Utrecht die voorheen niet of via andere wegen gefinancierd werden en zo ja, hoe?

Op basis van de bevindingen uit dit onderzoek kan worden geconcludeerd dat de invoering van het Right to Challenge bij vier van de vijf onderzochte bewonersinitiatieven heeft geleid tot empowerment. Bij één van de vijf bewonersinitiatieven, het Spinozaplantsoen, heeft de invoering van het Right to Challenge niet geleid tot empowerment maar zelfs tot een afname van empowerment. In schema:

Bewonersinitiatief	Empowerment
De Nieuwe Jutter	Toegenomen
Wishing Well West	Toegenomen
Basketbalverenigingen	Toegenomen
Vrienden van het Máximapark	Toegenomen
Spinozaplantsoen	Afgenomen

Tabel 12: empowerment door de invoering van het Right to Challenge

Hieronder wordt eerst een verklaring gegeven voor de toename van empowerment bij vier van de vijf bewonersinitiatieven en de afname van empowerment bij één van de vijf

bewonersinitiatieven. Dit wordt gedaan door het formuleren van twee randvoorwaarden waar initiatieven aan moeten voldoen om via het Right to Challenge tot een toename van empowerment te komen. De vier bewonersinitiatieven die door de invoering van het Right to Challenge een hogere mate van empowerment kennen, hebben namelijk een aantal aspecten gemeen. Aspecten die bij het Spinozaplantsoen afwezig zijn.

Ten eerste hebben alle vier de bewonersinitiatieven waarvan de empowerment is gestegen door de invoering van het Right to Challenge zelf het initiatief genomen tot het Right to Challenge. Ze hebben meegewerkt aan het introduceren van het Right to Challenge bij de gemeente of waren zelf al met een Right to Challenge-achtige constructie bezig en zijn toen via de gemeente het officiële Right to Challenge-traject ingestroomd. Er zijn dus door de gemeente slechts voorwaarden geschapen waaronder macht kon worden verworven door deze initiatieven, in plaats van dat simpelweg vanuit de gemeente is geprobeerd om macht over te hevelen. Het initiatief voor het empowermentproces lag namelijk bij de initiatiefnemers zelf. Dit komt overeen met de beschouwing uit de literatuur dat empowerment niet kan worden gegeven, maar moet worden verworven (de Gruijter et al., 2010, p. 9). Bij het Spinozaplantsoen lag dit heel anders. De initiatiefnemer is, zoals ze het zelf zegt, “bij het Right to Challenge gesleurd”. Dit is in tegenspraak met het idee dat empowerment uit iemand zelf moet komen. Empowerment waarbij vooraf gestelde doelen van anderen centraal staan is namelijk een *contradictio in terminis* (de Gruijter et al., 2010, p. 11). De eerste randvoorwaarde voor een toename van empowerment bij het Right to Challenge is dus dat het initiatief voor deelname aan het Right to Challenge uit een bewonersinitiatief zelf moet komen.

Ten tweede hebben alle vier de empowerde bewonersinitiatieven gemeen dat er een bepaalde mate van competentie aanwezig is binnen de initiatieven. Dat is nodig, omdat burgerparticipatie een complexe aangelegenheid kan zijn (Tonkens, 2010, p. 36), in het bijzonder burgerparticipatie in de vorm van het Right to Challenge. Het gaat daarbij immers om serieuze taken, waar meer expertise en kennis bij komt kijken dan bij ‘gewone’ bewonersinitiatieven (de Gruijter et al., 2010). In de praktijk blijkt dat er voor deelname aan het Right to Challenge een dergelijk mate van competentie nodig is, dat dit niet in één enkele initiatiefnemer terug te vinden is. Het gaat namelijk om zeer uiteenlopende competenties, zowel procesmatig (communicatieve en sociale vaardigheden, schrijfvaardigheid) als inhoudelijk (bijvoorbeeld kennis van groenonderhoud of dagondersteuning voor ouderen). Bij de Nieuwe Jutter, Wishing Well West, de basketbalverenigingen en de Vrienden van het Máximapark lijkt daarom juist de verbinding tussen de verschillende initiatiefnemers en vrijwilligers, en dus de verbinding tussen verschillende competenties, de sleutel tot succesvolle deelname aan het Right to Challenge en empowerment. Al deze initiatieven hebben namelijk veel intern contact, ofwel veel sociaal kapitaal. Sociaal kapitaal lijkt hiermee een voorwaarde te zijn voor empowerment door het Right to Challenge. Dit komt het bijvoorbeeld naar voren bij de Nieuw Jutter, waar de geïnterviewde initiatiefnemers de laagopgeleide vrijwilligers van de ouderensoos begeleiden in het proces van het Right to Challenge. Zo helpen zij elkaar om het Right to Challenge tot een succes te maken. De initiatiefnemer van het Spinozaplantsoen heeft die verbinding in veel mindere mate. Haar initiatief is een netwerkend initiatief waar weinig intern contact en dus weinig sociaal kapitaal aanwezig is. Zij heeft dus weinig

mogelijkheden tot competentie door verbinding vanuit haar initiatief, ze moet veel alleen doen. Dit lijkt het empowermentproces niet ten goede te komen: zoals in het bevindingenhoofdstuk naar voren is gekomen heeft de bewuste initiatiefnemer weinig vertrouwen meer in haar eigen vaardigheden om haar doelen te bereiken en ervaart ze zoveel stress door het proces waar ze nu in zit dat ze zelfs overweegt om te stoppen met haar initiatief. Een tweede randvoorwaarde voor een toename van empowerment bij het Right to Challenge is dus de aanwezigheid van voldoende competentie bij een initiatief, die in de praktijk door middel van verbinding tussen de verschillende initiatiefnemers en vrijwilligers tot stand komt.

Als we de twee hiervoor geformuleerde randvoorwaarden naast elkaar leggen en verbinden met het motto van de stad (*Utrecht maken we samen*) ontstaat er echter een paradox. Om Utrecht namelijk écht samen te maken moeten het Right to Challenge en bijbehorende bewonersbudgetten voor iedereen toegankelijk zijn. Als dat niet het geval is, worden alleen de problemen van een bepaalde groep bewoners via het Right to Challenge opgelost. Dan ontbreekt de legitimatie voor deze bewonersinitiatieven (Tonkens, 2010, p. 35). Het Right to Challenge is echter niet voor iedereen toegankelijk. We hebben namelijk net vastgesteld dat er een bepaalde mate van competentie nodig is bij een bewonersinitiatief, wil het succesvol uit het empowermentproces van het Right to Challenge komen (randvoorwaarde 2). Als die competentie dus ontbreekt, zal een initiatief nooit empowered worden door het Right to Challenge. De paradox zit hem erin dat het voor de gemeente Utrecht ook geen zin heeft om onbekwame burgers te benaderen en te helpen met het ontwikkelen van de competenties die nodig zijn voor het Right to Challenge, omdat het initiatief voor deelname aan het Right to Challenge uit een bewonersinitiatief zelf moet komen (randvoorwaarde 1), wil deze deelname succesvol zijn. Dit betekent dat het Right to Challenge in de huidige vorm per definitie een uitsluitend mechanisme is.

Concluderend kan worden gesteld dat de invoering van het Right to Challenge inderdaad leidt tot empowerment van bewonersinitiatieven die voorheen niet of via andere wegen gefinancierd werden, mits deze initiatieven voldoen aan de twee eerder geformuleerde randvoorwaarden: het initiatief voor deelname aan het Right to Challenge moet uit een bewonersinitiatief zelf komen en er moet voldoende competentie aanwezig zijn in een initiatief. De kanttekening hierbij is dat niet alle bewonersinitiatieven aan deze randvoorwaarden kunnen voldoen. Door het Right to Challenge worden geschikte bewonersinitiatieven wel empowered, maar maken we Utrecht niet samen.

7.3 Aanbevelingen

Er wordt in deze paragraaf invulling gegeven aan de adviserende component van dit onderzoek middels een aantal praktische aanbevelingen voor de gemeente Utrecht. Deze zijn gebaseerd op de bevindingen en conclusie van dit onderzoek en dienen ter verbetering van de huidige situatie.

De eerste aanbeveling luidt: creëer zo veel mogelijk bekendheid rondom het Right to Challenge. Alle inwoners van Utrecht moeten op de hoogte zijn van de mogelijkheden die deze maatregel hen biedt. Passief informeren is de enige manier om bewonersinitiatieven aan

te trekken die succesvol een beroep kunnen doen op het Right to Challenge. Om dit succesvol te kunnen doen, moet het initiatief voor deelname aan het Right to Challenge immers uit deze bewonersinitiatieven zelf komen.

De tweede aanbeveling luidt: zorg voor maatwerk per initiatief. Zoals in dit onderzoek naar voren is gekomen, zijn de bewonersinitiatieven die met het Right to Challenge werken zeer divers van aard, onder andere qua organisatiestructuur en qua inhoudelijke focus. Er zal dus nooit één universele manier kunnen worden ontworpen die voor alle bewonersinitiatieven even goed zal werken.

De derde aanbeveling luidt: neem alle ambtenaren mee in de cultuuromslag die er bij de introductie van het Right to Challenge hoort. Om deze zogenaamde vermaatschappelijking mogelijk te maken is het namelijk noodzakelijk dat de overheid en haar ambtenaren zichzelf een nieuwe rol toebedelen, waarin zij minder het voortouw nemen en meer ruimte laten aan maatschappelijke initiatieven. Dit is niet altijd even makkelijk, maar wel noodzakelijk voor het succesvol implementeren van het Right to Challenge.

De vierde en laatste aanbeveling luidt: zorg ervoor dat vragen vanuit bewonersinitiatieven snel worden afgehandeld en communiceer er helder over als dat niet lukt. Eén van de grootste ergernissen van de bewonersinitiatieven komt voort uit het feit dat ze vaak lang moeten wachten op beslissingen vanuit de gemeente en lang in het ongewisse worden gelaten. Als het om wat voor reden dan ook niet lukt om snel te handelen is het daarom des te belangrijker dat er helder wordt gecommuniceerd. Dan weten bewonersinitiatieven waar ze aan toe zijn.

7.4 Reflectie

Ieder onderzoek is gebonden aan methodologische en praktische beperkingen, zo ook dit onderzoek. In hoofdstuk 5 is beschreven welke maatregelen zijn genomen om de validiteit en betrouwbaarheid van dit onderzoek te maximaliseren. Desondanks kunnen validiteit en betrouwbaarheid nooit honderd procent in orde zijn. In een onderzoek worden namelijk altijd inhoudelijke en methodologische keuzes gemaakt die van invloed zijn op de validiteit en betrouwbaarheid.

In dit onderzoek is dat ten eerste de timing van het onderzoek. Dit onderzoek naar het Right to Challenge is uitgevoerd direct na de invoering van deze maatregel in januari 2016. Dit had tot gevolg dat het soms moeilijk was om al effecten te signaleren van maatregel, ofwel uitspraken te kunnen doen over de empowerment van de bewonersinitiatieven.

Ten tweede bleken de volgens de *most similar* methode geselecteerde cases minder op elkaar te lijken dan verwacht. Dat had deels met de hierboven genoemde timing van het onderzoek te maken (sommige bewonersinitiatieven waren heel snel aan de slag gegaan met het Right to Challenge, anderen zaten nog in een meer verkennende fase), maar deels ook met het beleidsterrein waarop de bewonersinitiatieven actief waren. Dit liep uiteen van dagopvang voor ouderen tot groenonderhoud in de buurt.

Ten derde zijn om tot een operationalisering van empowerment te komen verschillende op de literatuur gebaseerde indicatoren als uitgangspunt genomen. De

verwachting was dat deze indicatoren inzicht konden geven in de mate van empowerment van bewonersinitiatieven in Utrecht. De keuze voor andere indicatoren had echter mogelijk andere inzichten gegeven.

Ten slotte heeft een van de dataverzamelingstechnieken, namelijk het interview, implicaties voor de kwaliteit van dit onderzoek. Zo is het bij een interview altijd mogelijk dat respondenten sociaal wenselijke antwoorden geven (Bryman, 2012, p. 227). Hoewel alle respondenten vrij open hebben gesproken over zichzelf en hun initiatief, is het natuurlijk altijd mogelijk dat ze bepaalde aspecten niet hebben benoemd. Daarnaast bleek een interview van maximaal vijf kwartier soms wat ontoereikend omdat er zoveel aspecten van belang waren. Ten slotte is niet uit te sluiten dat variatie in de antwoorden van de respondenten gedeeltelijk door de onderzoeker veroorzaakt zijn. Zo bleek het vaak lastig de gehele topiclijst helemaal af te lopen en zijn vragen in verschillende interviews verschillend geformuleerd. Daarnaast zijn er af en toe suggestieve vragen gesteld waardoor antwoorden misschien soms wat in de mond gelegd zijn. De variatie die hierdoor veroorzaakt is representeert dan geen echte variatie, maar slecht een gemanipuleerde afwijking (Bryman, 2012, p.119).

7.5 Mogelijkheden voor vervolgonderzoek

Gebaseerd op de bevindingen en conclusie van dit onderzoek kunnen enkele suggesties voor vervolgonderzoek worden gedaan. Zo zou het interessant zijn om dit onderzoek te herhalen in een andere context, om te zien of de conclusies zoals die in dit onderzoek zijn getrokken ook gelden in een andere context. Dit zou bijvoorbeeld kunnen in de gemeente Rotterdam of de gemeente Tilburg, waar het Right to Challenge, weliswaar op een iets andere manier, ook onderdeel is van het gemeentelijke beleid.

Daarnaast zou het interessant kunnen zijn om op een later tijdstip dit onderzoek te herhalen in Utrecht. Omdat het Right to Challenge, zoals in de discussie genoemd, pas net is ingevoerd in Utrecht was het soms moeilijk om de effecten van deze maatregel al te zien. Bij herhaling van dit onderzoek op een later tijdstip zou dit probleem minder aan de orde zijn. De empowerment van bewonersinitiatieven (dat immers gezien moet worden als een proces) zou dan ook vergeleken kunnen worden met de in dit onderzoek gemeten empowerment.

Tot slot kan verder onderzocht worden bij welke typen bewonersinitiatieven het Right to Challenge wel of niet zorgt voor empowerment. In dit onderzoek is naar voren gekomen dat het Right to Challenge wel empowerend lijkt te werken bij federatieve en coöperatieve bewonersinitiatieven, maar niet bij netwerkende bewonersinitiatieven. Lichte bewonersinitiatieven waren in dit onderzoek niet gerepresenteerd. Het zou interessant zijn om te onderzoeken of het Right to Challenge daar ook voor empowerment zorgt.

Bronnenlijst

Bacqué, M.H. & Biewener, C. (2013). Different Manifestations of the Concept of Empowerment: The Politics of Urban Renewal in the United States and the United Kingdom. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(6), pp. 2198-2213

Binnema, H. (2014). Terugtrekken of opzij stappen? *Bestuurskunde*, 23(3), pp. 47-55

Bleeker, A.C. (2016). *Right to Challenge in de gemeente Utrecht*. Utrecht: Universiteit Utrecht

Boevink, W. (2009). *De Nederlandse Empowerment Vragenlijst*. Utrecht: Trimbos Instituut

Bokhorst, M., Edelenbos, J., Koppenjan, J. & Oude Vrielink, M. (2015). Burgercoöperaties. Speler of speelbal in de nieuwe verhoudingen tussen overhead, markt en samenleving. *Bestuurskunde*, 24(2), pp. 3-16

Boumans, J. (2012). *Naar het hart van empowerment*. Utrecht: MOVISIE

Bruijn, D. de, Mierlo, T. van, Nourozi, S., Ruijter, T. de & Turnhout, S. (2016). *Kompas Right to Challenge in Wmo*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Bryman, A. (2012). *Social Research Methods (4th ed.)* Oxford: University Press

Cameron, D. & Clegg, N. (2010). *The Coalition: our programme for government*. Londen: HM Government

Centraal Planbureau (2013). *Decentralisaties in het sociaal domein*. Den Haag: Centraal Planbureau

Clark, G.D. (2011). *A plain English guide to the Localism Act*. Londen: Department for Communities and Local Government

Community (2016). In *Oxford Dictionary*. Geraadpleegd via: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/community> op 25-06-2016

Dekker, P. (1994). *Verkenningen van een perspectief op vrijwilligerswerk*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau

Dekker, P. (1999). *Vrijwilligerswerk vergeleken*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau

Florin, P. & Wandersman, A. (1990). An introduction to citizen participation, voluntary organizations, and community development: insights for empowerment through research. *American Journal of Community Psychology*, 18(1), pp. 41-54

Flyvberg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative Inquiry*, 12(2), pp. 219-245

Gemeente 's-Hertogenbosch (2016). *Subsidieregeling Maatschappelijk Initiatieven Fonds (MIF) 2016*. Geraadpleegd via: https://www.s-hertogenbosch.nl/fileadmin/Website/Inwoner/Subsidies/2016/Subsidieregeling_Maatschappelijk_Initiatieven_Fonds___MIF__2016.pdf op 09-03-2016

Gemeente Utrecht (2014). *Utrecht maken we samen*. Utrecht: Gemeente Utrecht

Gemeente Utrecht (2016). *Initiatievenfonds, aanvraag*. Geraadpleegd via: <https://pki.utrecht.nl/Loket/prodcat/products/getProductDetailsAction.do?id=1167> op 09-03-2016

Gemeente Utrecht (2016). *Raadsbrief stand van zaken Right to Challenge januari 2016*. Utrecht: Gemeente Utrecht

Gerschik, T.J., Israel, B.A. & Checkoway, B. (1990). *Means of empowerment in individuals, organizations, and communities: report on a retrieval conference*. Michigan: University of Michigan

Gruijter, M. de, Lem, S. van der & Berger, M. (2010). *Durf te dromen, over empowerment*. Delft: Gemeente Delft

Habermas, J. (1974). *The theory of communicative action* (T. McCarthy, vertaling), Boston: Beacon Press

Harmen, T. (2015). *Right to Challenge en Wmo: kansen voor bewonersaansturing*. Amsterdam: Harmen Procesmanagement

Higgins, J.W. (1999). Citizenship and empowerment: a remedy for citizen participation in health reform. *Community Development Journal*, 34(4), pp. 287-307

Houwelingen, P. van, Boele, A. & Dekker, P. (2014). *Burgermacht op eigen kracht? Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau

Hurenkamp, M., Tonkens, E. & Duyvendak, J.W. (2006). *Wat burgers bezielt*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/NICIS Kenniscentrum Grote Steden

Hurenkamp, M. & Rooduijn, M. (2009) *Kleinschalige burgerinitiatieven in perspectief*. Amsterdam: FMG Amsterdam Institute for Social Science Research (AISSR)

Israel, B.A., Checkoway, B., Schulz, A. & Zimmerman, M. (1994). Health Education and Community Empowerment: Conceptualizing and Measuring Perceptions of Individual, Organizational, and Community Control. *Health Education Quarterly*, 21(2), pp. 149-170

Koning, J. de, Meelker, A., Scheurink, I., Veltman, H., Zaeyen, T. & Nijhuis, F. (2011). *Zelfregie. VrijBaan Empowerment Methode*. Ermelo: REA College Nederland

Laverack, G. (2005). *Public Health. Power, empowerment and professionals practice*. New York: Palgrave Macmillan

Laverack, G. & Wallerstein, N. (2001). Measuring community empowerment: a fresh look at organizational domains. *Health promotional international*, 16(2), pp. 179-185

MirafTAB, F. (2004) Making neo-liberal governance: the disempowering work of empowerment. *International Planning Studies*, 9(4), pp. 239-259

Oude Vrielink, M., Verhoeven, I., Wijdeven, T. van de (2013). Meedoen met de overheid? Over de stille beleidspraktijken van de doe-democratie. *Bestuurskunde*, 22(2), pp.13-22

Plempers, E., Wentink, M. & Broenink, N. (2005). *Vrijwillig beloond. Een onderzoek naar het erkennen en waarderen van vrijwilligers*. Utrecht: Verwey- Jonker Instituut

Raad voor de financiële verhoudingen (2011). *Verdelen, vertrouwen en verantwoorden. Een heroriëntatie op de financiële verhoudingen*. Den Haag: Rfv

Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling (2013). *Terugtrekken is vooruitzien. Maatschappelijke veerkracht in het publieke domein*. Den Haag: RMO

Raad voor het openbaar bestuur (2012). *Loslaten in vertrouwen. Naar een nieuwe verhouding tussen overheid, markt én samenleving*. Den Haag: Rob

Rigter Research (2002). *Motieven voor vrijwilligerswerk*. Assen: STAMM

Rintjema, W. (2009.) *Onderzoek naar verschillen tussen commitment van vrijwilligers en betaalde werknemers*

Rouvoet, A. (2010, 14 april). *Eén kind, één gezin, één plan*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Rutte, M. (2013). *Sterke mensen, sterk land. Over het bezielend verband in de samenleving*. Willem-Drees lezing 2013, uitgesproken op 14-10-2013 in Den Haag

Seawright, J. & Gerring, J. (2008). Case selection techniques in case study research. *Political Research Quarterly*, 61(2), pp. 294-308

Schulz, A.J., Israel, B.A., Zimmerman, M.A. & Checkoway, B. (1995). *Empowerment as a multi-level construct: perceived control at the individual, organizational and community levels*. Michigan: The University of Michigan

Scoop (2005). *Van vrijwilligerswerk naar vrijwillige inzet*. Middelburg: Scoop

Silverman, D. (2011). *Interpreting qualitative data. Third edition*. Londen: SAGE

Staa, A. van & Evers, J. (2010). 'Thick analysis': strategie om de kwaliteit van kwalitatieve data-analyse te verhogen. *KWALON*, 43(1), pp. 5-12

Speer, P.W. & Hughey, J. (1995). Community organizing: An ecological route to empowerment and power. *American Journal of Community Psychology*, 23(5), pp. 729-748

Steenssens, K. (2014). *Empowerment-meetinstrumenten. Kritische reflectie op basis van theoretische grondslagen*. Antwerpen: Vlaams Armoedesteunpunt

Thiel, S. van (2010). *Bestuurskundig onderzoek*. Bussum: Coutinho

Tonkens, E.H. (2010). De kwaliteit van burgerparticipatie in de stad. *Bestuurskunde*, 19(4), pp. 34-42

Tonkens, E.H. & Verhoeven, I. (2011). *Bewonersinitiatieven: proeftuin voor partnerschap tussen burgers en overheid. Een onderzoek naar bewonersinitiatieven in de Amsterdamse wijkaanpak*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/Stichting Actief burgerschap.

Visser, F., Molleman, G., Peters, L., Jacobs, G. & Rozing, M. (2007). *Empowerment Kwaliteit Instrument*. Woerden: Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2012). *Vertrouwen in burgers*. Den Haag/Amsterdam: WRR/Amsterdam University Press

Wet maatschappelijke ondersteuning (2014, 9 juli). Geraadpleegd via:

http://wetten.overheid.nl/BWBR0035362/Hoofdstuk2/6/Artikel267/geldigheidsdatum_20-06-2015 op 09-02-2016

Wilson, P. (1996). Empowerment: Community economic development from the inside out. *Urban Studies*, 33(4-5), pp. 617-630

Yin (1994). *Case study research: design and methods. Second edition*. Londen: SAGE Publications

Zimmerman, M.A. (1995). Psychological Empowerment: Issues and Illustrations. *American Journal of Community Psychology*, 23(5), pp. 581-599

Zimmerman, M.A. & Rappaport, J. (1988). Citizen participation, perceived control, and psychological empowerment. *American Journal of Community Psychology*, 16(5), pp. 725-750

Bijlage I: Topiclijst

Introductie interview(er)

- Wie ben ik?
- Wat onderzoek ik?
- Hoe ziet het gesprek eruit?
- Data worden geanonimiseerd, bewonersinitiatief wordt wel genoemd, akkoord?
- Mag ik het gesprek opnemen?

Introductie respondent

- Wie ben je?
- Kun je vertellen over jouw bewonersinitiatief?
- Hoe lang ben je al bezig met je initiatief?
- Waarom ben je met je initiatief gestart?

Vóór introductie bewonersbod

- Wat was jouw rol in je bewonersinitiatief?
- Was je daar goed in?
- Wat kon je goed en waar bleek dat uit?
- Had je hulp nodig?
 - Zo ja: van wie?
 - Zo nee: waarom niet?
- Gaf het voldoening om met je initiatief bezig te zijn?
- Wat was het leukst om te doen?
- Had je het gevoel dat je de baas was over je initiatief?
- Waar bleek dat uit?
- Had je het gevoel dat je controle had over wat er gebeurde met je initiatief?
- Waar bleek dat uit?
- Welke rol speelde jouw initiatief in de buurt?
- Wat droeg jij daaraan bij?
- Welke rol speelde de gemeente bij je initiatief?
- Hoe ervaarde je die rol van de gemeente?

Bewonersbod

- Wat weet je over het bewonersbod in Utrecht?
- Wat vind je ervan?
- Wat denk je dat het doel is van het bewonersbod?
- Wat betekent het bewonersbod voor jou persoonlijk?

Na introductie bewonersbod

- Wat is nu jouw rol in je bewonersinitiatief?

- Is die rol veranderd door de invoering van het bewonersbod?
- Heb je hulp nodig?
 - Zo ja: van wie?
 - Zo nee: waarom niet?
- Is dat meer of minder hulp dan voorheen?
- Geeft het je nu voldoening om met je initiatief bezig te zijn?
- Is dat meer of minder geworden dan voorheen?
- Wat is het leukst om te doen?
- Heb je het gevoel dat je de baas bent over je initiatief?
- Is dat meer of minder geworden dan voorheen?
- Waar blijkt dat uit?
- Heb je het gevoel dat je controle hebt over wat er gebeurt met je initiatief?
- Is dat meer of minder geworden van voorheen?
- Waar blijkt dat uit?
- Welke rol speelt jouw initiatief in de buurt?
- Wat draag jij daaraan bij?
- Welke rol speelt de gemeente bij je initiatief?
- Hoe ervaar je die rol van de gemeente?
- Wat is er veranderd in de rol van de gemeente?
- Vind je dat positief of negatief?

Afsluiting

- Samenvattend, wat is de invloed van de invoering van het bewonersbod op jouw initiatief?
- Wat denk je dat er anders wordt?
- Wat denk je dat er beter wordt?
- Wat denk je dat er moeilijker wordt?
- Zijn er nog dingen niet aan bod gekomen?
- Heb je nog vragen voor mij?
- Dankjewel!

Bijlage II: Codeboom

- ▼ ● Bewonersinitiatief
 - Weinig intern contact
 - Veel intern contact
 - Weinig extern contact
 - Veel extern contact
- ▼ ● Empowerment VOOR
 - ▼ ● Intrapersoonlijk
 - Eigen wijsheid
 - Zelfmanagement
 - Waargenomen competentie
 - ▼ ● Steun
 - Financieel
 - Sociaal
 - Erbij horen
 - Macht
 - ▼ ● Interactioneel
 - Context
 - Impact
 - Groepsoriëntatie
 - Betrokken gemeenschap
 - Zelfbeschikking
 - ▼ ● Gedrag
 - Actie ondernemen
 - Controle uitoefenen
 - Meedoen in community
 - Stress managen
 - Aanpassen aan veranderingen
 - Subject worden
- ▼ ● Empowerment NA
 - ▼ ● Intrapersoonlijk
 - Eigen wijsheid
 - Zelfmanagement
 - Waargenomen competentie
 - ▼ ● Steun
 - Financieel
 - Sociaal
 - Erbij horen
 - Macht
 - ▼ ● Interactioneel
 - Context
 - Impact
 - Groepsoriëntatie
 - Betrokken gemeenschap
 - Zelfbeschikking
 - ▼ ● Gedrag
 - Actie ondernemen
 - Controle uitoefenen
 - Meedoen in community
 - Stress managen
 - Aanpassen aan veranderingen
 - Subject worden

Bijlage III: Uitnodiging interview

Geachte ...,

Beste ...,

Mijn naam is Amber Bleeker, masterstudent Publiek Management. Als het goed is heeft u mij afgelopen maanden al een paar keer voorbij zien komen, ik doe namelijk voor mijn masterscriptie onderzoek naar het Bewonersbod (voorheen: Right to Challenge) bij de gemeente Utrecht en ben al bij een aantal bijeenkomsten rond dat thema aanwezig geweest. De hoofdvraag van mijn onderzoek richt zich op empowerment (vrij vertaald: versterking) van bewonersinitiatieven die met het Bewonersbod werken. Om deze vraag te kunnen beantwoorden wil ik graag met initiatiefnemers van de verschillende bewonersinitiatieven spreken. Ik zou daarom graag met u in gesprek gaan in de periode t/m vrijdag 3 juni. Dat kan in die periode in principe waar en wanneer het schikt (het interview zal maximaal een uur duren) en kan desgewenst anoniem. Ik hoop van harte dat u bereid bent om mee te werken.

Mocht u nog vragen hebben kunt u contact met mij opnemen via a.c.bleeker@students.uu.nl of telefonisch via Graag hoor ik van u.

Met hartelijke groet,

Amber Bleeker